

ใบรับรองวิทยานิพนธ์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต (อุทยาน นันทนาการ และการท่องเที่ยว)

ปริญญา

อุทยาน นันทนาการ และการท่องเที่ยว

อนุรักษ์วิทยา

สาขา

ภาควิชา

เรื่อง การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านปางแดงใน
จังหวัดเชียงใหม่

Use of Local Wisdom in Ecotourism Management of Pang Dang Nai Village,
Chiang Mai Province

นามผู้วิจัย นางสาววิญญูทัย ครองยุติ

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.รชนี เอมพันธุ์, Ph.D.)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์รพร สุทธิรัตน์, Ph.D.)

หัวหน้าภาควิชา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.รชนี เอมพันธุ์, Ph.D.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์กาญจนา ชีระกุล, D.Agr.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ เดือน พ.ศ.

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านปางแดงใน จังหวัดเชียงใหม่

Use of Local Wisdom in Ecotourism Management of Pang Dang Nai Village,
Chiang Mai Province

โดย

นางสาวขวัญฤทัย ครองยุติ

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (อุทยาน นันทนาการ และการท่องเที่ยว)

พ.ศ. 2555

ลิขสิทธิ์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ขวัญฤทัย ครองยุติ 2555: การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของ
ชุมชนบ้านปางแดงใน จังหวัดเชียงใหม่ ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต (อุทยาน
นันทนาการ และการท่องเที่ยว) สาขาอุทยาน นันทนาการ และการท่องเที่ยว ภาควิชา
อนุรักษ์วิทยา อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.รชนี เอ็มพันธ์,
Ph.D. 167 หน้า

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านปางแดงใน
ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ศึกษาและเสนอแนะ
กระบวนการจัดการความรู้ที่เหมาะสม เพื่อนำไปใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน
การศึกษานี้เป็นงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก
การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสนทนากลุ่ม การสุ่มตัวอย่างโดยวิธีเรียกชื่อ การวิเคราะห์และ
สรุปข้อมูลโดยวิธีตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูลและให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบ สำหรับ
ข้อมูลเชิงปริมาณเก็บรวบรวมโดยแบบสอบถามความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวจำนวน 100 ตัวอย่าง
วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติอย่างง่ายเชิงพรรณนา ระยะเวลาเก็บรวบรวมข้อมูล 6 เดือน โดยผู้วิจัย
อาศัยในหมู่บ้านปางแดงในตลอดระยะเวลาเก็บข้อมูล

ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนมีทรัพยากรท่องเที่ยวโดดเด่นทั้งธรรมชาติและวัฒนธรรม มีการนำ
วัตถุดิบท้องถิ่นมาใช้ในการบริการอาหารและที่พัก ให้มีความกลมกลืนกับสภาพแวดล้อม แต่ขาด
มาตรการควบคุมและป้องกันผลกระทบ ขาดการวางแผนการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ขาดทักษะใน
การสื่อสารภาษาต่างประเทศ และบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการด้านการท่องเที่ยวของชุมชนขาด
ความชัดเจน จึงมีแนวโน้มถูกเอาเปรียบจากผู้ประกอบการภายนอก ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ค้นพบมี 24
รายการ มีการใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยว 8 รายการ มีการจัดเก็บเป็นลายลักษณ์อักษร 7 รายการ
นักท่องเที่ยวได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านวิถีปฏิบัติและการบอกเล่าเรื่องราวจากมัคคุเทศก์
และคนในชุมชนในระดับน้อย แต่หลังจากการวิเคราะห์กระบวนการจัดการความรู้มีส่วนร่วมร่วมกับ
ชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชุมชนได้คัดเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ควรมีการจัดการ
ความรู้ในระยะแรก 6 รายการ และได้ร่วมกันกลั่นกรองและประมวลความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มี
ความถูกต้อง มีการจัดเก็บภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้สะดวกต่อการแบ่งปันและใช้
ประโยชน์ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งทำโดยการจัดแสดงนิทรรศการภายในศูนย์การ
เรียนรู้ของชุมชนและการจัดบันทึกเป็นสมุดรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน

Khwanruethai Krongyut 2012: Use of Local Wisdom in Ecotourism Management of Pang Dang Nai Village, Chiang Mai Province. Master of Science (Park, Recreation, and Tourism), Major Field: Park, Recreation, and Tourism, Department of Conservation. Thesis Advisor: Assistant Professor Dachanee Emphandhu, Ph.D. 167 pages.

The research objectives were to study ecotourism management, local wisdom applicable to ecotourism management, and to propose a proper knowledge management process of Pang Dang Nai village for ecotourism management. This study is participatory research. Data was qualitatively collected by in-depth interview, participatory observation, and focus group. Snow ball sampling was employed. The analysis and conclusion was drawn by triangulation checking and respondents checking. Additionally, quantitative data collection was employed by visitor opinion questionnaires of 100 samples. Descriptive analysis was used in data analysis. The data collection period was last 6 months of which researcher continuously stayed with the community.

The result showed that the community was outstanding in both natural and cultural tourism resources. They used local raw material in food and accommodation services harmoniously. The community was lacking impact control and prevention, continuous operational plans, and foreign language skill for communication. The tourism committee also lacked of clear function and activities regarding tourism management. Thus they tended to be taken advantage by the outsiders. The local wisdom was discovered 24 items; 8 items used in tourism; and 7 items were written recorded. Tourists received local wisdom slightly through local practices and story told from tourist guides and local people. However, after the community participation in the analysis of knowledge management process in ecotourism management, the community selected 6 items of local wisdom be managed first. The community also collectively screened and compiled accurate local wisdom concretely for convenience of sharing and applying in ecotourism management. It was done by providing exhibits in community learning center and documented the compilation of local wisdom in written record.

Student's signature

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จได้ด้วยความกรุณาจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ดรรรชนี เอมพันธ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ยุรพร ศุภธรัตน์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ที่เสียสละเวลาให้คำปรึกษาและพิจารณาแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ ในการดำเนินการวิจัยทุกขั้นตอนอย่างพิถีพิถัน ตลอดจนตรวจแก้ไขวิทยานิพนธ์จนกระทั่งเสร็จสมบูรณ์ ผศ.ดร.พัชบุษ วงศ์วรรณระ พอสเตอร์ ประธานการสอบ และผศ.ดร.สุวิทย์ แสงทองพราว ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ที่กรุณาให้คำชี้แนะเพิ่มเติมเพื่อให้วิทยานิพนธ์เล่มนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณทุกท่านเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่าน ที่เคยได้อบรมสั่งสอนและมอบความรู้อันเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ภาคอนุรักษ์วิทยาทุกท่าน สำหรับความช่วยเหลือในการติดต่อประสานงานและให้คำแนะนำที่ดีเสมอมา

ขอบพระคุณลุงคำ แม่คอง ผู้ใหญ่นันทา ลุงชาติ ลุงยอด พี่ตาล พี่ณรงค์ น้องๆเยาวชนที่น่ารัก และชาวบ้านปางแดงในทุกคนที่คอยให้ความช่วยเหลือทั้งเรื่องที่พัก อาหาร และให้ความร่วมมือในการดำเนินการวิจัยภายในพื้นที่ ขอบพระคุณในความใจดีและมีน้ำใจที่เอ็นดูเหมือนเป็นลูกหลานของชุมชนตลอดระยะเวลา 6 เดือน ขอบคุณพี่อู๊ดและน้องดวงใจ เจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) ที่เอื้อเฟื้อสถานที่และอำนวยความสะดวกในการดำเนินกิจกรรม

ท้ายนี้ขอกราบขอบพระคุณคุณแม่ ผู้ที่ให้การสนับสนุนและเป็นแรงผลักดันในทุกย่างก้าวของชีวิต คอยเป็นกำลังใจในยามที่ท้อและอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดี มีจิตใจเข้มแข็งอดทนต่ออุปสรรคทั้งปวง ขอบคุณเพื่อนๆ รุ่น 10 และน้องรุ่น 11 ที่ทำให้ชีวิตการเรียนมีแต่ความสุขและเสียงหัวเราะ ตลอดจนเป็นกำลังใจที่ดีให้กันเสมอมา คุณค่าและประโยชน์ที่พึงจะได้รับจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ขอมอบแต่ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกคนที่มีส่วนช่วยให้วิทยานิพนธ์สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ขวัญฤทัย ครองยุติ
มกราคม 2555

สารบัญ

	หน้า
สารบัญ	(1)
สารบัญตาราง	(2)
สารบัญภาพ	(3)
คำนำ	1
วัตถุประสงค์	3
การตรวจเอกสาร	4
อุปกรณ์และวิธีการ	42
อุปกรณ์	42
วิธีการ	42
ผลและวิจารณ์	51
สรุปและข้อเสนอแนะ	112
สรุป	112
ข้อเสนอแนะ	115
เอกสารและสิ่งอ้างอิง	118
ภาคผนวก	125
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านปางแดงใน	126
ภาคผนวก ข แบบสัมภาษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านปางแดงใน	130
ภาคผนวก ค แบบตรวจสอบภูมิปัญญาท้องถิ่นของหมู่บ้านปางแดงใน อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่	133
ภาคผนวก ง รายชื่อผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus group) และประเด็น ในการสนทนากลุ่ม	135
ภาคผนวก จ แบบสอบถามความคิดเห็นนักท่องเที่ยวที่มีต่อการนำองค์ความรู้มาใช้ ในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านปางแดงใน อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่	141
ภาคผนวก ฉ ผลการศึกษาความคิดเห็นนักท่องเที่ยวที่มีต่อการนำองค์ความรู้มาใช้ใน การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านปางแดงใน จังหวัดเชียงใหม่	152
ประวัติการศึกษา และการทำงาน	167

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	การดำเนินการและประเด็นในการสนทนากลุ่ม	48
2	ตัวอย่างโปรแกรมการท่องเที่ยว 2 วัน 1 คืน ของบริษัท Thailand Sunny Tour	70
3	ตัวอย่างโปรแกรมการท่องเที่ยว 3 วัน 2 คืน ของบริษัท Intrepid Travel	71
4	การเพาะปลูกพืชของชนเผ่าดาระอั้ง บ้านปางแดงใน	75
5	พืชท้องถิ่นที่ใช้ในการย้อมสีธรรมชาติ	78
6	พืชอาหารที่สามารถเก็บหาได้ตามฤดูกาลในบริเวณป่าใช้สอยและภายในชุมชน	81
7	ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ค้นพบจากการศึกษาและการใช้ประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนในปัจจุบัน	98
8	ภูมิปัญญาท้องถิ่น ลักษณะการมีอยู่ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน	105
ตารางผนวกที่		
ฉ1	ข้อมูลพื้นฐานและภูมิหลังนักท่องเที่ยว	153
ฉ2	ข้อมูลทั่วไปในการเดินทางมาเยือน	155
ฉ3	ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน	161

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	8
2	หลักการพื้นฐานที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)	9
3	ระบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	12
4	หลักการและแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นแกน	15
5	พัฒนาการของข้อมูล สารสนเทศ และความรู้	20
6	ปิรามิดแสดงลำดับขั้นของความรู้	21
7	ช่องว่างความรู้ของ Srinivas	22
8	โมเดลกระบวนการจัดการความรู้ของ Probst <i>et al.</i> (2000)	26
9	โมเดลกระบวนการจัดการความรู้ของ Turban <i>et al.</i> (2001)	27
10	กรอบแนวคิดกระบวนการจัดการความรู้ของสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ	31
11	พื้นที่ศึกษา: บ้านปางแดงใน อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่	36
12	กรอบแนวคิดในการศึกษา	41
13	รายชื่อผู้ให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวจากการสุ่มตัวอย่างแบบเรียกชื่อ	44
14	รายชื่อผู้ให้ข้อมูลด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการสุ่มตัวอย่างแบบเรียกชื่อ	46
15	ภาพวาดด้วยมือแสดงเส้นทางคมนาคมของบ้านปางแดงใน	58
16	รูปแบบที่พักแบบโฮมสเตย์และบ้านพักนักท่องเที่ยวของชุมชน	59
17	อาหารและการบริการอาหารเป็นหมู่คณะของกลุ่มแม่บ้าน	61
18	กิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน	63
19	รูปแบบการสื่อความหมายของชุมชน	65
20	ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ค้นพบจากการศึกษา	72
21	ที่ตั้งศาลเจ้าเมืองของชุมชน	73
22	ลักษณะบ้านดั้งเดิมเผ่าตาระอั้ง	74
23	บริเวณที่ตั้งหัวใจบ้านของชุมชน	75
24	วิธีการเป่ากิ่งไผ่เพื่อเลียนเสียงไก่ป่า	76
25	อุปกรณ์ในการทำเครื่องเงินที่เหลืออยู่ในชุมชน	77
26	การเตรียมย้อมสีด้วยลูกหว่าและสีที่ได้จากการย้อม	78

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
27	การปั่นฝ้าย การเดินฝ้าย และก๊อเวสำหรับทอผ้าของชนเผ่าดาระอั้ง	79
28	ลายผ้าขึ้นดั้งเดิมของชนเผ่าดาระอั้ง	79
29	ตัวอย่างลวดลายในการทอผ้าเพื่อทำเป็นกระเป๋าย่อม	80
30	การแต่งกายประจำเผ่าของผู้หญิงและผู้ชายดาระอั้ง	86
31	ดิ่ง หว่อ และวิธีการเล่นเครื่องดนตรีของชนเผ่าดาระอั้ง	87
32	การเกี่ยวสาวและพิธีแต่งงานของดาระอั้ง	88
33	การเตรียมอุปกรณ์ในพิธีปิดประตูเมือง	90
34	หมอผีทำพิธีปิดประตูเมือง	90
35	การเตรียมอุปกรณ์ในพิธีแห่ธรรมกาเผือก	91
36	พระสงฆ์เทศน์ธรรมกาเผือกให้ชาวบ้านฟังและการจุดประทิป	91
37	การเตรียมอุปกรณ์ในการเรียกขวัญและการผูกข้อมือรับขวัญเมื่อเสร็จพิธี	92
38	พิธีเลี้ยงผีต้นน้ำ	93
39	การประกอบพิธีบวชป่าของชุมชน	94
40	การซ่อมแซมฝ้ายชะลอน้ำของชุมชน	95

การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านปางแดงใน จังหวัดเชียงใหม่

Use of Local Wisdom in Ecotourism Management of Pang Dang Nai Village, Chiang Mai Province

คำนำ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน เริ่มมีการดำเนินการและพัฒนาไปพร้อมกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตั้งแต่ พ.ศ. 2545 และมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนถือเป็นการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ ที่จะทำให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน โดยที่ยังเอื้อประโยชน์แก่คนในชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง (สินธุ์และคณะ, 2546) รวมถึงยังใช้เป็นกลไกอย่างหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งและเสริมสร้างศักยภาพขององค์กรในชุมชน เพื่อที่จะรักษาทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมตลอดจนสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนให้คงอยู่ บ้านปางแดงในเป็นหนึ่งในชุมชนของจังหวัดเชียงใหม่ ที่มีการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 ซึ่งได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวจากหน่วยพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาบ้านห้วยอีโก๋ ในการให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน จุดเด่นของการท่องเที่ยวบ้านปางแดงใน คือการเรียนรู้วิถีชีวิตที่เรียบง่ายของชนเผ่าดาราฮั้งที่เกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับป่าอย่างใกล้ชิด โดยชุมชนมีการจัดตั้งป่าชุมชนและธนาคารอาหารขึ้น เพื่อร่วมมือกันอนุรักษ์ไว้เป็นแหล่งอาหารและปัจจัยสี่ของชุมชน ซึ่งที่ผ่านมามีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติเข้ามาศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนอย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม ที่ผ่านมามีการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวของชุมชนมีการผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน้อยมาก กิจกรรมการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนไม่ได้มีการสอดแทรกความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของชนเผ่าดาราฮั้งเข้าไปในกิจกรรมทำให้นักท่องเที่ยวขาดโอกาสในการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนที่น่าสนใจและมีอยู่อย่างมากมาย ซึ่งจะส่งผลให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถือเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่ายิ่งของชุมชนไม่ได้รับการถ่ายทอดและใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่อง จนอาจมีการสูญหายได้ตามกาลเวลา นอกจากนี้ ยังทำให้แหล่งท่องเที่ยวขาดความเป็นเอกลักษณ์ และไม่มี ความแตกต่างไปจากแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ของชนเผ่าอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียง ได้แก่ ชนเผ่าม้ง กระเหรี่ยง ลีซู อาข่า หากชุมชนไม่มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน จะทำให้ไม่สามารถแข่งขันและดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้มาเยือนยังชุมชนได้ ดังนั้น เครื่องมือหนึ่งที่สามารถนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวคือ การนำกระบวนการจัดการความรู้มาประยุกต์ใช้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งปัจจุบันเป็นที่ยอมรับว่า การจัดการความรู้เข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการองค์กรในหลายๆ หน่วยงาน และสามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานขององค์กรได้เป็นอย่างดี ซึ่งหากชุมชนมีการนำกระบวนการจัดการความรู้มาใช้เพื่อจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนให้เป็นระบบและต่อเนื่อง จะทำให้ชุมชนสามารถนำความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในชุมชนที่มีคุณค่าเหล่านั้นมาต่อยอดไปสู่การสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ส่งผลให้ชุมชนสามารถพัฒนาการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการทบทวนเอกสารงานวิจัยพบว่า เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับชนเผ่าดาระอั้งในประเทศไทยมีน้อย และยังไม่เคยมีการศึกษารวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นของชนเผ่าดาระอั้งอย่างเป็นรูปธรรมมาก่อน ซึ่งแตกต่างจากการศึกษารวบรวมข้อมูลของชนเผ่าอื่นๆ ในประเทศไทยที่ได้มีการศึกษารวบรวมไว้แล้วเป็นจำนวนมาก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกหมู่บ้านปางแดงในเป็นพื้นที่ศึกษาในครั้งนี้ โดยมีประเด็นในการศึกษาคือ ชุมชนมีภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องใดบ้าง และภูมิปัญญาเหล่านั้นสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้อย่างไร โดยจะนำไปสู่การเสนอแนะกระบวนการจัดการความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน เพื่อให้ชุมชนสามารถบูรณาการและใช้ประโยชน์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ ควบคู่ไปพร้อมกับการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนให้คงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านปางแดงใน อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ
2. เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน
3. เพื่อศึกษาและเสนอแนะกระบวนการจัดการความรู้อย่างมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อนำไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

นิยามศัพท์

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน หมายถึง การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีการดำเนินการและบริหารจัดการโดยชาวต๋องที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านปางแดงใน ให้เป็นไปตามหลักการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่มีการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมของคนในชุมชนท้องถิ่น บนพื้นฐานของทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกที่ดีต่อการรักษาระบบนิเวศเพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ความรู้หรือองค์ความรู้ของชาวต๋องที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านปางแดงใน ที่ได้มีการสั่งสมและถ่ายทอดสืบต่อกันมา ซึ่งสามารถใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างสอดคล้องกับธรรมชาติและเหมาะสมกับยุคสมัย

ชุมชน หมายถึง ประชากรหรือกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านปางแดงใน อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ที่มีความสัมพันธ์กันทางใดทางหนึ่ง เช่น ด้านขนานชาติและสายเลือด การนับถือศาสนา กลุ่มการเมือง เศรษฐกิจและสังคม โดยมีเป้าหมายหรือผลประโยชน์ร่วมกัน

กระบวนการจัดการความรู้ หมายถึง ขั้นตอนในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านปางแดงใน เพื่อใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ได้แก่ การกำหนดความรู้ การประมวลและกลั่นกรองความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแบ่งปันความรู้ และการใช้ความรู้

การตรวจเอกสาร

การศึกษาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านปางแดงในจังหวัดเชียงใหม่ครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาเอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อรวบรวมแนวคิด ทฤษฎี และใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบการศึกษา ดังต่อไปนี้

1. การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. ความรู้และการจัดการความรู้
4. พื้นที่ศึกษา: บ้านปางแดง อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเริ่มต้นขึ้นจากการประชุม Earth Summit ที่ประเทศบราซิลในปี พ.ศ. 2535 ทำให้เกิดกระแสการท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ขึ้น ได้แก่ กระแสความต้องการที่จะอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ความต้องการศึกษาเรียนรู้มากกว่าท่องเที่ยวเพื่อความเพลิดเพลิน และความต้องการที่จะพัฒนาคน โดยที่ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และนำไปสู่การกระจายรายได้ที่เหมาะสมในท้องถิ่น ซึ่งเป็นแนวความคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวในทิศทางที่ยั่งยืน ซึ่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศถือเป็นการท่องเที่ยวทางเลือกรูปแบบหนึ่ง ที่ได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการพัฒนาในประเทศไทย โดยสอดคล้องกับแผนการพัฒนาประเทศ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535 – 2540) ที่มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของภาครัฐ เอกชน และประชาชน ในการส่งเสริมให้คนไทยเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศ พร้อมกับการสร้างจิตสำนึกและให้ความรู้ เพื่อให้ประชาชนตระหนักและเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม ทำให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเริ่มเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายขึ้นในปัจจุบัน (สินธุ์และคณะ, 2546)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาจากภาษาอังกฤษ คือ "ecotourism" ซึ่งเป็นคำที่ผสมกันระหว่าง คำว่า "ecology" หรือ "นิเวศวิทยา" กับคำว่า "tourism" หรือ "การท่องเที่ยว" สำหรับนิยามและความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีผู้ให้ความหมายดังต่อไปนี้

Ceballos (1991) ให้คำจำกัดความการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า เป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่ง ที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยังแหล่งธรรมชาติ โดยไม่ให้เกิดการรบกวนหรือทำความเสียหายแก่ ธรรมชาติ แต่มีวัตถุประสงค์เพื่อชื่นชม ศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และ สัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติ

The Ecotourism Society (1991) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือการเดินทาง ไปเยือนแหล่งธรรมชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการเรียนรู้วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ด้วยความ ระมัดระวัง ไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือทำลายคุณค่าของระบบนิเวศ และช่วยสร้างโอกาสทาง เศรษฐกิจ ที่ส่งผลต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเกิดประโยชน์ต่อประชาชนท้องถิ่น

สำหรับในประเทศไทย เสรี (2538) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวที่ มีความรับผิดชอบต่อแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นธรรมชาติ และต่อสิ่งแวดล้อมทางสังคม ซึ่งหมายรวมถึง วัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่น ตลอดจนโบราณสถานโบราณวัตถุที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้วย

ซึ่งสอดคล้องกับ ราชบัณฑิตยสถาน (2538) ที่ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า เป็นการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบ ในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่ง วัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน ของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษา ระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

โดยรวมแล้วการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจึงหมายถึง การท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบในแหล่ง ทรัพยากรทางธรรมชาติที่เอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่น และมุ่งให้เกิดจิตสำนึกที่ดีต่อการรักษาระบบนิเวศ

นอกจากความหมายที่กล่าวมาข้างต้น วัลลีพันธ์ (2539) ยังได้สรุปลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ดังนี้

1. Nature based: การท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ภูมิศาสตร์ วิถีชีวิต และวัฒนธรรมประเพณี เป็นฐานในการประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยจะต้องคำนึงถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรเหล่านี้ไว้ให้ดีที่สุด
2. Sustainably managed: กิจกรรมการท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น จะต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพสิ่งแวดล้อม หรือเกิดกระทบให้น้อยที่สุด เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน
3. Inclusive of social and cultural aspects: ต้องรักษาศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ค่านิยม ตลอดจนวิถีชีวิต ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นดั้งเดิมไว้ ซึ่งจะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาเรียนรู้ถึงความแตกต่างทางด้านสังคม และวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น
4. Environmentally educative: ต้องมีการให้การศึกษาแก่นักท่องเที่ยว และประชากรในท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรที่มีอยู่ และสร้างจิตสำนึกที่ดีต่อการอนุรักษ์
5. Benefit and involvement of local people: ชุมชนท้องถิ่นจะต้องมีส่วนร่วมในการวางแผน การตัดสินใจ และสามารถได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว เกิดการกระจายรายได้ และสามารถยกระดับความเป็นอยู่ของคนในชุมชนได้
6. Product authentic: ผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น จะต้องแสดงออกถึงความเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้อย่างแท้จริง
7. Tourist satisfaction: กิจกรรมการท่องเที่ยวจะต้องตรงตามความต้องการ หรือความคาดหวังของนักท่องเที่ยว และสามารถทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจ และต้องการที่จะกลับมาเที่ยวซ้ำอีก

ดังนั้นจึงเห็นว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่กล่าวมาข้างต้นนั้นเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (sustainable tourism) ซึ่ง ดร.ชนี (2547) และ อุดม (2548) ยังได้สรุปสาระสำคัญของ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้พอสังเขปดังนี้

1. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวที่อาศัยธรรมชาติเป็นฐาน เช่น แหล่งท่องเที่ยวประเภท อุทยาน วนอุทยาน เกาะแก่ง และชายทะเล เป็นต้น แต่อาจหมายรวมถึงศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น หากสิ่งเหล่านี้ปรากฏอยู่ในหรือเกี่ยวข้องกับระบบนิเวศธรรมชาติ
2. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศในระดับต่ำ หรือไม่มีผลกระทบต่อวิถีทางธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางลบ ดังนั้น การป้องกันและควบคุมผลกระทบจากการท่องเที่ยว จึงเป็นหัวใจสำคัญของการบริหารจัดการ เช่น ไม้เน้นปริมาณนักท่องเที่ยว ไม่สนับสนุนให้มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเกินความจำเป็น เน้นความเป็นธรรมชาติและองค์ประกอบของธรรมชาติเป็นสิ่งดึงดูด เป็นต้น
3. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เปิดโอกาสให้ผู้มาเยือนได้สัมผัส เรียนรู้ และเข้าใจธรรมชาติ และองค์ประกอบธรรมชาติ ทั้งนี้ รวมถึงศิลปวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น ตลอดจนผลกระทบของมนุษย์ที่มีต่อระบบนิเวศ เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีพฤติกรรมด้านสิ่งแวดล้อมในเชิงบวก เพราะฉะนั้น การจัดระบบบริการข้อมูลและการสื่อความหมายธรรมชาติ และการเพิ่มพูนศักยภาพของมัคคุเทศก์จึงเป็นเรื่องสำคัญในลำดับต้น
4. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวที่สนับสนุนให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการวางแผน การปฏิบัติหรือดำเนินการ และการติดตามตรวจสอบประเมินผลร่วมกับผู้เกี่ยวข้อง ส่วนอื่นๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชน พร้อมได้รับผลตอบแทนในเชิงเศรษฐกิจ เพื่อยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตของท้องถิ่นด้วยความเหมาะสมเป็นธรรม

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

จากแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่เน้นเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวไปพร้อมกับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น การท่องเที่ยวแห่ง

ประเทศไทย (2544) จึงได้มีการกำหนดองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สำคัญขึ้น 4 ประการ ได้แก่

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศในพื้นที่ ดังนั้นจึงถือได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่มีฐานอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติเป็นหลัก
2. องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต ถือเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน
3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการเรียนรู้ โดยให้การศึกษาเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง ถือเป็นการท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา
4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการคิด วางแผน ปฏิบัติตามแผน ติดตามตรวจสอบ ตลอดจนร่วมบำรุงรักษาทรัพยากรท่องเที่ยว อันจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ในท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ดังแสดงในภาพที่ 1

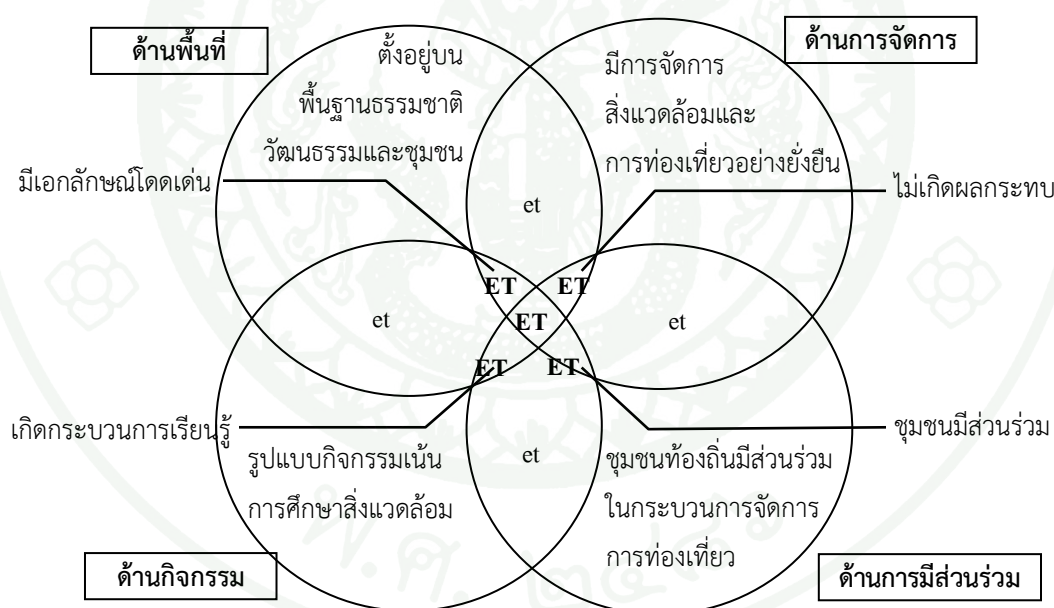

ภาพที่ 1 องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ที่มา: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544)

ดร.รชนี (2547) ได้อธิบายลักษณะเฉพาะเพื่อให้เข้าใจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากยิ่งขึ้น ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวแบบปกติทั่วไป โดยมุ่งเน้นความสำคัญในการให้การศึกษาและสร้างจิตสำนึก มากกว่าการสนองความต้องการอย่างไม่มีขอบเขตของนักท่องเที่ยว และเน้นการส่งเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนเป็นหลัก แต่ไม่จำเป็นต้องจำกัดขนาดของการท่องเที่ยวทำให้สามารถมีกลุ่มนักท่องเที่ยวขนาดใหญ่เช่นเดียวกับการท่องเที่ยวคนละใหญ่ได้ แต่จะต้องมีรูปแบบกิจกรรมและขนาดที่เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่ มีการจัดการที่ดี และคำนึงถึงการรักษาสีงแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น หากการท่องเที่ยวใดมีองค์ประกอบที่สมบูรณ์ตามลักษณะดังกล่าวข้างต้น จัดได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่สมบูรณ์ แต่หากการท่องเที่ยวใดขาดลักษณะข้อใดข้อหนึ่งไป ความสมบูรณ์จะลดน้อยลงจนอาจกลายเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบอื่นไป ทั้งนี้ Buckley and Ralf (1994) ได้เสนอแผนภาพหลักการพื้นฐานที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศไว้ ดังแสดงในภาพที่ 2

ภาพที่ 2 หลักการพื้นฐานที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism)

ที่มา : ดัดแปลงจาก Buckley and Ralf (1994)

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การจัดการ หมายถึง กระบวนการดำเนินงานในการวางแผน การจัดองค์กร การนำ การควบคุม และประสมประสานเอาทรัพยากรที่องค์การมีอยู่อย่างจำกัด เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล (Bovee *et al.*, 1976; Rue and Byars, 1997; Schermahorn, 1999; ศิริวรรณและคณะ, 2539)

ดังนั้น การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงเป็นกระบวนการวางแผน การจัดการองค์กร การนำ และการควบคุมดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ บนพื้นฐานทรัพยากรทางธรรมชาติที่เอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกที่ดีต่อการรักษาระบบนิเวศเพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ตรชนิ (2544) ยังได้อธิบายการจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ว่าจะต้องครอบคลุมองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ด้าน คือ ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ด้านตลาดการท่องเที่ยว ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการ และด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ดังแสดงในภาพที่ 3 ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยว ถือเป็นส่วนที่สำคัญในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยคำนึงถึงศักยภาพของทรัพยากรท่องเที่ยว ในการดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวมถึงการกำหนดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เหมาะสม และความสามารถในการรองรับการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้น เพื่อให้ทรัพยากรท่องเที่ยวไม่ถูกทำลายหรือเสื่อมโทรมไปอย่างถาวร และไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น

ทั้งนี้ ได้มีหลายหน่วยงานทำการจำแนกทรัพยากรการท่องเที่ยว ซึ่งมีความสอดคล้องกัน โดยที่ World Tourism Organization (1997) จำแนกทรัพยากรการท่องเที่ยวตามลักษณะการเกิดทรัพยากรและการนำไปใช้ประโยชน์โดยแบ่งเป็น ทรัพยากรท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ภูเขา ลำห้วย ลำธาร น้ำตก ถ้ำ บ่อ น้ำพุร้อน บึง ทะเล ชายหาด เกาะ เป็นต้น และทรัพยากรท่องเที่ยวหรือแหล่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ซึ่งอาจเป็นวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ เกษตรสวนป่า สวนรุกขชาติ สวนพฤกษศาสตร์ สวนสัตว์สวนสาธารณะ สวนดอกไม้ อาคารสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัย เป็นต้น

ในส่วนของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544) แบ่งประเภทของทรัพยากรการท่องเที่ยวตามลักษณะ คุณค่าและความสนใจของนักท่องเที่ยว ประกอบด้วย 1) ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ คือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติมีความสวยงาม และดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ได้แก่ ทิวทัศน์ สัตว์ป่าและพรรณไม้ สภาพภูมิอากาศ และปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ 2) ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุ โบราณสถาน และศาสนา เช่น อุทยานประวัติศาสตร์ศรีสัชนาลัย พระพุทธรูป พระปฐมเจดีย์ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม อนุสาวรีย์ อนุสรณ์สถาน และ 3) ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรมประเพณีและกิจกรรม ประกอบด้วย งานประเพณี วิถีชีวิตความเป็นอยู่ การแสดงศิลปวัฒนธรรม สินค้าพื้นเมือง การแต่งกาย ภาษา

2. ตลาดการท่องเที่ยว ประกอบด้วยผู้ซื้อหรือนักท่องเที่ยว สินค้าและบริการ การส่งเสริมการตลาดและการประชาสัมพันธ์ โดยนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่สามารถแยกออกจากนักท่องเที่ยวทั่วไปได้อย่างชัดเจน ส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มคนที่มีอายุหรือวัยทำงาน (40-50 ปี) การศึกษาและรายได้อยู่ในระดับดี (ดรชนี, 2544) ซึ่งนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ มีความต้องการท่องเที่ยวในสถานที่ที่เป็นธรรมชาติหรือวัฒนธรรมท้องถิ่น และมีความพร้อมที่จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมดั้งเดิมในแหล่งท่องเที่ยว โดยไม่ต้องการให้มีการปรับเปลี่ยนหรือพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกมากเกินไป ใส่ใจและมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวอย่างเคร่งครัด ซึ่งตลาดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้ จะเป็นเครื่องมือในการเลือกสรรคุณภาพและประเภทของนักท่องเที่ยว โดยมีกรให้ข้อมูลและสิ่งที่คาดหวังจากการท่องเที่ยวอย่างถูกต้องแก่นักท่องเที่ยว

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2540) ได้มีการจำแนกลักษณะนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศออกเป็น 4 ประเภท คือ 1) นักท่องเที่ยวธรรมชาติแบบหัวกะทิ เช่น นักวิจัยทางวิทยาศาสตร์ 2) นักท่องเที่ยวธรรมชาติแบบอุทิศตน คือผู้ที่ท่องเที่ยวด้วยโปรแกรมพิเศษ เพื่อให้ได้เห็นแหล่งที่ได้รับการปกป้อง รวมถึงผู้ต้องการเข้าใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ธรรมชาติและวัฒนธรรม 3) นักท่องเที่ยวธรรมชาติเป็นหลัก คือ บรรดาผู้เดินทางไปเยือนลุ่มน้ำอเมซอน อุทยานกอริลลา หรือจุดหมายปลายทางอื่น ๆ ที่เป็นการริเริ่มสำหรับโปรแกรมท่องเที่ยวพิเศษ และ 4) นักท่องเที่ยวธรรมชาติตามโอกาส คือผู้ที่เข้าร่วมในการท่องเที่ยวธรรมชาติตามโอกาสจะอำนวย โดยอาจเป็นส่วนหนึ่งของโปรแกรมท่องเที่ยวทั่วไป

3. สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีบริการตั้งแต่ที่พัก อาหาร ยานพาหนะ ตลอดจนการบริการกิจกรรมท่องเที่ยว การนำเที่ยว และการสื่อความหมายธรรมชาติแก่นักท่องเที่ยว ในบางแห่งการบริการด้านที่พัก โดยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะเน้นการบริการในด้านการ

สื่อความหมายและให้ข่าวสารข้อมูล เพื่อให้พนักงานที่เกี่ยวข้องได้รับประสบการณ์ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพยากรท่องเที่ยวในระหว่างการประชุมหรือกิจกรรมท่องเที่ยวเป็นหลัก เปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนในการดำเนินการเพื่อเป็นการสร้างรายได้ และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่นให้ดีขึ้น เช่น การให้บริการที่พักแบบโฮมสเตย์ อาหาร ยานพาหนะ และมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เป็นต้น

4. การบริหารจัดการ ถือเป็นกลไกสำคัญในการที่จะควบคุมและจัดการให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นไปตามวัตถุประสงค์ ซึ่งประกอบด้วยองค์กร บุคลากรและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลายฝ่าย รวมถึงวิสัยทัศน์ นโยบาย แผนงาน โครงการ มาตรการและกฎระเบียบต่างๆ ในการควบคุม ดูแลให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศดำเนินการไปตามหลักการที่ถูกต้อง โดยเน้นให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและมีการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม

ภาพที่ 3 ระบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ที่มา: ดร.ชนัน (2544)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

ในปี พ.ศ. 2535 จากกระแสการตื่นตัวเรื่องการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและการท่องเที่ยวทางเลือก ทำให้หน่วยงานทางด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยได้ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากยิ่งขึ้น โดยมีการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเป็นหน่วยงานหลักในการผลักดันการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นนโยบายระดับชาติ ซึ่งในปี พ.ศ. 2545 ได้มีการกำหนดนโยบายหลักและแผนปฏิบัติการในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ ที่ให้ความสำคัญกับองค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้ง 4 ด้าน คือ ด้านพื้นที่ ด้านการจัดการ ด้านกิจกรรม และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น (สินธุ์และคณะ, 2546) ในขณะเดียวกันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (community based tourism : CBT) ได้เริ่มก่อตัวขึ้นควบคู่ไปกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยการทำงานในระดับพื้นที่ของโครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ (responsible ecological social tours project : REST) ซึ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น พัฒนามาจากการท่องเที่ยวที่ประชาชนมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนโดยมีชุมชนเป็นฐาน (พจนานา, 2546)

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2542) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนว่า หมายถึง การท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่มีชุมชนเป็นเจ้าของและบริหารจัดการโดยชุมชน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างอนุรักษ์พื้นที่ทางธรรมชาติกับการดำเนินงานทางด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ทางธรรมชาติ ให้ชุมชนดูแลรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ทำให้ชุมชนมีรายได้เสริมจากการท่องเที่ยว โดยรายได้นั้นสามารถนำไปพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น และสร้างความยั่งยืนทางสังคม

ซึ่ง พจนานา (2546) ได้ให้ความหมายเพิ่มเติมว่า ต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ชุมชนต้องเป็นผู้ที่กำหนดทิศทางในการจัดการด้วยตัวเอง มีบทบาทและสิทธิในการจัดการเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน

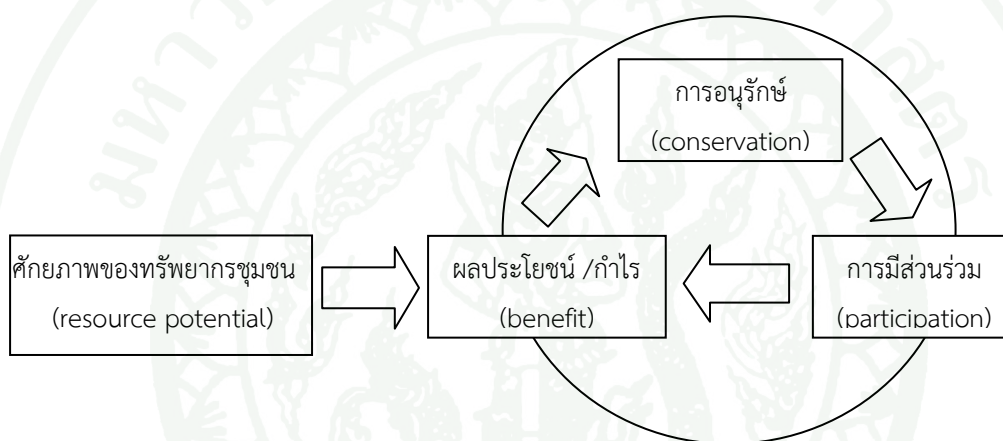
และต่อมา ดร.ชนี (2547) ได้ให้คำจำกัดความของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ว่าเป็นกิจการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ชุมชนเป็นเจ้าของ และดำเนินการจัดการโดยชุมชน มีการดูแลรักษาและจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว ทำให้เกิดรายได้แล้วนำรายได้ดังกล่าวไปเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของสมาชิกชุมชนให้ดีขึ้น

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ถือเป็นเครื่องมือที่สามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางในการพัฒนา และได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยว โดยมีหลักการที่สำคัญ คือ ชุมชนเป็นเจ้าของ และเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทาง และตัดสินใจในการดำเนินงานต่างๆ ส่งเสริมความภาคภูมิใจในตนเอง เกิดผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น และมีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้ดีขึ้น มีความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม คงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่น ก่อให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึงองค์ประกอบหลัก 4 ด้านของการท่องเที่ยวโดยชุมชนโดยการนำเอาแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาเป็นแนวทาง ดังนี้ (สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว, 2550)

1. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีวิถีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน
2. ด้านองค์กรชุมชน ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชาญ หรือผู้มีความรู้ และทักษะในเรื่องต่างๆ หลากหลาย และชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา
3. ด้านการจัดการ มีกฎ กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้ มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม รวมถึงมีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน
4. ด้านการเรียนรู้ ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการรับรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง มีระบบการจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

นอกจากนี้ ธรรมณี (2547) ยังได้กล่าวถึงหลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการจัดการป่าชุมชนว่า การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้น จะต้องเกิดจากความต้องการของชุมชนท้องถิ่นเอง โดยใช้ป่าชุมชนเป็นฐานทรัพยากรท่องเที่ยว คนในชุมชนจะต้องมีส่วนร่วมในการดูแล จัดการ ทรัพยากรท่องเที่ยวในป่าชุมชนอย่างจริงจัง ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินการ ตลอดจนจนถึงการ

ประเมินติดตามผลการดำเนินการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งควรให้ความสำคัญกับคุณค่าของทรัพยากรท่องเที่ยวตามธรรมชาติและแหล่งประวัติศาสตร์ มากกว่าการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อเป็นการดึงดูดใจนักท่องเที่ยว โดยนักท่องเที่ยวจะต้องได้รับบริการอย่างเหมาะสม ปลอดภัย รวมทั้งมีมาตรการในการป้องกันผลกระทบจากการท่องเที่ยวและกฎ ระเบียบ การปฏิบัติตัวอย่างเหมาะสมในการท่องเที่ยวในชุมชน เน้นให้นักท่องเที่ยวเกิดประสบการณ์ในการเรียนรู้ธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น และมีการกระจายรายได้และคืนประโยชน์สู่ชุมชนท้องถิ่นอย่างเหมาะสมและเป็นธรรม ซึ่งสามารถสรุปหลักการและแนวคิดในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน (community-based ecotourism) ได้ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 หลักการและแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นแกน

ที่มา: ดรรชนี (2547)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่ถูกพัฒนาขึ้นในบริบททางกายภาพและวัฒนธรรมของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับระบบนิเวศซึ่งถือเป็นวิธีการหนึ่งของคนหรือกลุ่มคนในท้องถิ่นที่นำประสบการณ์ทั้งหมดมาคิดวิเคราะห์ และหาทางแก้ปัญหาเพื่อการดำเนินชีวิตและนำไปปฏิบัติจนได้ผลตามยุคสมัย โดยอาศัยรากฐานเดิมเพื่อจัดการกับชีวิต เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมได้อย่างกลมกลืน และมีการถ่ายทอด กลั่นกรองมาเป็นระยะเวลาานาน (เวกอร์พันซ์, 2541; ยศ, 2542) โดยคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (อ้างถึงใน สุนันทา, 2547) กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ว่าเป็นที่มาขององค์ความรู้ที่องงามขึ้นใหม่ที่ช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการและการปรับตัวในการ

ดำเนินชีวิตของคนไทย ลักษณะองค์รวมของภูมิปัญญามีความเด่นชัดในหลายด้าน เช่น ด้านเกษตรกรรม ด้านอุตสาหกรรม และหัตถกรรมด้านการแพทย์แผนไทย ด้านการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ด้านศิลปกรรม ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี และด้านโภชนาการ อย่างไรก็ตาม ภูมิปัญญาท้องถิ่นไม่ได้หมายถึงการศึกษาและความคิดในอดีตเท่านั้น แต่ยังหมายถึงศักยภาพในการประสานความรู้และประสบการณ์ใหม่ๆ เพื่อให้เกิดทางเลือกใหม่ นั่นคือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นยุคหนึ่งสมัยหนึ่งย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามการพัฒนาการของสังคมและระบบนิเวศ ดังนั้นภูมิปัญญาท้องถิ่นมีโอกาที่สูญหาย เมื่อปัจจัยในการดำรงชีวิตและสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนไป จึงควรมีการศึกษาและตรวจสอบความรู้ในเชิงวิทยาศาสตร์ เพื่อเก็บเป็นคลังความรู้ ก่อนที่จะสูญหายไปกับยุคสมัย (Walker *et al.*, 1994; Moss *et al.*, 2001)

สำหรับภูมิปัญญาท้องถิ่น มีคำอื่นที่ใช้เรียกในความหมายเดียวกันคือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน ซึ่งขึ้นอยู่กับทางเลือกใช้ของนักวิชาการแต่ละท่าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นความรู้ความสามารถและประสบการณ์ของชาวบ้านที่สั่งสมสืบทอดกันมา เพื่อแก้ปัญหาและปรับตัวให้สอดคล้องกับความจำเป็น มีการเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศหรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและสืบทอดไปสู่คนรุ่นใหม่เพื่อการดำรงอยู่ของเผ่าพันธุ์ จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่น (ธวัช, 2531; ยิงยง, 2537 ; เอกวิทย์, 2541) ซึ่งโดยรวมแล้ว ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้ความคิดที่ชาวบ้านหรือชุมชนได้ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิด วิเคราะห์จนเกิดปัญญาและตกผลึกเป็นองค์ความรู้ ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลายๆ เรื่องและได้สั่งสมเอาไว้จากการเรียนรู้ในการดำรงชีวิต ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม มีการถ่ายทอดสืบทอดกันมาทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งมีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยและสภาพแวดล้อม ทั้งนี้แต่ละชุมชนอาจมีภูมิปัญญาที่แตกต่างกันไปตามสภาพบริบทของแต่ละสังคม จึงควรมีการสืบค้น รวบรวม ศึกษา ถ่ายทอด พัฒนาและนำไปใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวาง

ทั้งนี้ กรมส่งเสริมการเกษตร (2552) ได้อธิบายลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ว่าเป็นเรื่องของการใช้ความรู้ ทักษะ ความเชื่อและพฤติกรรมที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เป็นองค์รวมหรือกิจกรรมทุกอย่างในวิถีชีวิต เป็นเรื่องของการแก้ไขปัญหา การจัดการ การปรับตัว การเรียนรู้เพื่อความอยู่รอดของบุคคลชุมชนและสังคม เป็นแกนหลักหรือกระบวนการต้นในการมองชีวิตเป็นพื้นความรู้ในเรื่องต่างๆ มีลักษณะเฉพาะหรือมีเอกลักษณ์ในตัวเอง มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปรับสมดุลในพัฒนาการทางสังคมตลอดเวลา ซึ่งมีวัฒนธรรมเป็นฐาน มีบูรณาการสูงเชื่อมโยงไปสู่นามธรรมที่ลึกซึ้ง เน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าวัตรธรรม

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

มีนักวิชาการหลายท่านได้พยายามแบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นตามคุณลักษณะ แหล่งที่มา และการใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันของมนุษย์จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

สุรเชษฐ์ (อ้างถึงในรัตนะ, 2533) ได้กำหนดประเภทและลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ 3 ประเภทด้วยกัน คือ

1. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบการผลิต หรือการประกอบอาชีพ ซึ่งมีลักษณะประกอบอาชีพแบบพุทธเกษตรกรรม หรือการประกอบอาชีพที่มีลักษณะจัดความสมดุลสอดคล้องกับธรรมชาติ มุ่งการพึ่งพาตนเองเป็นกระแสหลักมากกว่าการพึ่งพอบริษัทการผลิตจากภายนอก ได้แก่ การทำ การเกษตรการทำเกษตรผสมผสาน และการทำเกษตรแบบธรรมชาติ
2. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับระบบสังคม หรือการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ ได้แก่ ความเชื่อ คำสอน ค่านิยม ประเพณี ที่แสดงออกในรูปแบบแผนการดำเนินชีวิต
3. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ หรือสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การรักษาป่าไม้ชุมชน การรักษาโรคร้ายด้วยสมุนไพร

แต่สำหรับประเวศ (2537) ได้แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 2 ประเภท คือ ภูมิปัญญาดั้งเดิม หมายถึง ภูมิปัญญาที่เป็นความรู้ท้องถิ่นดั้งเดิมที่ได้รับการถ่ายทอดส่งสมจากอดีต มีความเฉพาะในแต่ละชุมชนและมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติ และภูมิปัญญาอันเกิดจากการถ่ายทอดทางนวัตกรรม ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่สามารถประยุกต์เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป หากมีการเปลี่ยนแปลงของสังคมภายนอกที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน ชุมชนจะมีการปรับเปลี่ยนแบบแผนภายในชุมชนเองโดยใช้พื้นฐานแนวคิดมาจากภูมิปัญญาดั้งเดิมที่มีมา

ในส่วนของ วิชา (2537) ได้แบ่งประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็น ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีลักษณะเป็นรูปธรรม ซึ่งได้แก่ วัตถุและการกระทำทั้งหลายที่แสดงออกให้เห็นได้อย่างชัดเจน และ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีลักษณะเป็นนามธรรม ได้แก่ ความรู้ ความสามารถ ทักษะความเชื่อ และแนวทางในการแก้ไขปัญหาและการป้องกันปัญหา รวมทั้งการสร้างความสุขให้แก่ชีวิต

สุดท้ายนิคม (2542) ได้แบ่งลักษณะภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาออกเป็น 4 กลุ่มดังนี้

1. คติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการพื้นฐานขององค์แห่งความรู้ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคติ ความคิด ความเชื่อ และหลักการพื้นฐานขององค์แห่งความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมถ่ายทอดกันมา ได้แก่ การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ โดยการพึ่งพาธรรมชาติ มาใช้ประโยชน์เพื่อการยังชีพ เช่น ชุมชนภูเขา มีความเชื่อในเรื่องของผีป่า เจ้าป่า เทพารักษ์ ผู้อยู่ตามพื้นราบเชื่อในเรื่องพระภูมิเจ้าที่ พระภูมินา การสู่ขวัญ แม่น้ำ นางเรือ ความคิดความเชื่อเหล่านี้จะ นำมาสู่การพัฒนาชีวิตและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น การจัดพิธีสืบชะตาแม่น้ำ การจัดทำพิธีกรรมบวช ต้นไม้ การจัดตั้งป่าสมุนไพร สหกรณ์หมู่บ้าน ธนาคารโค กระบือ ธนาคารข้าว กลุ่มทอผ้า เป็นต้น
2. ศิลปะ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นเรื่องของศิลปะ วัฒนธรรมและ ขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นตัวชี้วัดที่สำคัญต่อการแสดงออกถึงภูมิปัญญาของชุมชนต่อการดำเนิน ชีวิต เช่น ประเพณีการบวชนาคเข้าพรรษา ออกพรรษา วันสำคัญทางศาสนา การทำบุญวันเกิด โคน ผมไฟ โคนจุก ขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน นอกจากนี้ยังมีศิลปกรรมพื้นบ้านที่แสดงปรากฏให้เห็นถึง ความสำเร็จของภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุ เช่น งานถักสายและทอกระเป๋าย่านลิเภา ภาคใต้ กระเป๋าถือใบตาล เสื้อจันทบูร เปลเด็ก เครื่องปั้นดินเผา งานแกะสลัก งานปั้นหล่อ ด้วยโลหะ การก่อสร้าง อาคารที่อยู่อาศัย ภาพเขียนบนผนัง การฟ้อนรำและเพลงพื้นบ้าน เป็นต้น
3. การประกอบอาชีพในแต่ละท้องถิ่น เป็นเรื่องของการประกอบอาชีพ ในแต่ละท้องถิ่นที่ ได้รับการพัฒนาให้เหมาะสมกับสมัย เป็นการปรับการดำเนินชีวิตที่เคยถูกครอบงำจากสภาพสังคม กลับเข้าสู่การเกษตรที่อาศัยความสมดุลทางธรรมชาติ เพื่อต่อสู้กับความล้มเหลวทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมด้วยกำลังกาย กำลังปัญญา และการการสั่งสมประสบการณ์ เช่น การทำวนเกษตร การเกษตรแบบผสมผสาน การเกษตรแบบพึ่งตนเอง การทำสวนสมุนไพรและการแพทย์แผนโบราณ
4. แนวความคิด หลักปฏิบัติและเทคโนโลยีสมัยใหม่แต่ละประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นเรื่องราวแนวคิด หลักปฏิบัติ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ชาวบ้านนำมาใช้ในชุมชน ซึ่งเป็นอิทธิพล ของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เช่น การประดิษฐ์เครื่องนวดข้าว แบบประหยัด และการคิดสร้างอ่างเก็บน้ำ จากอ่างเก็บน้ำบนภูเขา ลงมาใช้ปลูกพืชสวน

จากการศึกษาประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่นของนักวิชาการข้างต้น ผู้วิจัยได้แบ่งภูมิปัญญา ท้องถิ่นออกเป็น 5 ประเภท โดยพิจารณาจากความเกี่ยวข้องและสามารถนำไปเชื่อมโยงกับการ

จัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการหาเลี้ยงชีพ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาเกี่ยวกับสมุนไพรและการรักษาโรค และภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้เป็นแนวทางในการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น ของการศึกษาในครั้งนี้

อย่างไรก็ตาม ภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านั้นจะต้องได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นไปเรื่อยๆ และ อาจมีการปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมตามยุคสมัยและสภาพแวดล้อม โดยผ่านกระบวนการในการ ถ่ายทอดภูมิปัญญาในลักษณะต่าง ๆ ได้แก่ การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ซึ่งเป็นวิธีการถ่ายทอดของผู้ อาวุโสหรือผู้เฒ่าผู้แก่ โดยเป็นตัวอย่างของคนในครอบครัว ญาติพี่น้องหรือชุมชนเดียวกัน การ ถ่ายทอดโดยผ่านกระบวนการคิดร่วมกัน เป็นการกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนได้แสดงความรู้สึกรู้สึกและ ความคิดเห็นต่อประเด็นต่าง ๆ อย่างเป็นธรรมชาติ มีการแลกเปลี่ยนและเสนอความเห็นอย่างมี เหตุผล เปิดโอกาสถ่ายทอดภูมิปัญญาซึ่งกันและกัน การถ่ายทอดโดยการสร้างสรรค์กิจกรรมหรือการ ทำงานร่วมกัน โดยการขยายเครือข่ายระดับบุคคลเป็นระดับกลุ่ม เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาที่ หลากหลาย และการถ่ายทอดโดยผ่านการบรรยายหรือเวทีชาวบ้านเพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิเคราะห์และสังเคราะห์ประสบการณ์ของชาวบ้านร่วมกัน เพื่อให้ชุมชนมีความรู้ความสามารถสูงขึ้น

กล่าวโดยสรุปแล้ว ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่สั่งสมกันมาแต่อดีต เป็นเรื่องของการจัด ความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ คนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ ถ่ายทอดโดยผ่าน กระบวนการทางจารีตประเพณี วิถีชีวิต และพิธีกรรมต่าง ๆ ทำให้เกิดความสมดุลระหว่าง ความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ โดยทำให้ชุมชนท้องถิ่นเหล่านั้นสามารถพึ่งตนเองได้ มีส่วนร่วมในการ จัดการชุมชนของตน ทราบถึงความต้องการของตน และเป็นการปลูกจิตสำนึกในการรับรู้ในคุณค่า ของภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน ทั้งนี้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสามารถเชื่อมโยงการเรียนรู้ระหว่างภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติ โดยการพัฒนาต่อยอดความคิด ผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยีที่เหมาะสม เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์ได้ต่อไป

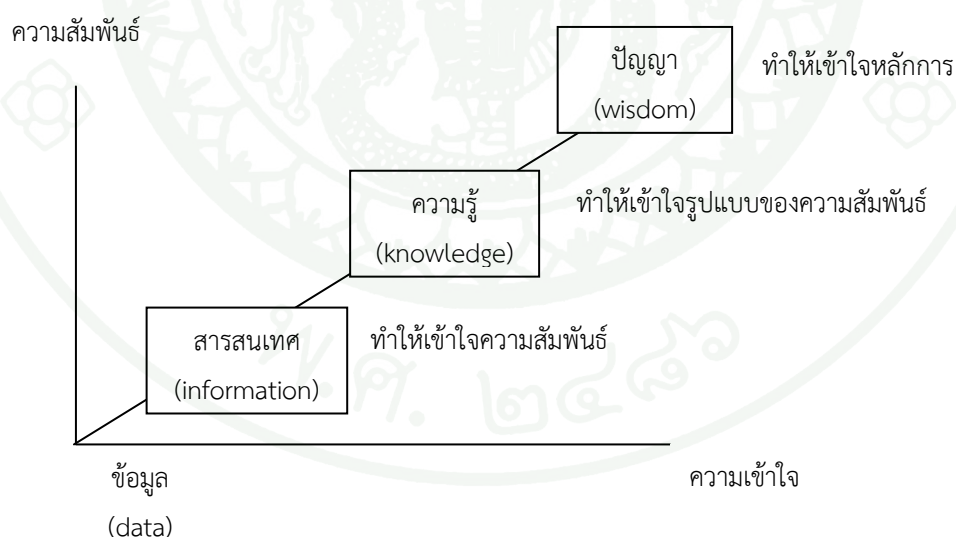
ความรู้และการจัดการความรู้

ความรู้

ความรู้ ถือเป็นขั้นแรกของการแสดงออกถึงพฤติกรรม การจดจำ ซึ่งอาจมาจากการมองเห็น ได้ยิน หรือรับรู้สิ่งต่าง ๆ จากโสตประสาทของร่างกาย เป็นขั้นตอนหนึ่งของการทำให้เกิดการเรียนรู้

ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าความรู้เป็นการที่เราจำได้ ระลึกได้ โดยที่ไม่ได้มีการใช้ความคิดที่ซับซ้อนมากนัก นอกจากนี้แล้ว ความรู้ยังถือเป็นส่วนประกอบหนึ่งของประสบการณ์ที่มีคุณค่าที่ผ่านมา และได้รับการประเมินและเกิดเป็นประสบการณ์และสารสนเทศใหม่ เป็นกระบวนการของการขัดเกลา เลือกใช้ และบูรณาการ การใช้สารสนเทศจนเกิดเป็นความรู้ใหม่ ดังนั้น ความรู้ใหม่จึงเกิดจากการผสมผสานกันระหว่างความรู้และประสบการณ์เดิมผนวกกับความรู้ใหม่ที่ได้รับ ซึ่งความรู้ดังกล่าวเป็นสิ่งที่อยู่ภายในบุคคล เป็นความรู้ที่ไม่ชัดแจ้ง ซึ่งหากได้รับการถ่ายทอดออกมาอยู่ในรูปลักษณ์อักษร ก็จะกลายเป็นความรู้ที่ชัดแจ้ง และความรู้เหล่านั้นจะเกิดคุณค่าได้หากมีการนำไปใช้ในการตัดสินใจ (พรธิดา, 2547; ชัชวาล, 2548; ทิพวรรณ, 2548 ก; Davenport and Prusak, 1998)

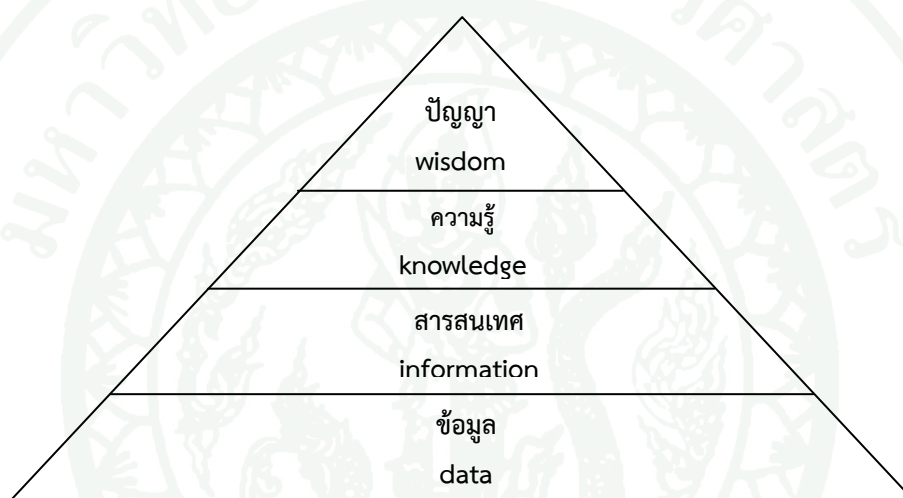
โดยรวมแล้วความรู้หมายถึง การนำประสบการณ์จากการเรียนรู้ ความคิด ค่านิยมที่มีอยู่ของแต่ละบุคคลมาวิเคราะห์ เพื่อประยุกต์ใช้ในการทำงานและสามารถดำเนินการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ จนเกิดเป็นทักษะ ความสามารถที่ฝังอยู่ในแต่ละบุคคล นอกจากนี้ทิพวรรณ (2548 ข) ได้กล่าวว่า หากมีการนำความรู้มาพัฒนาต่อยอดขึ้นไปเรื่อย ๆ อย่างต่อเนื่องแล้ว ความรู้ที่มีอยู่นั้นจะแปรเปลี่ยนไปตามระดับความเข้าใจจนกลายเป็นปัญญาได้ ซึ่งปัญญานี้หมายถึงความสามารถที่จะใช้ความรู้และประสบการณ์ในการตัดสินใจทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างมีวิจารณญาณ ดังแสดงในภาพที่ 5

ภาพที่ 5 พัฒนาการของข้อมูล สารสนเทศ และความรู้

ที่มา : Gene Bellinger (2005) อ้างใน ทิพวรรณ (2548 ข)

ทั้งนี้ Elias and Hassan (2003) ได้อธิบายความแตกต่างของข้อมูล สารสนเทศ ความรู้และ ปัญญาไว้ว่า ข้อมูล (data) เป็นข้อมูลดิบ หรือข้อเท็จจริงที่ยังไม่ได้ผ่านการแปลความหรือผ่าน กระบวนการเรียบเรียง แต่หากนำข้อมูลนั้นมาตีความและวิเคราะห์ความหมายและแปลความให้ ข้อมูลเหล่านั้นเกิดการตกผลึกจะกลายเป็น สารสนเทศ (information) ส่วนความรู้ (knowledge) เป็นกระบวนการของการขัดเกลา เลือกใช้ และบูรณาการในการใช้สารสนเทศจนเกิดเป็นความรู้ใหม่ที่ได้จากการผสมผสานความรู้และประสบการณ์เดิมร่วมกับความรู้ใหม่ที่ได้รับ และเมื่อความรู้ยังลึกลง อยู่ในตัวบุคคลใดบุคคลหนึ่งจะกลายเป็นปัญญา (wisdom) ซึ่งถือเป็นจุดสูงสุดของความรู้ ดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6 พีระมิดแสดงลำดับขั้นของความรู้

ที่มา : ดัดแปลงจาก Elias and Hassan (2003); บุญดีและคณะ (2547)

นอกจากการทำความเข้าใจในความแตกต่างระหว่าง ข้อมูล สารสนเทศ ความรู้ และปัญญาที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ความรู้ยังสามารถแบ่งออกตามรูปแบบการมองเห็น ได้เป็น 2 ประเภท (พรธิดา, 2547; ยุทธนา, 2547)

1. ความรู้โดยนัยหรือความรู้ที่มองเห็นไม่ชัด (tacit knowledge) เป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ พรสวรรค์ หรือสัญชาตญาณของแต่ละบุคคลในการเข้าใจสิ่งต่างๆ อย่างลึกซึ้ง เป็นความรู้ที่สื่อสารออกมาได้ยาก และไม่สามารถถ่ายทอดออกมาเป็นคำพูด ลายลักษณ์อักษร หรือตัวเลขได้ เช่น ทักษะการทำงาน ทักษะในด้านงานฝีมือ เป็นต้น

2. ความรู้ชัดแจ้งหรือความรู้ที่เป็นทางการ (explicit knowledge) เป็นความรู้ที่เป็นเหตุเป็นผล สามารถรวบรวม ถ่ายทอดออกมาได้เป็นลายลักษณ์อักษรให้เห็นได้อย่างชัดเจน ซึ่งมีหลากหลายรูปแบบ เช่น คู่มือ ตำรา ทฤษฎี สูตรการคำนวณ หรือแม้กระทั่งไฟล์ในคอมพิวเตอร์และฐานข้อมูลต่าง ๆ

นอกจากนี้ สุวรรณและคณะ (2548) ได้กล่าวว่า ความรู้ที่พบส่วนใหญ่ถึงร้อยละ 80 เป็นความรู้โดยนัย และมีเพียงร้อยละ 20 เป็นความรู้ที่ชัดแจ้ง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความรู้ส่วนใหญ่ถูกเก็บซ่อนไว้ในตัวบุคคลมากกว่าการเก็บไว้ลักษณะที่เป็นรูปธรรม ซึ่งสาเหตุที่ความรู้โดยนัยมีความซับซ้อนและแสดงออกมาให้เห็นได้น้อยกว่าความรู้ชัดแจ้ง เป็นเพราะคนส่วนใหญ่มีความรู้ฝังอยู่ในตัวมากกว่าสิ่งที่ได้พูดหรือกระทำออกไป หรืออาจเกิดจากการไม่รู้ว่าคุณเองรู้หรือไม่รู้อะไรนั่นเอง สถานการณ์นี้เรียกว่า “ช่องว่างของความรู้” ซึ่งจะเป็นหนทางหนึ่งขององค์การในการพัฒนาและดึงเอาความรู้ในตัวบุคคลเหล่านั้นออกมา โดยใช้กระบวนการของการจัดการความรู้ เพื่อลดช่องว่างและเติมเต็มความรู้ให้กับบุคลากรเหล่านั้นได้ (Srinivas, 2003) ดังแสดงในภาพที่ 7

	มี (have)	ไม่มี (don't have)
รู้ (know)	ความรู้ที่เป็นทางการ (explicit knowledge) “รู้ว่ามีความรู้”	ช่องว่างของความรู้ (knowledge gaps) “รู้ว่าไม่มีความรู้”
ไม่รู้ (don't know)	ความรู้ที่เป็นทางการ (explicit knowledge) “ไม่รู้ว่ามีความรู้”	ช่องว่างของความรู้ (knowledge gaps) “ไม่รู้ว่าจะไม่มีความรู้”

ภาพที่ 7 ช่องว่างความรู้ของ Srinivas

ที่มา : Srinivas (2003)

ระดับของความรู้

ภราดร (2549) ได้อธิบายแนวคิดเกี่ยวกับระดับของความรู้จากแนวคิดของ Brain Quinn โดยแบ่งความรู้ออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่

1. cognitive knowledge : know-what หมายถึง รู้ว่าคืออะไร เป็นความรู้ในเชิงการรับรู้ ความรู้เชิงทฤษฎี ที่ยังสามารถนำความรู้นั้นไปใช้ให้เกิดผลในเชิงปฏิบัติได้

2. advance skill : know-how หมายถึง รู้วิธีการ เป็นการนำความรู้เชิงทฤษฎีไปปฏิบัติใช้จริง โดยผู้ใช้ความรู้จะเริ่มมีประสบการณ์และสามารถเข้าใจสภาพของความเป็นจริงที่เกิดขึ้น และสามารถนำไปปรับใช้ให้ตรงกับสถานการณ์มากขึ้น

3. system understanding : know-why หมายถึงรู้เหตุผล ซึ่งเป็นการทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งกับสิ่งที่เกิดขึ้น โดยรู้ถึงสาเหตุที่อยู่ภายใต้เหตุการณ์และสถานการณ์ต่าง ๆ โดยอาศัยพื้นฐานประสบการณ์ที่ผ่านมา และสามารถอธิบายเหตุและผลหรือที่ไปที่มาได้เหมาะสม

4. self-motivate creativity : care-why หมายถึงใส่ใจกับเหตุผล เป็นการที่สามารถนำความรู้ในเรื่องต่าง ๆ มาหยิบใช้และพลิกแพลงได้อย่างเหมาะสมจนก่อให้เกิดเป็นการสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ๆ ต่อยอดจากความรู้เดิมได้

การจัดการความรู้

ได้มีผู้ให้ความหมายของการจัดการความรู้ในหลากหลายมุมมอง ดังต่อไปนี้

Trapp (1999) กล่าวว่า การจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่ประกอบไปด้วยงานต่างๆ จำนวนมากที่มีการบริหารจัดการในลักษณะบูรณาการ เพื่อให้เกิดคุณประโยชน์ดังที่คาดหวังไว้ ดังนั้น การจัดการความรู้ จึงเป็นแนวคิดองค์รวมที่จะบริหารจัดการทรัพยากรที่เป็นความรู้ภายในองค์การ

Kucza (2001) กล่าวว่า การจัดการความรู้เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดกระบวนการในการสร้าง จัดเก็บ และการแบ่งปันความรู้ ทั้งยังรวมถึง การระบุสภาพในปัจจุบัน การกำหนดความต้องการและการแก้ไขปรับปรุงกระบวนการ ที่ส่งผลกระทบต่อการจัดการความรู้ให้ดีขึ้นเพื่อบรรลุถึงความต้องการนั้น

Henrie & Hedgepeth (2003) กล่าวว่า การจัดการความรู้เป็นระบบบริหารจัดการทรัพยากรความรู้ขององค์การ ทั้งที่เป็นความรู้โดยนัยและความรู้ที่เห็นได้อย่างชัดเจน ระบบการจัดการความรู้นั้นเกี่ยวข้องกับการจำแนกความรู้ การตรวจสอบความรู้ การจัดเก็บความรู้ที่ผ่านมา

การรองความรู้ และเตรียมการเข้าถึงความรู้ให้กับผู้ใช้ ซึ่งมีหลักการที่สำคัญคือ ทำให้ความรู้ถูกใช้ ถูกปรับเปลี่ยนและถูกยกระดับให้สูงขึ้น

Gregory (2005) ได้อธิบายความหมายของการจัดการความรู้ว่า การจัดการความรู้สำหรับองค์การประกอบด้วยกิจกรรมที่รวบรวมความรู้ของบุคคลจากประสบการณ์ของตนเองและผู้อื่น เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการตอบสนองพันธกิจขององค์การ ซึ่งต้องอาศัยการบูรณาการความรู้ที่ได้มา ให้สอดคล้องเข้ากับเทคโนโลยี โครงสร้างองค์การ และการกำหนดกลยุทธ์โดยใช้สติปัญญา ภายใต้พื้นฐานของการใช้ความรู้ในการสร้างความรู้ใหม่

ส่วนในประเทศไทยบุญดีและคณะ (2547) กล่าวว่า การจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่จะนำความรู้ที่มีอยู่หรือความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้มาใช้ประโยชน์ ผ่านกระบวนการสร้าง รวบรวม แลกเปลี่ยนและใช้ความรู้เพื่อประโยชน์สูงสุดขององค์กร

เช่นเดียวกับ ยุทธนา (2547) ที่ได้อธิบายเกี่ยวกับการจัดการความรู้เพิ่มเติมว่าเป้าหมายของการจัดการความรู้ คือการทำให้ความรู้โดยนัย ซึ่งเป็นลักษณะของทักษะ ฝีมือที่ถ่ายทอดได้ยาก กระจายออกไปสู่ลักษณะความรู้ชัดแจ้ง คือสามารถถ่ายทอดเรียนรู้กันได้ระหว่างบุคคลไปสู่ทีมงาน หรือกลุ่ม ไปจนถึงการถ่ายทอดกันในองค์กร หรือแม้แต่ระหว่างองค์กรก็ได้

ซึ่งต่อมาทิพวรรณ (2548) และวิจารณ์ (2548) ได้ให้นิยามการจัดการความรู้ ว่าเป็นกระบวนการในการรวบรวม จัดระบบ จัดเก็บและเข้าถึงข้อมูลเพื่อนำไปสร้างเป็นความรู้โดยที่อาศัยเทคโนโลยีด้านข้อมูลและคอมพิวเตอร์เป็นเครื่องมือช่วย ต้องมีการแลกเปลี่ยนความรู้ และอาศัยผู้ที่มีความรู้ความสามารถในการประยุกต์ใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิผลขององค์กร

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า การจัดการความรู้เป็นกระบวนการในสร้าง รวบรวม ประมวล แลกเปลี่ยน และใช้ความรู้เพื่อจัดการทรัพยากรความรู้ที่มีค่าในตัวบุคคลให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่องค์กรและ ผู้ปฏิบัติงาน ทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น และยังสามารถนำไปสู่วัฒนธรรมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องขององค์กร

วัตถุประสงค์ของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้มีเป้าหมายหลักคือ มุ่งใช้ประโยชน์จากความรู้มาเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการดำเนินงานขององค์กร เพื่อสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขัน ซึ่งวัตถุประสงค์ของการจัดการความรู้ที่กำหนดขึ้นจะต้องมีความสอดคล้องกับเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ขององค์กร ทั้งนี้ พรธิดา (2547) ได้กล่าวถึงวัตถุประสงค์หลักของการจัดการความรู้ไว้ 3 ประการคือ จัดการความรู้เพื่อปรับปรุงกระบวนการดำเนินงานทางธุรกิจที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือบริการใหม่ ๆ และสุดท้ายเพื่อปรับปรุงเทคนิคกระบวนการโดยมีเป้าหมายคือการพัฒนาองค์ความรู้และนำความรู้นั้นไปใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยจุดเริ่มต้นของการจัดการความรู้มาจากความพยายามที่เพิ่มศักยภาพในการแข่งขัน โดยการส่งเสริมให้คนที่มีทักษะต่างกัน ได้ร่วมกันทดลองและพัฒนาวิธีทำงานในรูปแบบใหม่ๆอย่างสร้างสรรค์ และเชื่อมโยงกับสภาพการณ์ที่เกิดขึ้นจริงหรือบริบทของสังคมในขณะนั้น นอกจากวัตถุประสงค์หลักของการจัดการความรู้ดังกล่าวแล้ว การจัดการความรู้ยังมีประโยชน์ในอีกหลาย ๆ ด้าน ได้แก่

1. ป้องกันความรู้สูญหาย การจัดการความรู้ทำให้องค์กรสามารถรักษาความเชี่ยวชาญ ความชำนาญ และความรู้ที่อาจสูญหายไปพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของบุคลากร เช่น การเกษียณอายุการทำงาน หรือการลาออกจากงาน เป็นต้น
2. เพิ่มประสิทธิภาพในการตัดสินใจ โดยประเภท คุณภาพ และความสะดกในการเข้าถึงความรู้เป็นปัจจัยสำคัญของการเพิ่มประสิทธิภาพการตัดสินใจ ผู้มีหน้าที่ในการตัดสินใจต้องสามารถเรียกและประยุกต์ความรู้ เพื่อใช้ประกอบการตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. ความสามารถในการปรับตัวและมีความยืดหยุ่น การทำให้ผู้ปฏิบัติงานมีความเข้าใจในงานและวัตถุประสงค์ของงานโดยไม่ต้องมีการควบคุมหรือมีการแทรกแซงมากนักจะทำให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถทำงานในที่ต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดการพัฒนาจิตสำนึกในการทำงาน
4. สร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน การจัดการความรู้ช่วยให้องค์กรมีความเข้าใจในลูกค้า แนวโน้มของตลาดและการแข่งขัน ทำให้สามารถลดช่องว่างและเพิ่มโอกาสในการแข่งขันได้
5. การพัฒนาทรัพยากร เป็นการพัฒนาความสามารถขององค์กรในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรปัญญาที่มีอยู่ ได้แก่ สิทธิบัตร เครื่องหมายการค้า และลิขสิทธิ์ เป็นต้น

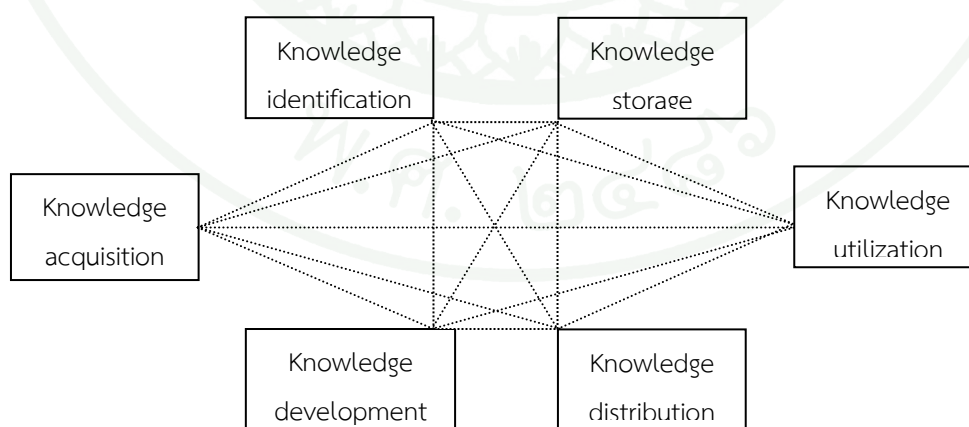
6. การยกระดับผลิตภัณท์ การนำการจัดการความรู้มาใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและบริการ ซึ่งเป็นการเพิ่มคุณค่าให้แก่ผลิตภัณท์นั้น ๆ อีกด้วย

7. การบริหารลูกค้า การศึกษาความสนใจและความต้องการของลูกค้า จะเป็นการสร้างความพึงพอใจและเพิ่มยอดขายและสร้างรายได้ให้แก่องค์กร

8. การลงทุนทางทรัพยากรบุคคล การเพิ่มความสามารถในการแข่งขันผ่านการเรียนรู้ร่วมกัน การจัดการด้านเอกสาร การจัดการกับความรู้ที่ไม่เป็นทางการเพิ่มความสามารถให้แก่องค์กรในการจ้างและฝึกฝนบุคลากร

กระบวนการจัดการความรู้

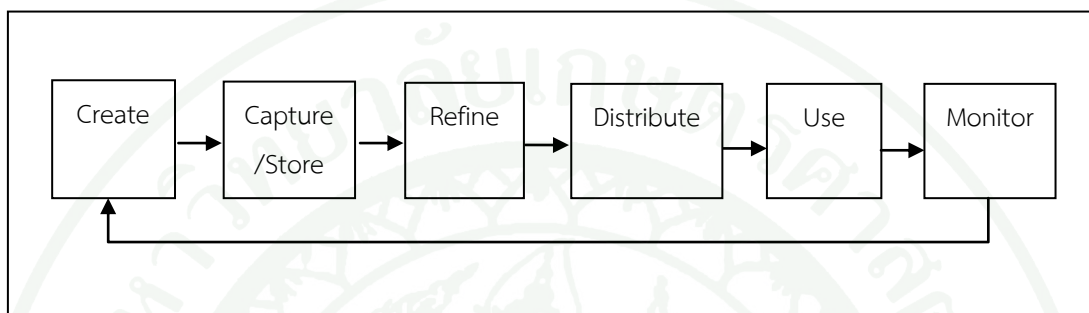
นักจัดการและนักคิดหลายท่านได้นำเสนอกระบวนการจัดการความรู้ซึ่งมีหลากหลายลักษณะแตกต่างกันออกไป เช่น Probst *et al.* (2000) ได้มีการแบ่งกระบวนการจัดการความรู้เป็น 6 ขั้นตอนคือ การกำหนดความรู้ที่ต้องการ (knowledge identification) การจัดหาความรู้ที่ต้องการ (knowledge acquisition) การสร้างพัฒนาความรู้ใหม่ (knowledge development) การถ่ายทอดความรู้ (knowledge transfer) การจัดเก็บความรู้ (knowledge storing) การนำความรู้มาใช้ (knowledge utilization) โดยได้กำหนดความสัมพันธ์ของแต่ละกระบวนการในรูปแบบตารางที่ แต่ละกระบวนการจะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ดังแสดงแผนภาพที่ 8

ภาพที่ 8 โมเดลกระบวนการจัดการความรู้ของ Probst *et al.* (2000)

ที่มา : สมชาย (2546)

นอกจากนี้ Turban *et al.* (2001) (อ้างถึงในสมชาย, 2546) ยังได้นำเสนอกระบวนการจัดการความรู้ซึ่งประกอบด้วยการสร้าง (create) การจับและเก็บ (capture and store) การเลือกหรือกรอง (refine) การกระจาย (distribute) การใช้ (use) และการติดตาม/ตรวจสอบ (monitor) เพื่อเริ่มต้นหาผลสร้างความรู้ใหม่ๆ อยู่เสมอ ดังแสดงในภาพที่ 9

ภาพที่ 9 โมเดลกระบวนการจัดการความรู้ของ Turban *et al.* (2001)

ที่มา : สมชาย (2546)

สำหรับประเทศไทย บดินทร์ (2547) ได้นำเสนอกระบวนการจัดการความรู้ในมุมมองของตน ซึ่ง ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนดังนี้

1. Defining หมายถึง การกำหนดชนิดของความรู้ที่ต้องการ เพื่อตอบสนองกลยุทธ์ขององค์กรหรือการปฏิบัติงาน หรือการหาว่าองค์ความรู้หลักขององค์กร คืออะไร และเป็นองค์ความรู้ที่สามารถสร้างความแตกต่างเมื่อเปรียบเทียบกับคู่แข่งได้อย่างเด่นชัด
2. Creating หมายถึง การสร้างความรู้หรือการค้นหาใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีอยู่แล้วด้วยการส่งไปศึกษาเพิ่มเติม การสอนงานในองค์กร หรือหากเป็นองค์ความรู้ใหม่ อาจจำเป็นต้องหาจากภายนอกองค์กร จากที่ปรึกษา การเรียนรู้จากความสำเร็จของผู้อื่นและการเทียบเคียง
3. Capturing หมายถึง การเสาะหา และจัดเก็บองค์ความรู้ในองค์กรให้เป็นระบบทั้งองค์ความรู้ที่อยู่ในรูปแบบสื่อต่างๆ และในรูปแบบประสบการณ์ ให้เป็นทุนความรู้ขององค์กร ซึ่งพร้อมต่อการยกระดับความรู้และขยายความรู้ให้ทั่วองค์กรได้โดยง่ายต่อไป

4. Sharing หมายถึง การแบ่งปัน แลกเปลี่ยน เผยแพร่ กระจาย ถ่ายโอนความรู้ ซึ่งมีหลายรูปแบบและหลายช่องทาง เช่น การจัดสัมมนาแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน การสอนงาน หรือในรูปแบบอื่น ๆ ที่มีการพบปะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน หรือมีการถ่ายโอนความรู้ในลักษณะเสมือนผ่านระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ หรือระบบ e-learning เป็นต้น

5. Using หมายถึง การใช้ประโยชน์ การนำไปประยุกต์ใช้งาน ก่อให้เกิดประโยชน์และผลสัมฤทธิ์เกิดขึ้นและเกิดเป็นปัญญาปฏิบัติ การขยายผลให้ระดับความรู้และขีดความสามารถในการแข่งขันในองค์กรให้สูงขึ้น

ส่วนบุญดีและคณะ (2547) ได้ทำการสรุปกระบวนการความรู้จากกรอบแนวคิดต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1. การค้นหาความรู้ (knowledge identification) ทำให้องค์กรทราบว่า มีความรู้ อะไรบ้าง ในรูปแบบใด อยู่ที่ใคร และความรู้ อะไรที่องค์กรจำเป็นต้องมี และทำให้องค์กรทราบว่า ขาดความรู้ อะไรบ้าง ในการค้นหาความรู้ องค์กรอาจใช้เครื่องมือที่เรียกว่า Knowledge Mapping หรือการทำแผนที่ความรู้ เพื่อหาว่าความรู้ใดมีความสำคัญสำหรับองค์กร จัดลำดับความสำคัญของ ความรู้เหล่านั้น เพื่อให้องค์กรวางขอบเขตของการจัดการความรู้ และสามารถจัดสรรทรัพยากร ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

2. การสร้างและแสวงหาความรู้ (knowledge creation and acquisition) จากแผนที่ ความรู้ องค์กรจะทราบว่ามีความรู้ที่จำเป็นต้องมีอยู่หรือไม่ ถ้ามีแล้วองค์กรจะต้องหาวิธีการในการ ดึงดูดความรู้จากแหล่งต่างๆ ที่อาจอยู่กระจัดกระจายมารวบรวมเพื่อจัดทำเนื้อหาให้มีความเหมาะสม และตรงกับความต้องการของผู้ใช้ ปัจจัยที่สำคัญที่จะทำให้ขั้นตอนนี้ประสบความสำเร็จคือ บรรยากาศและวัฒนธรรมขององค์กรที่เอื้อให้บุคลากรกระตือรือร้นในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกัน และกันเพื่อใช้ในการสร้างความรู้ใหม่ๆ ตลอดเวลา

3. การจัดความรู้ให้เป็นระบบ (knowledge organization) เมื่อองค์กรได้ความรู้ที่ต้องการ แล้ว องค์กรจะต้องจัดความรู้ให้เป็นระบบเพื่อให้ผู้ใช้สามารถและนำความรู้ดังกล่าวมาใช้ประโยชน์ ได้ การจัดความรู้ให้เป็นระบบนั้นหมายถึงการจัดทำสารบัญ และจัดเก็บความรู้ประเภทต่างๆ เพื่อให้ การเก็บรวบรวม การค้นหา การนำมาใช้ทำได้ง่ายและรวดเร็ว

4. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (knowledge codification and refinement) นอกจากการจัดทำสารบัญความรู้อย่างเป็นระบบแล้ว องค์กรต้องทำการประมวลความรู้ให้อยู่ในรูปแบบและภาษาที่เข้าใจง่าย และใช้ได้ง่ายซึ่งอาจทำได้ในหลายรูปแบบ ได้แก่ การจัดทำหรือปรับปรุงของเอกสารให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน การใช้ภาษาเดียวกันทั้งองค์กร การเรียบเรียงและปรับปรุงเนื้อหาให้มีคุณภาพดีในแง่ต่างๆ เช่น ความครบถ้วนเที่ยงตรงทันสมัย สอดคล้องและตรงตามความต้องการของผู้ใช้ เป็นต้น

5. การเข้าถึงความรู้ (knowledge access) องค์กรจะต้องดำเนินการในการจัดเก็บและกระจายความรู้ทั้งความรู้ประเภทโดยนัยและความรู้ประเภทชัดแจ้ง โดยการส่งกระจายความรู้มี 2 ลักษณะ โดยลักษณะแรกคือ การป้อนความรู้ คือ การส่งข้อมูล/ความรู้ให้ผู้รับโดยผู้รับไม่ได้ร้องขอหรือต้องการ เช่นการส่งหนังสือเวียนแจ้งให้ทราบเกี่ยวกับกิจกรรม ข่าวสาร ข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์หรือบริการองค์กร การกระจายความรู้วิธีนี้เรียกอีกอย่างว่าเป็นแบบ supply-based และลักษณะที่สองคือ การให้โอกาสเลือกความรู้ คือ การที่ผู้รับสามารถรับหรือใช้แต่เฉพาะข้อมูล/ความรู้ที่ต้องการเท่านั้น การกระจายความรู้แบบนี้เป็นแบบ demand-based

6. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (knowledge sharing) ในการแบ่งปันความรู้โดยการจัดทำเอกสาร ฐานความรู้ การนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้จะช่วยให้เข้าถึงความรู้ได้ง่ายและรวดเร็วขึ้น แต่วิธีการดังกล่าวใช้ได้ดีสำหรับความรู้ประเภทชัดแจ้งเท่านั้น แต่สำหรับการแบ่งปันความรู้ประเภทโดยนัยนั้น จะต้องใช้วิธีการพบปะตัวต่อตัวหรือเป็นกลุ่ม ซึ่งอาจกระทำได้หลายรูปแบบ ได้แก่ ทีมข้ามสายงาน (cross-functional team), ชุมชนแห่งการเรียนรู้ (community of practice : CoP), ระบบพี่เลี้ยง (mentoring system), การสลับเปลี่ยนงาน (job rotation), และเวทีสำหรับการแลกเปลี่ยนความรู้ (knowledge forum)

ทั้งนี้ยุทธนา (2547) ได้นำเสนอขั้นตอนของการจัดการความรู้ซึ่งมีขั้นตอนที่สำคัญ 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. การสำรวจและวางแผนความรู้ คือการสำรวจสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เพื่อทราบถึงสถานะขององค์ความรู้ที่มีอยู่ เพื่อนำไปกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาเพื่อให้เป้าหมายในการจัดการความรู้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

2. การพัฒนาความรู้ คือการทำการใดๆเพื่อให้ได้ความรู้เข้ามาภายในองค์กรซึ่งรูปแบบของการพัฒนาส่วนใหญ่มาจาก การเรียนรู้จากประสบการณ์ของตนเองในอดีต การเรียนรู้จากการทดลอง การเรียนรู้จากประสบการณ์ของผู้อื่น เช่นการเปรียบเทียบแข่งขัน การหาพันธมิตรร่วมกันพัฒนา การร่วมกิจการ และสุดท้ายการเรียนรู้จากการอบรมและพัฒนา

3. การถ่ายทอดความรู้และการแบ่งปันความรู้ คือกระบวนการที่นำองค์ความรู้ที่ได้รับการพัฒนาแล้วไปกระจายสู่บุคคลเป้าหมาย ซึ่งในการถ่ายทอดความรู้นั้นอาจมีเป้าหมายแตกต่างกัน 2 ลักษณะ คือ เน้นประสิทธิภาพ เป็นการแพร่กระจายองค์ความรู้ให้รวดเร็วที่สุด มีต้นทุนต่ำ อีกลักษณะหนึ่งคือเน้นประสิทธิผล เป็นการแพร่กระจายองค์ความรู้ให้ถูกต้องครบถ้วนมีการตกหล่นน้อยที่สุด

และสุดท้าย สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ (2547) และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (2549) ได้นำเสนอกระบวนการจัดการความรู้ไว้ในคู่มือการจัดทำแผนการจัดการความรู้ 7 ขั้นตอน ดังแสดงในภาพที่ 10 เพื่อช่วยให้องค์กรเข้าใจถึงขั้นตอนที่ทำให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้ขึ้นภายในองค์กร ได้แก่

1. การบ่งชี้ความรู้ โดยพิจารณาว่า วิสัยทัศน์/ พันธกิจ/ เป้าหมาย คืออะไร และเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย เราจำเป็นต้องรู้อะไร, ขณะนี้เรามีความรู้อะไรบ้าง, อยู่ในรูปแบบใด, อยู่ที่ใคร

2. การสร้างและแสวงหาความรู้ เป็นการสร้างความรู้ใหม่, แสวงหาความรู้จากภายนอก, รักษาความรู้เก่า, กำจัดความรู้ที่ใช้ไม่ได้แล้ว

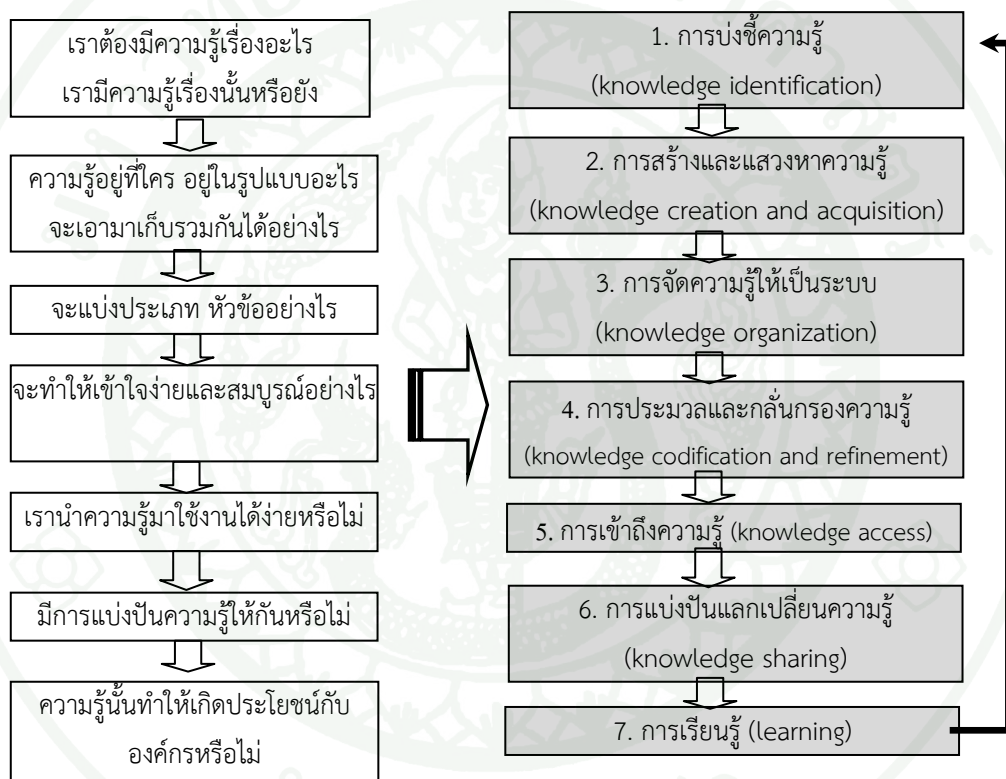
3. การจัดความรู้ให้เป็นระบบ เป็นการวางโครงสร้างความรู้เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับการเก็บความรู้ อย่างเป็นระบบในอนาคต

4. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ ทำการปรับปรุงรูปแบบเอกสารให้เป็นมาตรฐาน, ใช้ภาษาเดียวกัน, ปรับปรุงเนื้อหาให้สมบูรณ์

5. การเข้าถึงความรู้ เป็นการทำให้ผู้ใช้ความรู้เข้าถึงความรู้ที่ต้องการได้ง่ายและสะดวก เช่น ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ บอร์ดประชาสัมพันธ์ เป็นต้น

6. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ สามารถทำได้หลายวิธีการ โดยกรณีความรู้ชัดแจ้ง อาจจัดทำเป็น เอกสาร, ฐานความรู้, เทคโนโลยีสารสนเทศ หรือกรณีเป็นความรู้โดยนัย อาจจัดทำเป็นระบบทีมข้ามสายงาน, กิจกรรมกลุ่มคุณภาพและนวัตกรรม, ชุมชนแห่งการเรียนรู้, ระบบพี่เลี้ยง, การสับเปลี่ยนงาน, การยืมตัว, เวทีแลกเปลี่ยนความรู้ เป็นต้น

7. การเรียนรู้ ควรทำให้การเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของงาน เช่น เกิดระบบการเรียนรู้จากการสร้างองค์ความรู้ นำความรู้ไปใช้เกิดการเรียนรู้และประสบการณ์ใหม่ และหมุนเวียนไปอย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 10 กรอบแนวคิดกระบวนการจัดการความรู้ของสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ

ที่มา : สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ (2547); สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (2549)

หลักการของการจัดการความรู้

หลักการของการจัดการความรู้มี 4 ประการ คือ

1. ให้คนหลากหลายทักษะ หลากหลายวิธีคิด ทำงานร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ การจัดการความรู้ที่มีพลังต้องทำโดยคนที่มีพื้นฐานแตกต่างกัน มีความเชื่อหรือวิธีคิดแตกต่างกัน แต่มีเป้าหมายเดียวกัน ในการจัดการความรู้ความแตกต่างหลากหลายมีคุณค่ามากกว่าความเหมือน

2. ร่วมกันพัฒนาวิธีทำงานในรูปแบบใหม่ ๆ เพื่อบรรลุประสิทธิผลที่กำหนดไว้ ซึ่งในการจัดการสมัยใหม่ประสิทธิผลประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ประการคือ

2.1. การตอบสนองความต้องการ (responsiveness) ซึ่งอาจเป็นความต้องการของลูกค้า ความต้องการของสังคม หรือความต้องการที่กำหนดโดยผู้บริหารองค์กร

2.2. นวัตกรรม (innovation) อาจเป็นนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์ใหม่หรือวิธีการใหม่

2.3. ชีตความสามารถ (competency) ของข้าราชการ และขององค์กร

2.4. ประสิทธิภาพ (efficiency) ในการทำงาน

3. ทดลองและเรียนรู้ เนื่องจากกิจกรรมการจัดการความรู้เป็นกิจกรรมสร้างสรรค์ ซึ่งควรมีการทดลองเริ่มต้นทำเพียงน้อยๆ ก่อนซึ่งถ้าล้มเหลวก็ก่อผลเสียหายไม่มากนัก ถ้าได้ผลดีจึงขยายการทดลองเป็นทำมากขึ้นจนในที่สุดขยายเป็นวิธีทำงานแบบใหม่ หรือได้ best practice ใหม่

4. นำเข้าความรู้จากภายนอกอย่างเหมาะสม โดยต้องถือว่าความรู้จากภายนอกยังเป็นความรู้ที่ยังดิบอยู่ ต้องเอามาทำให้พร้อมใช้ในบริบทของเรา โดยการเติมความรู้เชิงบริบทลงไป

โดยความรู้ที่เกี่ยวข้องนั้น เป็นทั้งความรู้ที่ชัดเจนซึ่งอยู่ในรูปของตัวหนังสือ หรือรหัสอย่างอื่นที่เข้าใจได้ทั่วไป และความรู้ฝังลึกอยู่ในสมองที่อยู่ในคน ทั้งที่เป็นความเชื่อ ค่านิยม เหตุผล และทักษะในการปฏิบัติ การจัดการความรู้เป็นกิจกรรมที่คนจำนวนหนึ่งทำร่วมกันไม่ใช่กิจกรรมที่ทำโดยคนคนเดียว การจัดการความรู้ที่ถูกต้องจะต้องเริ่มที่งานหรือเป้าหมายของงาน เป้าหมายของงานที่

สำคัญ คือ การบรรลุผลสัมฤทธิ์ในการดำเนินการตามที่กำหนดไว้ ที่เรียกว่า operation effectiveness และนิยามผลสัมฤทธิ์ ออกเป็น 4 ส่วน คือ

1. การสนองตอบ (responsiveness) ซึ่งรวมทั้งการสนองตอบความต้องการของลูกค้า สนองตอบความต้องการของเจ้าของกิจการหรือผู้ถือหุ้น สนองตอบความต้องการของพนักงาน และสนองตอบความต้องการของสังคมส่วนรวม
2. การมีนวัตกรรม (innovation) ทั้งที่เป็นนวัตกรรมในการทำงาน และนวัตกรรมด้านผลิตภัณฑ์หรือบริการ
3. ซีดความสามารถ (competency) ขององค์กร และของบุคลากรที่พัฒนาขึ้น ซึ่งสะท้อนสภาพการเรียนรู้ขององค์กร
4. ประสิทธิภาพ (efficiency) ซึ่งหมายถึงสัดส่วนระหว่างผลลัพธ์ กับต้นทุนที่ลงไป การทำงานที่ประสิทธิภาพสูง หมายถึง การทำงานที่ลงทุนลงแรงน้อย แต่ได้ผลมากหรือคุณภาพสูง เป้าหมายสุดท้ายของการจัดการความรู้ คือ การที่กลุ่มคนที่ดำเนินการจัดการความรู้ร่วมกัน มีชุดความรู้ของตนเอง ที่ร่วมกันสร้างเอง สำหรับใช้งานของตน คนเหล่านี้จะสร้างความรู้ขึ้นใช้เองอยู่ตลอดเวลา โดยที่การสร้างนั้นเป็นการสร้างเพียงบางส่วน เป็นการสร้างผ่านการทดลองเอาความรู้จากภายนอกมาปรับปรุงให้เหมาะสมต่อสภาพของตน และทดลองใช้งานจัดการความรู้ไม่ใช้กิจกรรมที่ดำเนินการเฉพาะหรือเกี่ยวกับเรื่องความรู้ แต่เป็นกิจกรรมที่แทรก/แฝง หรือในภาษาวิชาการเรียกว่า บูรณาการอยู่กับทุกกิจกรรมของการทำงาน

สำหรับการศึกษาในครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้นำกระบวนการจัดการความรู้ของบดินทร์ (2547) มาประยุกต์เพื่อใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์กระบวนการจัดการความรู้ ซึ่งประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ การกำหนดความรู้ คือการคัดเลือกความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องในกรท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การกลั่นกรองและประมวลความรู้ คือการรวบรวมความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและทำการกลั่นกรองให้มีความครบถ้วนสมบูรณ์ การจัดเก็บความรู้ คือการเก็บรวบรวมความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้อยู่ในรูปแบบที่สะดวกและง่ายต่อการนำไปใช้ประโยชน์ การแบ่งปันความรู้ คือการถ่ายทอดหรือถ่ายโอนความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปยังบุคคลอื่นทั้งภายในชุมชนและนักท่องเที่ยว และการใช้ความรู้ คือการนำความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปปรับใช้ในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน

พื้นที่ศึกษา: บ้านปางแดงใน อ. เชียงดาว จ. เชียงใหม่

ประวัติการจัดตั้งหมู่บ้าน

หมู่บ้านปางแดงในเป็นหมู่บ้านของชนเผ่าดาระอั้งหรือปะหล่องซึ่งอพยพมาจากประเทศพม่าทางจังหวัดเชียงรายและอาศัยอยู่ที่ดอยอ่างขาง อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ แต่เนื่องจากแถบชายแดนมีการค้ายาเสพติดเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านไม่ต้องการเข้าไปเกี่ยวข้องกับและการทำงานลักลอบสภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวยในการประกอบอาชีพและการตั้งถิ่นฐาน จึงได้อพยพมาตั้งหมู่บ้านอยู่ในพื้นที่ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2528 ซึ่งเดิมพื้นที่นี้เป็นไร่เก่าของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง ต่อมาชาวไทยพื้นราบส่วนหนึ่งได้เข้าจับจองพื้นที่เพื่อทำการเกษตร และชาวดาระอั้งที่อพยพมาจึงได้ขอซื้อที่ดินดังกล่าวจากคนพื้นราบ เพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ปัจจุบันพบชนเผ่าดาระอั้งอาศัยอยู่ในอำเภอแม่เมาะ อำเภอฝาง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอแม่สาย จังหวัดเชียงราย ซึ่งมีประชากรประมาณ 3,000 คน โดยอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านปางแดงใน จำนวน 54 หลังคาเรือน 268 คน (อดีต, 2553)

ที่ตั้ง

หมู่บ้านปางแดงใน ตั้งอยู่หมู่ที่ 9 ในเขตพื้นที่ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ มีอาณาเขตติดต่อดังนี้ แสดงในภาพที่ 11

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ ถนนทุ่งหลุก-ผาหลาย อุทยานแห่งชาติศรีลานนา
ทิศใต้	ติดต่อกับ บ้านแม่จอนนอก ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ บ้านห้วยอีโก้ ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ บ้านปางแดงนอก ท่าซี้เหล็ก ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว

ลักษณะภูมิประเทศ

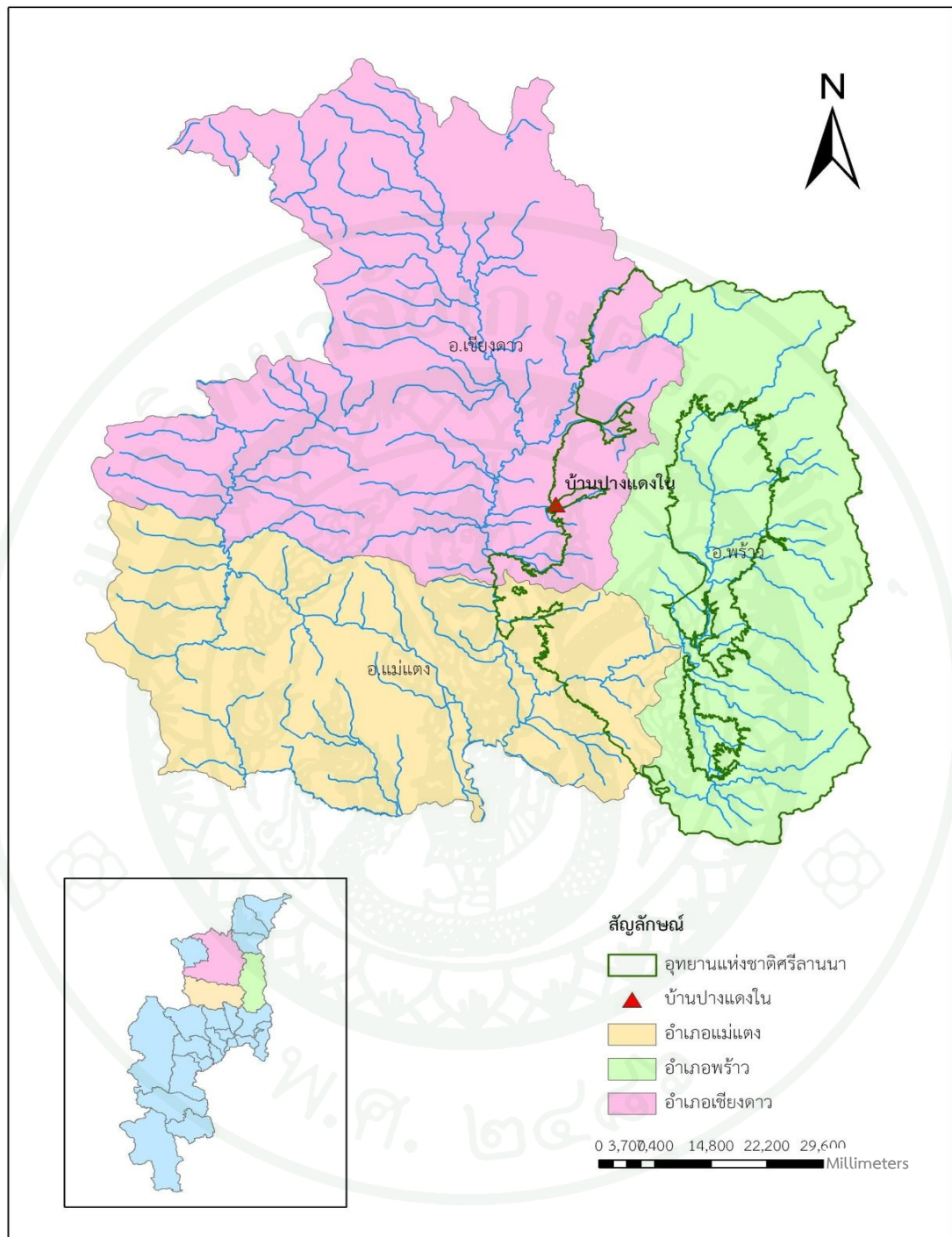
หมู่บ้านปางแดงใน ตั้งอยู่บนระดับความสูงตั้งแต่ 500 - 900 เมตรจากน้ำทะเลปานกลาง โดยส่วนที่สูงที่สุดจะอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของพื้นที่ลุ่มแม่น้ำปิงตอนบนและค่อย ๆ ลาดลงไปทางทิศใต้และทิศตะวันออกเฉียงใต้ มีความลาดชันตั้งแต่ 0 - 75 % โดยพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่พื้นที่ราบ

ทรัพยากรน้ำ

หมู่บ้านปางแดงอยู่ในเขตพื้นที่ลุ่มแม่น้ำปิง แหล่งน้ำผิวดินที่ใช้ในการอุปโภคและบริโภค ภายในหมู่บ้านคือห้วยอีโก้ ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากภูเขาทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ โดยจะไหลไปทางทิศตะวันตกไปรวมกับ ลำห้วยป่าไร่ ผ่านมายังหมู่บ้านแล้วไหลลงห้วยแม่เตาะและไปรวมกับแม่น้ำปิง

ทรัพยากรป่าไม้

บ้านปางแดงในมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเขตป่าอนุรักษ์และพื้นที่ป่าเศรษฐกิจ อีกทั้งมีพื้นที่บางส่วนอยู่ติดกับแนวเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติศรีลานนา (อดีต, 2553) โดยส่วนใหญ่เป็นป่าเบญจพรรณและป่าเต็งรัง พันธุ์ไม้เด่นในป่าเบญจพรรณได้แก่ สัก (*Tectona grandis* Linn.f.) แดง (*Xylocarpus xylocarpa* Taub. var. *Kerrii* Nielsen) ประดู่ (*Pterocarpus macrocarpus* Kurz) ไม้มะค่าโมง (*Azelia xylocarpa* (Kurz) Craib) ตะแบก (*Lagerstroemia floribunda* Jack) ไม้ป่า (*Bambusa bambos* (L.) Voss) ไม้หนุ่ย (*Dendrocalamus hamiltonii* Nees & Arn. ex Munro) ไม้รวก (*Thyrsostachys siamensis* Gamble) ไม้ข้าวหลาม (*Cephalostachyum pergracile* Munro) ส่วนในป่าเต็งรังมีชนิดพันธุ์ไม้ที่สำคัญ ได้แก่ เต็ง (*Shorea obtusa* Wall. ex Blume) รัง (*Shorea siamensis* Miq) เหียง (*Dipterocarpus obtusifolius* Teijsm. ex Miq) พลวง (*Dipterocarpus tuberculatus* Roxb.) กราด (*Dipterocarpus obtusifolius* Teijsm. ex Miq) พะยอม (*Shorea roxburghii*) ตั้ว (*Cratogeomys formosum* Dyer) มะค่าแต้ (*Sindora siamensis* Teijsm. ex Miq) ประดู่ (*Pterocarpus indica*) แดง (*Xylocarpus xylocarpa* Taub. var. *Kerrii* Nielsen) สมอไทย (*Terminalia chebula* Retz) ตะแบกเลือด (*Terminalia corticosa* Pierre ex Laness.) แสลงใจ (*Strychnos nux-vomica* L.) และรอกฟ้า (*Terminalia alata* Heyne ex Roth)

ภาพที่ 11 พื้นที่ศึกษา: บ้านปางแดงโน อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

สภาพเศรษฐกิจสังคม

ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธ มีเจ้าบ้านและผีเจ้าเมือง โดยมีสถานที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจคือ วัดและหัวใจบ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม พืชที่ปลูกได้แก่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ถั่วลิสง ถั่วแดง ถั่วดำ ถั่วแปย และข้าวไร่เพื่อการบริโภค โดยมีพื้นที่เพาะปลูกเฉลี่ยครัวเรือนละ 10.64 ไร่ มีการทำประปาภูเขาจากน้ำห้วยหกและห้วยชานซึ่งแยกมาจากห้วยอีโก้เพื่อใช้ในการอุปโภค บริโภคและทำการเกษตรภายในชุมชน (อติเรก, 2553)

การท่องเที่ยวในหมู่บ้านปางแดงใน

เมื่อ พ.ศ.2529 เริ่มมีนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบการเดินทางมาเที่ยวในเขตอุทยานแห่งชาติศรีลานนา และได้มีโอกาสเข้ามาพักค้างคืนในหมู่บ้านร่วมกับชาวบ้านในหมู่บ้านปางแดง ซึ่งในขณะนั้นการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนยังไม่มีระเบียบแบบแผนในการดำเนินการที่ชัดเจน ทำให้ชาวบ้านไม่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างเต็มที่ ต่อมา พ.ศ. 2547 หน่วยพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาบ้านห้วยอีโก้ ได้เข้าไปให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวแก่คณะกรรมการชุมชน ในเรื่องการบริการและจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น การจัดการร้านค้าให้เป็นระเบียบ การกำจัดขยะ และการพัฒนาหัตถกรรมพื้นบ้าน เพื่อนำมาจัดระเบียบให้แก่ชุมชน พร้อมจัดตั้งเป็นโฮมสเตย์เพื่อให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเรียนรู้และท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชนเผ่า และเริ่มมีการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การรวมกลุ่มสมาชิกการท่องเที่ยว การผลิตสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้าน การแสดงพื้นบ้านของเยาวชน การบริการที่พักแบบโฮมสเตย์จำนวน 5 หลัง ซึ่งโฮมสเตย์บ้านปางแดงในได้รับมาตรฐานโฮมสเตย์ไทยจากสำนักพัฒนาการท่องเที่ยว ในปีพ.ศ. 2550 – 2552 และมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่สนใจเข้ามาเยี่ยมชมและใช้บริการอยู่เป็นประจำ โดยกิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจของบ้านปางแดงในประกอบด้วย กิจกรรมเดินป่าตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ชมการแสดงวัฒนธรรมชนเผ่า เรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชน เยี่ยมชมวิถีชีวิตท้องถิ่น และการขี่ช้างท่องเที่ยวภายในหมู่บ้าน ในเครือข่ายอีก 5 บ้านได้แก่ เผ่าลีซูและอาข่าผาละลายบ้านห้วยอีโก้ เผ่ากระเหรี่ยงบ้านปางแดงกลาง เผ่าดาระอั้งบ้านแม่จร เผ่าดาระอั้งบ้านท่าซี้เหล็ก และเผ่ากระเหรี่ยง เผ่าดาระอั้งและลาหู่บ้านห้วยปง นอกจากนี้กิจกรรมที่ได้กล่าวมาแล้ว บ้านปางแดงในยังมีการผลิตสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อจำหน่ายเป็นของที่ระลึกให้กับนักท่องเที่ยวอีกด้วย ยกตัวอย่างเช่น ผ้าทอแปรรูป เครื่องจักสาน สำหรับสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการที่บ้านปางแดงในมีไว้ให้บริการนักท่องเที่ยว ได้แก่

1. บ้านพักแบบโฮมสเตย์และบ้านพักนักท่องเที่ยว จำนวน 5 หลัง ซึ่งสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้สูงสุดประมาณ 125 คน/คืน คิดค่าบริการบ้านพักโฮมสเตย์ 200 บาท/คน/คืน และค่าบริการบ้านพักนักท่องเที่ยว 50 บาท/คน/คืน
2. บริการอาหารพื้นบ้าน ราคา 80 บาท/คน/มื้อ
3. บริการมัคคุเทศก์นำเที่ยว ราคา 150 บาท/ครั้ง
4. การแสดงศิลปะพื้นบ้าน ชุดเล็กราคา 500 บาท และชุดใหญ่ ราคา 1,000 บาท

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วัฒนาพร (2545) ทำการศึกษาแนวทางการจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาแหล่งท่องเที่ยวดอยตุง จังหวัดเชียงราย โดยทำการศึกษาสภาพบริบทของแหล่งท่องเที่ยวตามองค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เพื่อวิเคราะห์และเสนอแนะแนวทางการจัดการตามหลักการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พบว่า ดอยตุงมีความพร้อมและสามารถจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ตามองค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้ง 4 ด้านได้แก่ ด้านพื้นที่ ด้านกิจกรรมและกระบวนการ ด้านองค์กร และด้านการจัดการ อีกทั้งยังชี้ให้เห็นว่านักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพื้นที่ดอยตุง หลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับปานกลาง ดังนั้นแหล่งท่องเที่ยวควรมีการปรับปรุงในด้านการให้ความรู้และการสื่อความหมายให้แก่นักท่องเที่ยวและคนในท้องถิ่น

อุตร (2545) ทำการศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ในหมู่บ้านตำบลแม่ฮี้ อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ในเรื่องของผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวทั้งในด้านสิ่งแวดล้อม สังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรม รวมถึงได้ค้นหาองค์ความรู้ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อศึกษารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมที่เหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของชุมชน โดยพบว่าตำบลแม่ฮี้มีทรัพยากรท่องเที่ยวทั้งในด้านธรรมชาติ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง อีกทั้งชุมชนท้องถิ่นมีอัตลักษณ์ด้านวัฒนธรรมที่โดดเด่น มีขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีที่หลากหลายและมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาของท้องถิ่นที่น่าสนใจ รวมถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่และภูมิปัญญาที่สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักท่องเที่ยวได้ ดังนั้นจึงได้มีการจัดทำแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวขึ้นในหมู่บ้าน โดยให้ชุมชน

มีส่วนร่วมในการจัดการ อีกทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรในชุมชนให้สามารถดำเนินกิจกรรมแบบพึ่งตนเองได้ในอนาคต มีการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างชุมชนซึ่งทำให้เกิดการถ่ายโอนความรู้ ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ต่าง ๆ ให้ฟื้นคืนกลับมาอีกครั้งเพื่อสืบสานสิ่งดีงามไว้ต่อไป แต่สิ่งที่สำคัญคือชาวบ้านไม่ต้องการที่จะนำทรัพยากรหลักของชุมชนมาพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยว เพื่อให้มีน้ำไว้ใช้ในการทำนา บริโภค และหล่อเลี้ยงทุกชีวิตในผืนป่าให้คงความหลากหลายทางชีวภาพให้สมบูรณ์ดังเดิม

ดรุณี และคณะ (2546) ทำการศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมโดยชุมชนเผ่าม้งบ้านน้ำคะ-सानก้วย ตำบลผาซางน้อย อำเภอปาง จังหวัดพะเยา เพื่อหารูปแบบและแนวทางในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมโดยให้สอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวิถีชีวิตของชุมชน พบว่าชุมชนบ้านน้ำคะ-सानก้วยมีศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม โดยมีศักยภาพด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมประเพณี และมีสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญหลายแห่ง เช่น ถ้ำ น้ำตก สวนสมุนไพรร่องน้ำ องค์กรความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยว เช่น การจักสาน การประดิษฐ์เครื่องเงิน การแปรรูปสมุนไพรรักษาโรค การประดิษฐ์ผ้าปักลายชาวเขา และมีกลุ่มคณะกรรมการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 15 คน ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ตามแผนงานดำเนินการเตรียมความพร้อมของชุมชน แผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว แผนพัฒนาผลิตภัณฑ์ และแผนการประชาสัมพันธ์ ซึ่งจากการทดลองจัดกิจกรรมทัวร์ศึกษาวัฒนธรรมเทศกาลปีใหม่ม้ง และทัวร์ศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของป่าต้นน้ำยม ทำให้ชุมชนได้มีกระบวนการเรียนรู้ในการจัดการการท่องเที่ยว สิ่งสำคัญคือกระบวนการเรียนรู้สร้างโอกาสให้คนในชุมชนตั้งแต่ผู้อาวุโส พ่อบ้าน แม่บ้าน เยาวชน และเด็กได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนที่จะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนต่อไป

ลีศึก (2547) ทำการศึกษาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน บ้านห้วยน้ำริน จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อพัฒนาคนและองค์กรในชุมชน ศึกษาและอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาชนเผ่า พัฒนารูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน และพัฒนาศักยภาพของชุมชนในด้านการจัดการและประสานงานด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม จากการวิจัยทำให้ทราบประวัติศาสตร์ของชนเผ่าม้งโดยสังเขป ภูมิศาสตร์ ประชากร การศึกษา ระบบการผลิต ปฏิทินการผลิต วิถีชีวิตและความรู้ความเข้าใจของคนในชุมชนต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งภูมิปัญญาของชนเผ่าได้แก่ นิทาน ดนตรี(แคน) บทเพลง สุภาพจิต และพืชสมุนไพรที่สำคัญ ส่วนในด้านการพัฒนาองค์กรนั้น ผู้วิจัยได้จัดตั้งและพัฒนาองค์กรในชุมชนขึ้น 4 กลุ่ม คือ กลุ่มศูนย์วัฒนธรรมพื้นบ้านและบ้านพักพื้น กลุ่มสวนพฤกษศาสตร์ชุมชน กลุ่มผลิตหัตถกรรมจากเครื่องเงิน และกลุ่มผลิตหัตถกรรมจากวัสดุ

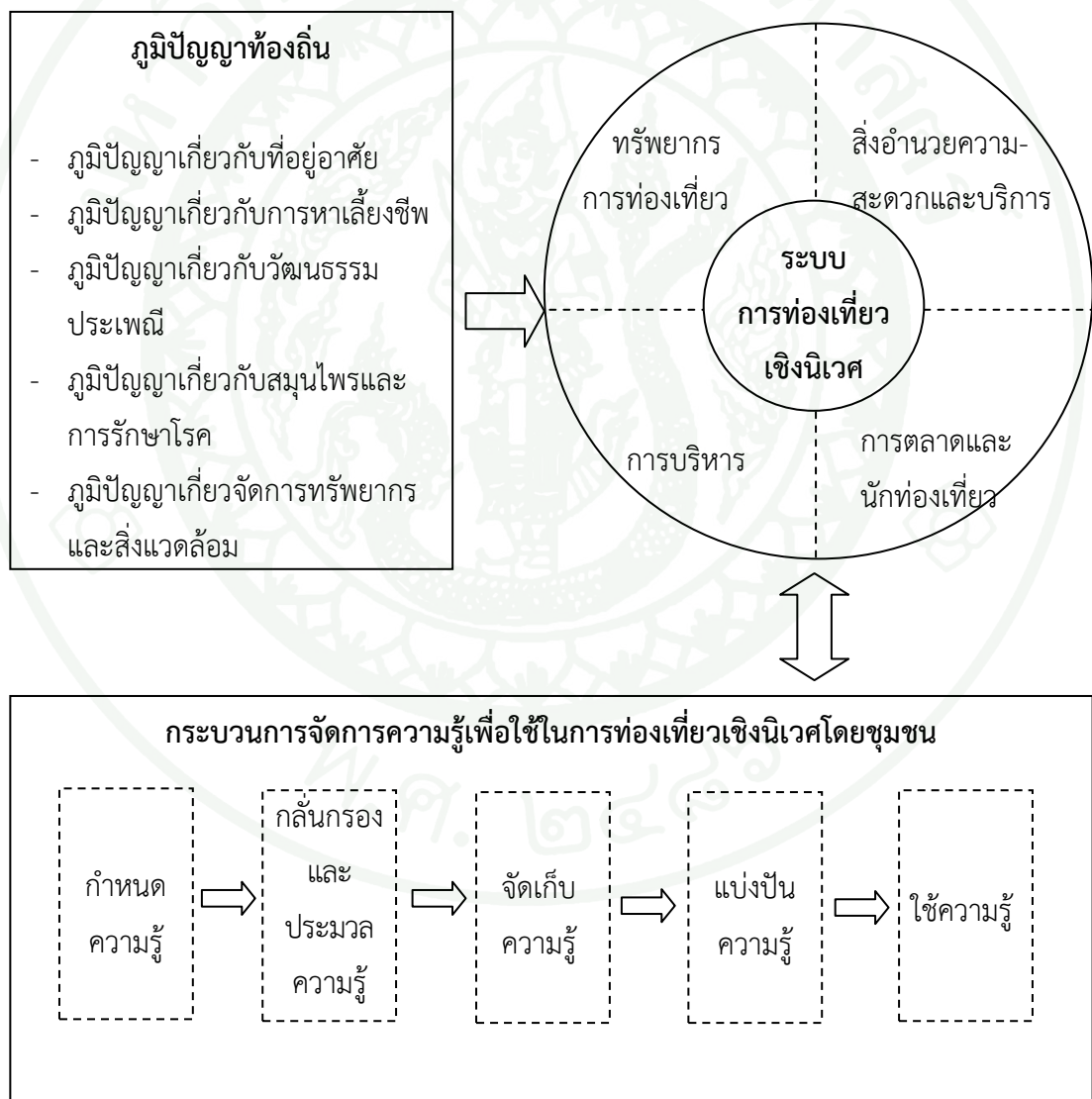
ธรรมชาติ ซึ่งเมื่อองค์กรต่าง ๆ พัฒนาแล้ว จึงได้จัดให้มีการท่องเที่ยวในวันรุ่งขึ้นในวันที่ 24 ธันวาคม 2547 และได้ให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายแก่ภาครัฐว่าควรจัดตั้งชุมชนบ้านห้วยน้ำรินให้เป็นหมู่บ้าน ตามกฎหมายและทำการพัฒนาแหล่งน้ำสำหรับการบริโภคในชุมชน ส่วนข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ เห็นควรให้มีการทำวิจัยต่อยอดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร เช่น ป่าไม้ แหล่งน้ำ เป็นต้น

อุดม และคณะ (2549) ทำการศึกษาการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากร ธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพของชนเผ่าในพื้นที่สูงของประเทศไทย โดยศึกษาเกี่ยวกับ องค์ความรู้ จารีต ประเพณี ความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติของชนเผ่าม้งและกะเหรี่ยงที่เกี่ยวกับการ ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ การปรับตัวของชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายและกระบวนการพัฒนาที่ เข้ามาในชุมชน โดยใช้รูปแบบกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม พบว่าประวัติศาสตร์และ โครงสร้างของชุมชน ผู้นำตามประเพณี มีความสำคัญต่อการสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนต่อการ ใช้องค์ความรู้และภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีความเชื่อมโยงกันระหว่างความคิด อุดมการณ์ ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมต่างๆของคนกับธรรมชาติตั้งแต่เกิดจนตาย โดยแต่ละชนเผ่า จะมีการดำรงชีวิตและพึงพาธรรมชาติที่แตกต่างกันตามสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ โดยเฉพาะเรื่องระบบการเกษตรกะเหรี่ยงเน้นทำนาขั้นบันได้และไร่หมุนเวียน ปลูกข้าวเป็นหลัก ส่วนม้งจะเน้นปลูกผัก เพื่อขาย ส่วนที่เหมือนกันคือความเชื่อว่ามีสิ่งเหนือธรรมชาติเป็นเจ้าของ ทรัพยากร คือ เจ้าน้ำ เจ้าป่า เจ้าเขา เทพารักษ์ จึงต้องมีการบอกกล่าวทุกครั้งที่ใช้และใช้อย่าง ระมัดระวัง ส่วนการพัฒนาจากภายนอกที่เข้ามานั้นมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนทำให้เกิดการ กลืนวัฒนธรรมของชนเผ่าจนเกือบสูญหาย อีกทั้งมีศาสนาใหม่ๆเข้าเผยแพร่ มีผลต่อการเปลี่ยนแปลง ความเชื่อ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีผลต่อการปรับตัวและเกิดการต่อต้าน เช่น การปฏิเสธการรับพืชเชิงพาณิชย์ ของหมู่บ้านขุนยงเพราะเกรงจะทำลายระบบเกษตรหมุนเวียน และการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายชุมชน เพื่อแสวงหาทางออกที่เหมาะสมร่วมกัน

กรอบแนวคิดในการศึกษา

จากการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาได้นำแนวคิดหลัก 3 แนวคิดมากำหนด เป็นกรอบในการศึกษาค้นคว้าได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับระบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้ง 4 องค์ประกอบ คือ ทรัพยากรการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการ การบริหาร และการตลาดและ นักท่องเที่ยว (ดร.ชนัน, 2544) เพื่อศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านปางแดงใน แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งผู้ศึกษาได้แบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นออกเป็น 5 ประเภท คือ

ภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการหาเลี้ยงชีพ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับวัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาเกี่ยวกับสมุนไพรและการรักษาโรค และภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้ในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านปางแดงในที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และสุดท้าย แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนและนำไปสู่การเสนอแนะกระบวนการจัดการความรู้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน 5 ขั้นตอน ได้แก่ การกำหนดความรู้ การกลั่นกรองและประมวลความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแบ่งปันความรู้ และการใช้ความรู้ ดังแสดงในภาพที่ 12

ภาพที่ 12 กรอบแนวคิดในการศึกษา

อุปกรณ์และวิธีการ

อุปกรณ์

1. อุปกรณ์เครื่องเขียน และสมุดจดบันทึก
2. เครื่องบันทึกเสียง
3. กล้องถ่ายภาพและอุปกรณ์บันทึกภาพ
4. เครื่องคอมพิวเตอร์
5. แบบสอบถามความคิดเห็นนักท่องเที่ยวที่มีต่อการนำองค์ความรู้มาใช้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน
6. แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน
7. แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
8. แบบตรวจสอบการใช้ประโยชน์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

วิธีการ

การศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ

ผู้วิจัยทำการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร ตำรา บทความทางวิชาการ และสิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับประเด็นที่สนใจศึกษา ได้แก่ การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้และการจัดการความรู้ พื้นที่ศึกษา และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นข้อมูลในการตั้งประเด็นคำถามในการสร้างแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและทำความเข้าใจในรายละเอียดในแต่ละประเด็นอย่างกระจ่างแจ้งเพื่อง่ายและมีความชัดเจนในระหว่างการเก็บข้อมูลในพื้นที่ศึกษา

การศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ซึ่งผู้ศึกษาได้ทำการเก็บข้อมูลในพื้นที่ศึกษาระหว่างเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2553 ถึงเดือน เมษายน พ.ศ.2554 รวมระยะเวลา 6 เดือน และได้เข้าพังกาศัยกับชาวบ้านในชุมชนตลอดระยะเวลาการเก็บข้อมูลเพื่อให้สามารถเจาะลึกในรายละเอียดเกี่ยวกับการดำเนินการท่องเที่ยวและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดำเนินชีวิตประจำวันของชุมชน อีกทั้งยังเป็นการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ว่าถูกต้องและตรงกับความเป็นจริง โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต และการสนทนากลุ่มเป็นหลักในการเก็บข้อมูล นอกจากนี้ยังได้เก็บแบบสอบถามความคิดเห็นนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับการดำเนินการท่องเที่ยวของชุมชนเพื่อตรวจสอบข้อมูลอีกทางหนึ่งด้วย ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่

- 1) การศึกษาระบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ส่วนที่ 2) การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ส่วนที่ 3) การวิเคราะห์กระบวนการจัดการความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน และส่วนที่ 4) การศึกษาความคิดเห็นนักท่องเที่ยวที่มีต่อการนำองค์ความรู้มาใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน เพื่อให้สามารถอธิบายลักษณะการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน รวมถึงรูปแบบการจัดการความรู้ของชุมชนและนำไปสู่การเสนอแนะกระบวนการจัดการความรู้แก่ชุมชน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ส่วนที่ 1 การศึกษาระบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน

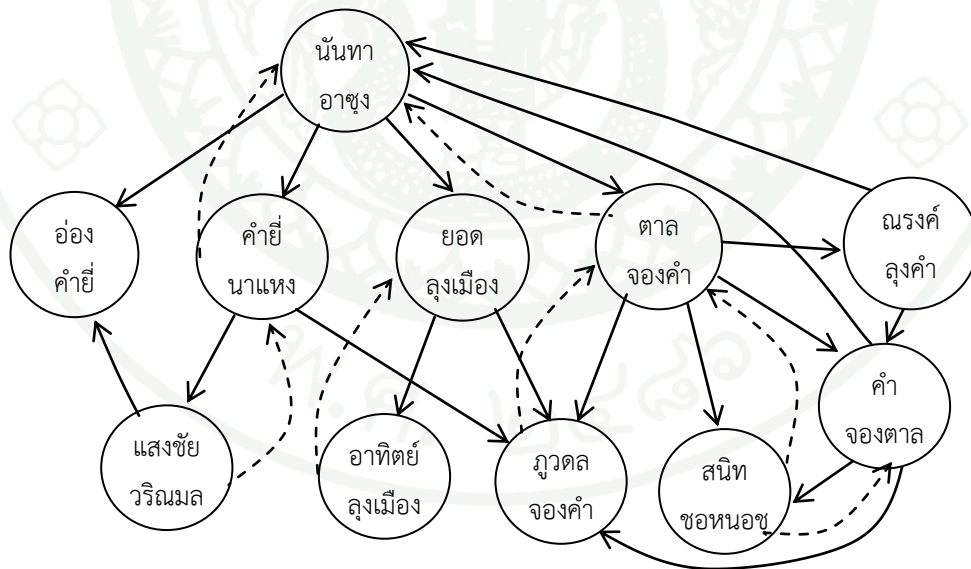
การศึกษาระบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนเป็นการศึกษาเพื่ออธิบายถึงสภาพการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนในปัจจุบัน ซึ่งผู้วิจัยเลือกใช้ระบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมาใช้เป็นหลักในการพิจารณา โดยองค์ประกอบของระบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมี 4 ด้าน คือ ทรัพยากรการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการ การบริหารจัดการ และการตลาดและนักท่องเที่ยว

1.1 วิธีการศึกษา

ทำการศึกษาระบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนโดยการศึกษาข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านปางแดงในจากข้อมูลทุติยภูมิ เช่นเอกสาร นิตยสาร และแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เพื่อรวบรวมประเด็นเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน จากนั้นเข้าพื้นที่ศึกษาเพื่อทำการสำรวจการท่องเที่ยวในหมู่บ้านปางแดงในเบื้องต้น ในฐานะนักท่องเที่ยวโดยใช้วิธีการ

สังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวและการดำเนินการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน จากนั้นนำประเด็นที่ได้จากการสำรวจกิจกรรมและการดำเนินการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนมาพัฒนาแบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (content validity) และปรับปรุงแก้ไขให้ตรงตามเนื้อหาและวัตถุประสงค์ในการวิจัย และเข้าไปในพื้นที่ศึกษาอีกครั้งในฐานะผู้วิจัยและพนักอาศัยร่วมกับชาวบ้าน ทำความรู้จักและสร้างความคุ้นเคยกับชาวบ้าน ระยะหนึ่งจากนั้นเริ่มทำการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มแกนนำด้านการท่องเที่ยวของชุมชน

กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informant) เป็นประธานกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน คือ นายันทา อาซุง และใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเรียกชื่อ (snowball sampling) ในการค้นหาผู้ให้ข้อมูลในลำดับต่อไปจนกว่าประเด็นที่ได้นั้นมีความอิ่มตัว (theoretical saturation) (สุภาวงศ์, 2552) โดยได้กลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 11 คน ดังแสดงในภาพที่ 13 นอกจากนี้ยังได้ทำการสัมภาษณ์มีคฤหบดีที่เกี่ยวข้อง เกี่ยวกับการดำเนินการท่องเที่ยวของบริษัทนำเที่ยวภายในชุมชน และวิธีการในการการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนไปยังนักท่องเที่ยว พร้อมกับใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวของคนในชุมชนและบริษัทนำเที่ยว เพื่อตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล

สัญลักษณ์ \longrightarrow หมายถึง การเรียกชื่อบุคคลในลำดับถัดไป
 \dashrightarrow หมายถึง การเรียกชื่อบุคคลย้อนกลับไปยังผู้ที่เรียกชื่อเดิม

ภาพที่ 13 รายชื่อผู้ให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวจากการสุ่มตัวอย่างแบบเรียกชื่อ

1.2 เครื่องมือ

เครื่องมือในการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ได้แก่ แบบตรวจสอบรายการกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน และแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเป็นเครื่องมือหลักในการรวบรวมข้อมูล นอกจากนี้ผู้ศึกษายังใช้เทคนิคการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนร่วมด้วย เพื่อให้ได้ข้อมูลที่น่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น (reliability)

1.3 การวิเคราะห์ผล

ทำการถอดเทปบันทึกเสียงในช่วงเย็นของทุกวันหลังจากที่ทำการสัมภาษณ์เพื่อป้องกันการหลงลืม จากนั้นทำการให้รหัส (coding) และจัดเรียงข้อมูลให้เป็นระบบ (categories) และใช้การวิเคราะห์โดยการจำแนกประเภทข้อมูล (typological analysis) และการวิเคราะห์ส่วนประกอบ (componential analysis) (สุภางค์, 2552) เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของประเด็นต่าง ๆ โดยอาศัยการพรรณนา และใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) จากการรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ การสังเกต และข้อมูลที่ปรากฏเป็นเอกสารหรือลายลักษณ์อักษร

ส่วนที่ 2 การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน

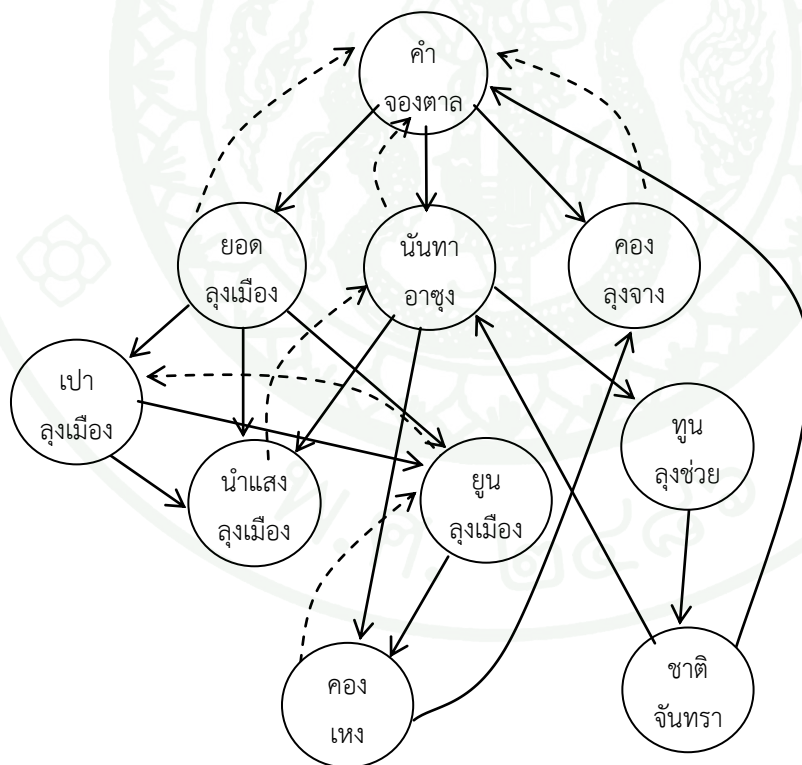
ในส่วนนี้เป็นการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นของชนเผ่าตาระอั้งบ้านปางแดงใน เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการบ่งชี้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนที่เกี่ยวข้องและสามารถนำมาใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนได้ สามารถระบุแหล่งความรู้และลักษณะการมีอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างถูกต้อง วิเคราะห์การใช้ประโยชน์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในปัจจุบันและเสนอแนะภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ในอนาคต

2.1 วิธีการ

ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับปราชญ์ชุมชนและผู้มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ ซึ่งผู้วิจัยได้จำแนกภูมิปัญญาออกเป็น 5 หมวด ได้แก่ 1) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ได้แก่ วิธีการสร้างบ้าน วัสดุอุปกรณ์ในการสร้างบ้าน ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับการสร้างบ้าน 2) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการหาเลี้ยงชีพ ได้แก่ อาชีพ อุปกรณ์และเครื่องมือในการประกอบอาชีพ การทำมาหากิน

ความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับประกอบอาชีพ 3) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับประเพณีและวัฒนธรรม ได้แก่ การแต่งกาย ภาษา อาหาร ประเพณี ศิลปะ หัตถกรรม การละเล่น การแสดง เครื่องดนตรี
4) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับสมุนไพรและยารักษาโรค ได้แก่ พิษสมุนไพร วิธีการใช้และการปรุงยารักษาโรค และ 5) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การอนุรักษ์ป่าและน้ำ

กำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informant) เป็นผู้นำทางสังคมและผู้อาวุโสภายในชุมชน คือนายคำ จองตาล และใช้การสุ่มตัวอย่างแบบเรียกชื่อ (snowball sampling) เช่นเดียวกับการศึกษาระบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ซึ่งได้กลุ่มตัวอย่าง 10 คน ดังแสดงในภาพที่ 14 และได้ใช้เทคนิคการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยการเข้าพักอาศัยร่วมกับชนเผ่าดาระอั้งเพื่อสังเกตการดำเนินชีวิตในแต่ละวันของชนเผ่าดาระอั้งอย่างใกล้ชิด นอกจากนี้ยังได้ถ่ายภาพและจดบันทึกเรื่องราวที่น่าสนใจในแต่ละวันเพื่อเป็นหลักฐาน และในกรณีที่ข้อมูลที่ได้ไม่ตรงกันหรือมีความคลาดเคลื่อนไม่สามารถหาข้อสรุปได้จะทำการสนทนากลุ่มเพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลและผู้มีความรู้ได้ร่วมกันพิจารณาและให้เหตุผลเพื่อตัดสินใจร่วมกัน

สัญลักษณ์ \longrightarrow หมายถึง การเรียกชื่อบุคคลในลำดับถัดไป
 \dashrightarrow หมายถึง การเรียกชื่อบุคคลย้อนกลับไปยังผู้ที่เรียกชื่อเดิม

ภาพที่ 14 รายชื่อผู้ให้ข้อมูลด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นจากการสุ่มตัวอย่างแบบเรียกชื่อ

2.2 เครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และแบบตรวจสอบการใช้ประโยชน์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.3 การวิเคราะห์ผล

ทำการถอดเทปบันทึกเสียงหลังจากที่ทำการสัมภาษณ์ ให้อรรถ (coding) และจัดเรียงข้อมูลให้เป็นระบบ (categories) โดยใช้การวิเคราะห์แบบจำแนกประเภทข้อมูล (typological analysis) ตามลักษณะของภูมิปัญญาในหมวดต่าง ๆ จากนั้นทำการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของประเด็นต่าง ๆ โดยอาศัยการพรรณนา และใช้วิธีการตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล (methodological triangulation) จากการรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ การสังเกต และข้อมูลที่ปรากฏเป็นเอกสาร หรือลายลักษณ์อักษร

ส่วนที่ 3 การวิเคราะห์กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชน

การวิเคราะห์กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนในปัจจุบันว่าชุมชนมีกระบวนการจัดการความรู้ในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแล้วหรือไม่ อย่างไร โดยได้นำกระบวนการจัดการความรู้ของ บดินทร์ (2547) มาประยุกต์ใช้เพื่อเป็นกรอบในการวิเคราะห์ ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนได้แก่ การกำหนดความรู้ที่ต้องการ การค้นหาความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแบ่งปันความรู้และการใช้ความรู้ ทั้งนี้เพื่อให้สามารถนำไปสู่การเสนอแนะกระบวนการในการจัดการความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านปางแดงใน

3.1 วิธีการ

ผู้วิจัยใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (focus group) กับกลุ่มแกนนำด้านการท่องเที่ยว ผู้อาวุโส และผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน หลังจากที่ได้รวบรวมข้อมูลด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นที่เรียบร้อยแล้ว โดยนำข้อมูลพื้นฐานและประเด็นที่ได้จากการรวบรวมข้อมูลที่ผ่านมากำหนดเป็นประเด็นในการซักถามในกลุ่มสนทนา และได้มีการทำการ

สนทนากลุ่มจำนวน 5 ครั้งในวันพระเนื่องจากชาวบ้านว่างเว้นจากการทำงานเพื่อไม่รบกวนเวลาทำงานของชาวบ้าน โดยได้กำหนดวันและประเด็นในการสนทนากลุ่ม ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การดำเนินการและประเด็นในการสนทนากลุ่ม

ครั้งที่	วันที่	ประเด็นในการสนทนา
1	28 กุมภาพันธ์ 2554	- ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการความรู้หรือไม่อย่างไร - เดิมชุมชนมีการจัดการความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองหรือไม่ อย่างไร - การจัดการความรู้อย่างเป็นระบบจะสามารถพัฒนากิจกรรมและการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนได้หรือไม่
2	4 มีนาคม 2554	- นำเสนอกระบวนการจัดการความรู้ตามแนวคิดของ บดินทร์ (2547) - ชุมชนเห็นควรให้นำกระบวนการจัดการความรู้มาใช้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนหรือไม่ - ความพร้อมของชุมชนในการจัดการความรู้
3	19 มีนาคม 2554	- ร่วมกันพิจารณาความถูกต้อง ครบถ้วนของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ - ภูมิปัญญาใดที่มีข้อจำกัด หรือไม่เหมาะสมในการเผยแพร่ภูมิปัญญาไปสู่บุคคลภายนอก
4	3 เมษายน 2554	- ภูมิปัญญาท้องถิ่นใดที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน - วิธีการที่เหมาะสมในการเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ควรมีการจัดการความรู้ในลำดับแรกเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยว - วิธีการที่เหมาะสมในการจัดเก็บภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้สะดวกต่อการแบ่งปันและใช้ประโยชน์ภูมิปัญญาท้องถิ่น
5	26 เมษายน 2554	สรุปบทเรียน และผลที่ได้จากการดำเนินการตามกระบวนการจัดการความรู้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

3.2 เครื่องมือ

ผู้วิจัยได้กำหนดประเด็นที่ใช้ในการสนทนากลุ่มเพื่อเป็นแนวทางในการดำเนินการสนทนา โดยนักวิจัยสามารถปรับเปลี่ยนประเด็นคำถามตามความเหมาะสมของสถานการณ์ ซึ่งนักวิจัยถือเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ซึ่งสามารถที่จะปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในระหว่างการศึกษา ซึ่งไม่อาจที่จะคาดเดาได้ล่วงหน้า อีกทั้งยังสามารถใช้ความรู้แบบสามัญสำนึกในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้เทียบเท่ากับความรู้ที่ได้มาจากทฤษฎี (ชาย, 2549) โดยระหว่างการศึกษาได้ทำการสังเกตกิริยา ท่าทางการแสดงความคิดเห็นประกอบการซักถามจดบันทึกการสนทนาพร้อมบันทึกภาพและเสียงเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

3.3 การวิเคราะห์ผล

ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) การจำแนกประเภทข้อมูล (typological analysis) และการเปรียบเทียบข้อมูล (comparison) (สุภางค์, 2552) โดยนำข้อมูลที่ได้จากการบันทึกเทปในระหว่างสนทนามาให้รหัส (coding) และหาความสัมพันธ์เชื่อมโยงของข้อมูล และใช้การตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งอ้างอิงที่เชื่อถือได้ เช่น ภาพถ่าย เทปบันทึกเสียง วัสดุทัศนรวมถึงใช้วิธีการตรวจสอบโดยบุคคลผู้เกี่ยวข้อง (member checking) คือ ผู้เข้าร่วมการสนทนา ร่วมกันตรวจสอบความถูกต้อง ครบถ้วนของข้อมูลเพื่อให้สามารถสะท้อนความเป็นจริงที่เกิดขึ้นตามการรับรู้ของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

ส่วนที่ 4 การศึกษาความคิดเห็นนักท่องเที่ยงที่มีต่อการนำองค์ความรู้มาใช้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน

ในส่วนนี้เป็นการศึกษาเพื่อระบุภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จำเป็นต้องใช้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน โดยวิเคราะห์จากความต้องการและความสนใจของนักท่องเที่ยวในการเข้าไปเยือนแหล่งท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังใช้เป็นเครื่องมือในการตรวจสอบการจัดการความรู้ของชุมชนด้วย

4.1 วิธีการ

ผู้วิจัยทำการสร้างแบบสอบถามนักท่องเที่ยวโดยพัฒนาจากประเด็นที่ได้จากการสำรวจพื้นที่ศึกษาเบื้องต้นเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา

(content validity) และนำแบบสอบถามไปสอบถามความคิดเห็นนักท่องเที่ยวนักท่องเที่ยวที่มีต่อการนำความรู้มาใช้ในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน โดยกำหนดประชากรเป้าหมายคือ นักท่องเที่ยวชาวไทยและต่างชาติ อายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป ที่เดินทางมาเยือนยังพื้นที่ศึกษาแบบ พักค้างและไม่พักค้าง ซึ่งที่ผ่านมาไม่มีการเก็บสถิตินักท่องเที่ยวที่ชัดเจน ผู้ศึกษาจึงกำหนดขนาดตัวอย่างในการศึกษา 100 ตัวอย่างโดยมีหน่วยในการวิเคราะห์เป็นปัจเจกบุคคล และใช้การสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (accidental sampling)

4.2 เครื่องมือ

แบบสอบถามความคิดเห็นนักท่องเที่ยวนักท่องเที่ยวที่มีต่อการนำองค์ความรู้มาใช้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ซึ่งแบบสอบถามในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วย ชื่อเรื่อง คำชี้แจง วัตถุประสงค์ และคำถามโดยแบ่งเป็น 3 ตอน มีรายละเอียด ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการเดินทางและการเข้าร่วมกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ประสบการณ์ในการมาเยือน กลุ่มเดินทาง ขนาดกลุ่ม รูปแบบการเดินทาง การได้รับข้อมูลข่าวสาร กิจกรรมนันทนาการที่คาดหวัง และกิจกรรมนันทนาการที่ประกอบจริง

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวนักท่องเที่ยวที่มีต่อการนำองค์ความรู้มาใช้ในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ได้แก่ ความสนใจและความต้องการศึกษาเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว

ตอนที่ 3 ข้อมูลภูมิหลังของนักท่องเที่ยวนักท่องเที่ยว ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ และที่อยู่ปัจจุบัน

4.3 การวิเคราะห์ผล

นำแบบสอบถามมาตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วน จากนั้นสร้างคู่มือลงรหัสเพื่อลงรหัสข้อมูลและทำการวิเคราะห์ด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (descriptive statistics) เพื่อบรรยายลักษณะการท่องเที่ยว ความสนใจและความต้องการศึกษาเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวนักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว และข้อมูลพื้นฐานของนักท่องเที่ยวนักท่องเที่ยว

ผลและวิจารณ์

การศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านปางแดงในจังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยแบ่งผลการศึกษาออกเป็น 3 ตอน ตามวัตถุประสงค์การวิจัย คือ 1) ศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน 2) ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถใช้ประโยชน์ในด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน และ 3) กระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านปางแดงใน

จากการรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารต่าง ๆ และลงพื้นที่เพื่อรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มการท่องเที่ยว มีคหุเทศก์จากบริษัทนำเที่ยว และนักท่องเที่ยวทั้งสิ้น 11 คน พร้อมทั้งร่วมสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน ตลอดระยะเวลา 6 เดือน สามารถอธิบายรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านปางแดงในตามองค์ประกอบของระบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ดังต่อไปนี้

1.1 ทรัพยากรท่องเที่ยว

จากการสำรวจพื้นที่โดยรอบของชุมชนร่วมกับการสัมภาษณ์กลุ่มการท่องเที่ยวและคหุเทศก์ของบริษัทนำเที่ยวพบว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนมีลักษณะที่โดดเด่นทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ชาวบ้านมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและเกี่ยวเนื่องกับการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและใช้แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีป่า ผีน้ำ ในการจัดการพื้นที่ป่าโดยรอบหมู่บ้าน ถือเป็นจุดเด่นที่ทำให้ชุมชนสามารถอนุรักษ์พื้นที่ป่าโดยรอบไว้ได้อย่างสมบูรณ์จนกลายเป็นที่สนใจของนักท่องเที่ยว รวมถึงวัฒนธรรมชนเผ่าที่นักท่องเที่ยวและบริษัททัวร์ให้ความสนใจเป็นพิเศษ เนื่องจากถือเป็นชนเผ่าที่ได้รับความสนใจและมีการตั้งถิ่นที่อยู่เฉพาะในจังหวัดเชียงใหม่ในอำเภอฝางและเชียงดาวเท่านั้น จึงเป็นจุดดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวต้องการเข้ามาสัมผัสและศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตของชนเผ่าตาระอั้ง รวมทั้งมีการศึกษาดูงานจากชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ในเรื่องแนวความคิดในการอนุรักษ์ป่าไม้แบบดั้งเดิมอย่างต่อเนื่อง ทรัพยากรท่องเที่ยวของชุมชนที่น่าสนใจมีดังต่อไปนี้

1.1.1 ทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติ เนื่องจากที่ตั้งของหมู่บ้านอยู่ติดกับพื้นที่อุทยานแห่งชาติศรีลานนา และป่าสงวนแห่งชาติเชียงดาว จึงยังคงสภาพป่าที่ค่อนข้างสมบูรณ์และมีทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงาม จนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจโดยรอบหมู่บ้านดังต่อไปนี้

1) ป่าชุมชนอนุรักษ์ เริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 21 มีนาคม พ.ศ. 2541 โดยชาวบ้านร่วมกับสมาคม YMCA โครงการจัดการลุ่มแม่น้ำปิงตอนบน มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชฯ และป่าไม้เขตเชียงดาว ทำการสำรวจพื้นที่ป่าโดยรอบหมู่บ้านเพื่อจัดเป็นป่าชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ของหมู่บ้าน มีการปักป้ายแนวเขตอย่างชัดเจน ชาวบ้านในชุมชนทุกคนร่วมกันอนุรักษ์ไว้เป็นแหล่งต้นน้ำที่สำคัญของชุมชน ซึ่งมีลำน้ำห้วยอีโก้และห้วยหกที่ใช้หล่อเลี้ยงหมู่บ้านปางแดงในและหมู่บ้านใกล้เคียง มีเนื้อที่ประมาณ 1,200 ไร่ สภาพเป็นป่าเต็งรังผสมป่าดิบแล้ง ทุกปีชาวบ้านจะมีพิธีกรรมเลี้ยงผีขุนน้ำและพิธีบวชป่า เพื่อขอขมาที่ได้ล่วงเกินและขอให้มีน้ำกินใช้ในการเกษตรและอุปโภคบริโภคตลอดปี มีการบำรุงรักษาโดยการปลูกต้นไม้เสริมโดยได้รับการสนับสนุนจากอุทยานแห่งชาติศรีลานนา มีการซ่อมแซมฝายชะลอน้ำในช่วงต้นฤดูฝน และทำแนวกันไฟก่อนถึงฤดูร้อน มีการตั้งกฎของชุมชนไม่ให้มีการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าชุมชนโดยเด็ดขาดและกำหนดโทษไว้อย่างชัดเจนซึ่งคนในหมู่บ้านจะร่วมกันสอดส่องดูแลป่าชุมชนอนุรักษ์เป็นอย่างดี

2) ป่าใช้สอย เกิดขึ้นหลังจากการจัดตั้งป่าชุมชนอนุรักษ์ 1 ปี เนื่องจากการจัดตั้ง ป่าชุมชนอนุรักษ์ทำให้การเข้าถึงและใช้ทรัพยากรของชุมชนถูกจำกัดตามกฎระเบียบของป่าชุมชนอนุรักษ์ แต่ชุมชนยังจำเป็นต้องใช้ประโยชน์จากป่าในการดำเนินชีวิต เช่น การเก็บหาไม้ที่ตายแล้วหรือไม้ล้มมาทำฟืนและเสาบ้าน เก็บพืชอาหารและสมุนไพร จึงขออนุญาตจากกรมป่าไม้แบ่งพื้นที่ป่าชุมชนอนุรักษ์ในส่วนที่เป็นป่าเต็งรังใกล้กับพื้นที่ทำกินของหมู่บ้านมาเป็นป่าใช้สอย มีเนื้อที่ 800 ไร่ โดยชุมชนมีการจัดตั้งคณะกรรมการดูแลป่าใช้สอย มีการปลูกพืชที่จำเป็นและใช้ในชีวิตประจำวันรวมถึงมีระเบียบในการใช้ประโยชน์จากป่าใช้สอย หากชาวบ้านต้องการใช้ประโยชน์ในป่าใช้สอยจะต้องแจ้งคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อร่วมกันพิจารณาตามความเหมาะสมและปลูกต้นไม้ทดแทนในอัตราส่วน 1 ต่อ 10 ต้น นอกจากนี้ชาวบ้านยังมีวิธีการในการจัดการป่าตามภูมิปัญญาและความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ในป่าและน้ำโดยจะไม่ตัดต้นไม้ใหญ่ และเลือกเก็บหาของป่าตามความจำเป็นเท่านั้น ทำให้มีหน่วยงานและชุมชนต่าง ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่และใกล้เคียงเข้ามาเยี่ยมชมและศึกษาเรียนรู้แนวคิดในการจัดการป่าใช้สอยอยู่บ่อยครั้ง

3) ถ้ำเสือและถ้ำบ่อ อยู่บริเวณสำนักสงฆ์หน้าหมู่บ้าน ถ้ำเสือมีความยาวประมาณ 30 เมตร ภายในมีลักษณะเป็นโถงสูงประมาณ 3-4 เมตร จากการสำรวจของชาวบ้านพบ

ลายที่มีลักษณะคล้ายกับลายของเสือโคร่งตรงผนังของถ้ำชาวบ้านจึงเรียกว่าถ้ำเสือ ส่วนถ้ำบ่ออยู่ใกล้กับถ้ำเสือภายในเป็นหลุมคล้ายบ่อน้ำขนาดเล็กอยู่ลึกลงไปจากปากทางเข้า การเดินทางค่อนข้างลำบากจะต้องปีนบันได้ลงไปจึงไม่นิยมพานักท่องเที่ยวไปชมเนื่องจากบันไดที่สร้างไม่แข็งแรงและเชื่อกันว่าภายในมีงูจงอางอาศัยอยู่อาจทำให้เกิดอันตรายแก่นักท่องเที่ยวได้ อย่างไรก็ตามทางอำเภอเชียงดาวได้มีการสำรวจถ้ำทั้ง 2 เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 แต่ยังไม่ได้มีโครงการในดำเนินการที่แน่นอน

4) ดอยพระธาตุ อยู่ห่างจากถ้ำประมาณ 700 เมตร เป็นสถานที่ที่ชาวบ้านให้ความเคารพเนื่องจากมีการพรอพระบาทในบริเวณนี้ สมัยก่อนที่กลุ่มดาระอั้งจะย้ายมาอาศัยอยู่ในหมู่บ้านปางแดงในได้เจอกับพระธุดงค์และท่านได้สวดภาวนาอธิฐานและทำนายโดยการเอาไม้ปักลงไปในพื้นที่นั้นไม้ล้มแสดงว่าชาวบ้านจะได้อยู่อาศัยในหมู่บ้านปางแดงในอย่างสงบสุข ดังนั้นชาวดาระอั้งจึงได้ตัดสินใจตั้งรกรากอยู่ที่หมู่บ้านปางแดงในและมีการทำบุญพระธาตุเป็นประจำทุกปี โดยครูบาเทือง วัดบ้านเด่น อ.แม่แตง ได้สร้างเจดีย์ไว้เพื่อให้ชาวบ้านได้สักการบูชา นักท่องเที่ยวสามารถเดินเท้าไปชมวิวยอดดอยพระธาตุได้ ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 1 กิโลเมตร บริเวณยอดดอยจะสามารถมองเห็นวิวบ้านปางแดงใน บ้านแม่จอน และบ้านปางตองได้

5) เส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติ เป็นเส้นทางเดินป่าที่สามารถเดินเชื่อมไปยังหมู่บ้านใกล้เคียงได้ เช่น บ้านแม่จอน บ้านห้วยอีโก้ บ้านผาตาย และบ้านห้วยปง เส้นทางที่ใช้เดินเป็นประจำมีอยู่ 4 เส้นทางคือ ห้วยอีโก้ไปแม่จอน ห้วยอีโก้ไปห้วยปง ปางตองมาปางแดงใน และปางแดงในไปผาตาย ระยะทางประมาณ 2-5 กิโลเมตร ใช้เวลาในการเดินประมาณ 1-3 ชั่วโมง แล้วแต่ความต้องการและสภาพร่างกายของนักท่องเที่ยว หรือหากต้องการเดินป่าระยะไกลก็สามารถทำได้ซึ่งใช้เวลาประมาณ 8 ชั่วโมง และพักค้างคืนในหมู่บ้านที่มีบ้านพัก สภาพเป็นป่าเบญจพรรณผสมป่าเต็งรังตลอดสองข้างทางจะผ่านพื้นที่ทำกินของชาวบ้านเผ่าต่างๆ ป่าใช้สอยของชุมชน ฝ่ายชะลอน้ำ และลำธารสายเล็กๆ ที่หล่อเลี้ยงคนในหมู่บ้าน โดยชาวบ้านจะเลี้ยงไม่ให้มีการเดินป่าไปยังบริเวณที่เป็นแหล่งต้นน้ำของชุมชนเพื่อป้องกันไม่ให้พื้นที่ต้นน้ำของชุมชนถูกทำลายไป

6) ธนาคารอาหาร (food bank) ชาวบ้านได้รับการสนับสนุนจากสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์กรมมหาชน) ให้ดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 ชาวบ้านได้สละพื้นที่ทำกินส่วนตัวบริเวณหลังหมู่บ้านในการดำเนินการเพื่อเป็นแหล่งอาหารของชุมชน และลดการเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่า โดยมีการปลูกพืชไม้ผล ผสมผสานกับพืชสมุนไพรที่จำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวัน ทำให้ชาวบ้านสามารถลดการเข้าไปใช้ประโยชน์ในป่าใช้สอยได้มากขึ้น

1.1.2 ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ชนเผ่าดาระอั้งอพยพมาจากประเทศพม่า และเข้ามาอาศัยในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2528 โดยปัจจุบันพบชนเผ่าดาระอั้งอยู่ในจังหวัด เชียงใหม่และเชียงรายเท่านั้น ดาระอั้งเป็นชนเผ่าที่มีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์และมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย ทำให้นักท่องเที่ยวต่างชาติสนใจอยากเข้ามาศึกษาเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมชนเผ่า บ่อยครั้ง และบางครั้งได้ขออาศัยอยู่ระยะยาวเป็นเวลา 3 เดือน ถึง 1 ปี เพื่อรวบรวมวัฒนธรรมของ ชนเผ่าที่น่าสนใจ ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชนเผ่าดาระอั้งบ้านปางแดงในได้แก่

1) วัฒนธรรมชนเผ่าดาระอั้ง การแต่งกายของผู้หญิงดาระอั้งถือเป็นจุดดึงดูด นักท่องเที่ยวที่สะดุดตาในความโดดเด่น โดยจะใส่ผ้าถุงกระโจมอกสีแดงสดที่ตนเองด้ายสีแดงสด สลับแถบสีขาวและเหลือง สวมทับด้วยเสื้อผ่าหน้าสีพื้น มีการแต่งแถบสีแดงด้านหน้าประดับด้วย เหรียญเงินและด้ายสีต่างๆ นอกจากนี้ยังใส่ “หน่องว่อง” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของชนเผ่าดาระอั้ง ทำจาก หวายเส้นเล็กที่ลงรักหรือหวายแกะลายย้อมสีแดงจากธรรมชาติ บางคนใส่เงินแถบฉลุฉายเพื่อแสดง ความมีฐานะด้วย ส่วนภาษานั้นดาระอั้งมีภาษาพูดเป็นของตนเองแต่ไม่มีภาษาเขียน คนในหมู่บ้าน ทุกคนสามารถสื่อสารภาษาไทยได้ นอกจากนี้ยังมีประเพณีของชนเผ่า เช่น ประเพณีจับสาว ประเพณี กินข้าวใหม่ อีกทั้งยังมีการละเล่นของชนเผ่าได้แก่ การร้องเพลง การฟ้อนดาบ ประกอบกับการเล่น เครื่องดนตรีของชนเผ่า คือ ดิ่ง และ หว่อ โดยจะอธิบายอย่างละเอียดในผลการศึกษาดอนที่ 2

2) พิธีปิดและเปิดประตูเจ้าเมือง เป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำเกษตรกรรมของ ชนเผ่าที่ทำประจำทุกปีในช่วงก่อนเข้าพรรษาและหลังออกพรรษา โดยพิธีปิดประตูเจ้าเมืองจะทำใน วันแรม 8 ค่ำ เดือน 7 และพิธีเปิดประตูเจ้าเมืองในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 12 ชาวบ้านให้ความสำคัญกับ พิธีปิดและเปิดประตูเจ้าเมืองมาก เนื่องจากเชื่อกันว่าผีเจ้าเมืองเป็นผู้ที่ดูแลเมืองผีทั้ง 7 เมืองมีอำนาจ และศักดิ์สิทธิ์มาก พิธีกรรมนี้มีการปฏิบัติกันมายาวนานตั้งแต่สมัยที่อยู่พม่า เพื่อขอให้ผีเจ้าเมืองคอย ดูแลไร่และสวนของชาวบ้านไม่ให้เสียหาย และถูกทำร้ายจากสิ่งชั่วร้ายในช่วงเข้าพรรษาที่ชาวบ้าน จะต้องเข้าวัดฟังธรรม

3) พิธีแห่ธรรมกาเผือก เป็นพิธีกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา ซึ่งจะทำ ช่วงวันพระที่ 5 ในเดือนเข้าพรรษาหรือชาวบ้านเรียกว่า วันศีลกลางพรรษา โดยชาวบ้านทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ คนชราจะร่วมใจกันเตรียมอุปกรณ์ในการแห่ ประกอบด้วยการทำข้างเผือก ตุง ดอกไม้ ประทีป ธง ข้าวเหนียว 49 กอง และตัดกระดาษเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ จากนั้นรุ่งเช้าประมาณตี 4 จะร่วมกันแห่ ไปที่วัดและทำการแห่รอบวัดจำนวน 49 รอบและถวายพระในวัดเพื่อฟังเทศน์จากพระสงฆ์เป็นเวลา 2 วัน 1 คืนเพื่อความเป็นสิริมงคลแก่ตนเอง ซึ่งวัดในหมู่บ้านเป็นการสร้างตามรูปแบบวัดดาระอั้ง

ดั้งเดิมในประเทศพม่าที่ชาวบ้านร่วมกันสร้างด้วยความศรัทธาซึ่งชาวอาระฮังเชื่อกันว่าวัดเป็นแหล่งรวมจิตใจของคนในหมู่บ้าน ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนในบ้านต้องมีพระ และในหมู่บ้านจะต้องมีวัด

4) พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ ชาวอาระฮังมีความผูกพันกับน้ำและป่าเพราะถือเป็นแหล่งให้ชีวิตและที่อาศัย โดยมีความเชื่อว่าทั้งป่าและน้ำมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองอยู่คือผีป่าและผีน้ำ หากไม่มีป่าและน้ำทุกชีวิตจะไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ ดังนั้นในทุกปีช่วงต้นฤดูร้อนประมาณเดือนกุมภาพันธ์ ชาวบ้านจะประกอบพิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ เพื่อเป็นการการตอบแทนพระคุณผีป่าผีน้ำที่ให้ความอุดมสมบูรณ์แก่ชาวบ้านในปีที่ผ่านมาและขอให้เกิดความอุดมสมบูรณ์มีน้ำกินน้ำใช้ในปีต่อไป รวมทั้งขอขมาในสิ่งที่ได้ทำล่วงเกินกับผีป่าและผีน้ำ ซึ่งจะทำพิธีที่ต้นน้ำซึ่งอยู่ในป่าชุมชนอนุรักษ์ จึงถือเป็นการเข้าไปตรวจป่าและดูแลความเรียบร้อย ทำแนวกันไฟ และซ่อมแซมฝายชะลอน้ำที่อาจเกิดการชำรุดให้อยู่ในสภาพที่ใช้งานได้อีกด้วย

5) งานหัตถกรรมพื้นบ้าน การย้อมสีธรรมชาติและทอผ้า ถือเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวอาระฮัง เป็นการนำเปลือก ต้น ใบ และรากของต้นไม้ที่ได้ตามธรรมชาติมาเป็นวัตถุดิบในการย้อมสีฝ้ายที่ใช้ทอเป็นผ้าถุงและเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น กระเป๋ายาม ผ้าโพกหัว ผ้าพันคอ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการย้อมสีหวายเพื่อให้ผู้หญิงใส่เป็น “หน่องว่อง” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ผู้หญิงเผ่าอาระฮังอีกด้วย การทอผ้าของชนเผ่าอาระฮังจะเป็นการทอด้วยกี่เอวแบบพื้นบ้าน โดยจะอธิบายลักษณะของกี่เอวและวิธีการย้อมสีฝ้ายจากธรรมชาติอย่างละเอียดในผลการศึกษาส่วนที่ 2 ต่อไป

ในส่วนของการจัดการทรัพยากร ชุมชนมีวิธีการในการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวให้คงความเป็นธรรมชาติและเอกลักษณ์ที่น่าสนใจของตนเองไว้ได้ดีพอสมควร แต่จะเน้นให้ความสำคัญกับการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมมากกว่าทรัพยากรธรรมชาติ โดยให้เหตุผลว่าต้องการรักษาความเป็นชาติพันธุ์อาระฮังไว้ไม่ให้สูญหายไป การท่องเที่ยวถือเป็นวิธีหนึ่งที่จะประกาศความเป็นอาระฮังให้คนทั่วไปได้ทำความเข้าใจในความแตกต่างและทำให้เกิดการยอมรับในตัวตนของพวกเขา เห็นได้จากความตั้งใจในการร่วมกันรักษาประเพณี การละเล่น วิธีการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิม มีการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนเพื่อสืบทอดวัฒนธรรมต่าง ๆ เช่น การร้องเพลง การเล่นดนตรี การฟ้อนดาบ การทอผ้า เพื่อเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกให้แก่เยาวชน บ่อยครั้งที่บริษัทนำเที่ยวต้องการให้ชุมชนจัดฉากหรือแสดงประเพณีที่น่าสนใจให้นักท่องเที่ยวชม เช่น การแต่งงาน การเลี้ยงผีขุนน้ำ และการแห่ธรรมคาเผือก แต่ชุมชนให้ความสำคัญกับความเป็นธรรมชาติจึงไม่ทำตามคำแนะนำของบริษัทนำเที่ยว เพราะประเพณีหรือพิธีกรรมต่าง ๆ ล้วนเป็นสิ่งสำคัญมีเหตุและผลในการประกอบและจัดขึ้นต้องดำเนินไปในวิถีและเวลาอันเหมาะสม แต่หากในช่วงเวลานักท่องเที่ยวมาเยือนเป็นช่วงเดียวกับ

การประกอบพิธีกรรม นักท่องเที่ยวสามารถเข้าร่วมได้โดยไม่มีข้อห้ามใดๆ แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมดั้งเดิมมากกว่าการสร้างหรือปรุงแต่งกิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยว แต่พิธีกรรมบางอย่างสามารถทำได้ตลอด เช่น การรับขวัญโดยการผูกข้อมือให้กับนักท่องเที่ยว

ส่วนการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติจะเป็นในลักษณะการกำหนดขอบเขตในการทำกิจกรรมในพื้นที่ธรรมชาติของชุมชน เช่น ร่วมกันกำหนดเส้นทางเดินป่าในเขตป่าชุมชนอนุรักษ์และป่าใช้สอยของชุมชนเพื่อป้องกันการเปิดเส้นทางผ่านบริเวณหวงห้ามได้แก่แหล่งต้นน้ำ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงการดูแลรักษาป่า และกำหนดข้อปฏิบัติสำหรับนักท่องเที่ยวได้แก่ ห้ามทิ้งขยะในแนวเขตป่าชุมชนอนุรักษ์ ป่าใช้สอยรวมถึงบริเวณโดยรอบหมู่บ้าน ห้ามเดินออกนอกเส้นทางที่กำหนด แต่อย่างไรก็ตาม ชุมชนยังไม่มีมาตรการหรือแผนการดำเนินงานในการควบคุมผลกระทบจากการท่องเที่ยว เนื่องจากเห็นว่าการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในปัจจุบันไม่ส่งผลต่อทรัพยากรดังกล่าวมากนัก ชุมชนมองว่าการที่นักท่องเที่ยวเข้ามาเพียงชั่วระยะเวลาหนึ่งไม่สามารถส่งผลกระทบต่อดำเนินชีวิตและทำลายทรัพยากรธรรมชาติได้มากเท่ากับคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนเป็นผู้ที่ทำลายเอง หากชุมชนมีความเข้มแข็งและมีความรักในชาติพันธุ์ของตนอย่างแท้จริงก็จะสามารถคงวิถีชีวิตประเพณีที่ดั้งเดิมและทรัพยากรธรรมชาติของตนเองได้ แต่จากการติดตามมัคคุเทศก์จากบริษัทนำเที่ยวในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวเดินป่าในพื้นที่รอบหมู่บ้านพบว่า บางบริษัทไม่ได้ใช้เส้นทางเดินป่าที่ชุมชนกำหนดให้ มัคคุเทศก์ของบริษัทนำเที่ยวมีการเปิดเส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติใหม่ๆ อยู่เสมอ โดยให้เหตุผลว่าเส้นทางเดิมที่ชุมชนกำหนดเป็นเส้นทางเก่าที่ใช้งานมาเป็นระยะเวลานานมากกว่า 10 ปี สภาพป่าเสื่อมโทรม มีการขยายพื้นที่ทำไร่นาของชุมชนข้างเคียงมาชิดกับเส้นทางเดิมมากขึ้น อาจทำให้นักท่องเที่ยวไม่ประทับใจ จึงจำเป็นต้องเปิดเส้นทางใหม่เข้าไปยังพื้นที่ที่มีสภาพป่าที่สวยงาม ทำให้เกิดการกระจายของผลกระทบออกไปเป็นบริเวณกว้าง ซึ่งในเรื่องนี้ชุมชนเคยมีการพูดคุยกับทางบริษัทมาแล้ว แต่จำเป็นต้องทำตามความต้องการของบริษัทนำเที่ยวเพื่อจะได้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาใช้บริการในชุมชน ซึ่งได้ทำข้อตกลงระหว่างชุมชนกับบริษัทนำเที่ยว โดยหากบริษัทนำเที่ยวต้องการเปิดเส้นทางใหม่จะต้องแจ้งให้ชุมชนทราบ และให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการกำหนดและสำรวจเส้นทางเพื่อป้องกันการเข้าไปในพื้นที่หวงห้ามของชุมชน

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่าชุมชนไม่มีอำนาจในการต่อรองกับบริษัทนำเที่ยวมากนัก เพราะการประกอบกิจกรรมส่วนใหญ่ในชุมชนถูกกำหนดมาแล้วโดยบริษัทนำเที่ยวและใช้ทรัพยากรของชุมชนเป็นฐานในการประกอบกิจกรรมเท่านั้น ถึงแม้ว่าชุมชนจะทราบดีว่าการดำเนินการของบริษัทนำเที่ยวทำให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในระยะยาว แต่ยังคงอยากให้มีการท่องเที่ยวในชุมชนต่อไป โดยมีความพยายามที่จะสร้างความเข้มแข็งและอำนาจในการต่อรองเพื่อ

จัดการทรัพยากรของตนเองมากขึ้น อย่างไรก็ตามชุมชนยอมรับว่าขาดความรู้เกี่ยวกับเรื่องการจัดการผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว และยังต้องการเรียนรู้เพิ่มเติมเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไขวิธีการในการจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันและระยะยาว ดังนั้นหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรเข้าไปส่งเสริมและให้ความรู้เกี่ยวกับลักษณะของผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยว รวมทั้งเสนอแนะมาตรการหรือแผนการดำเนินการในการควบคุมและป้องกันผลกระทบดังกล่าวในระยะยาวต่อไป

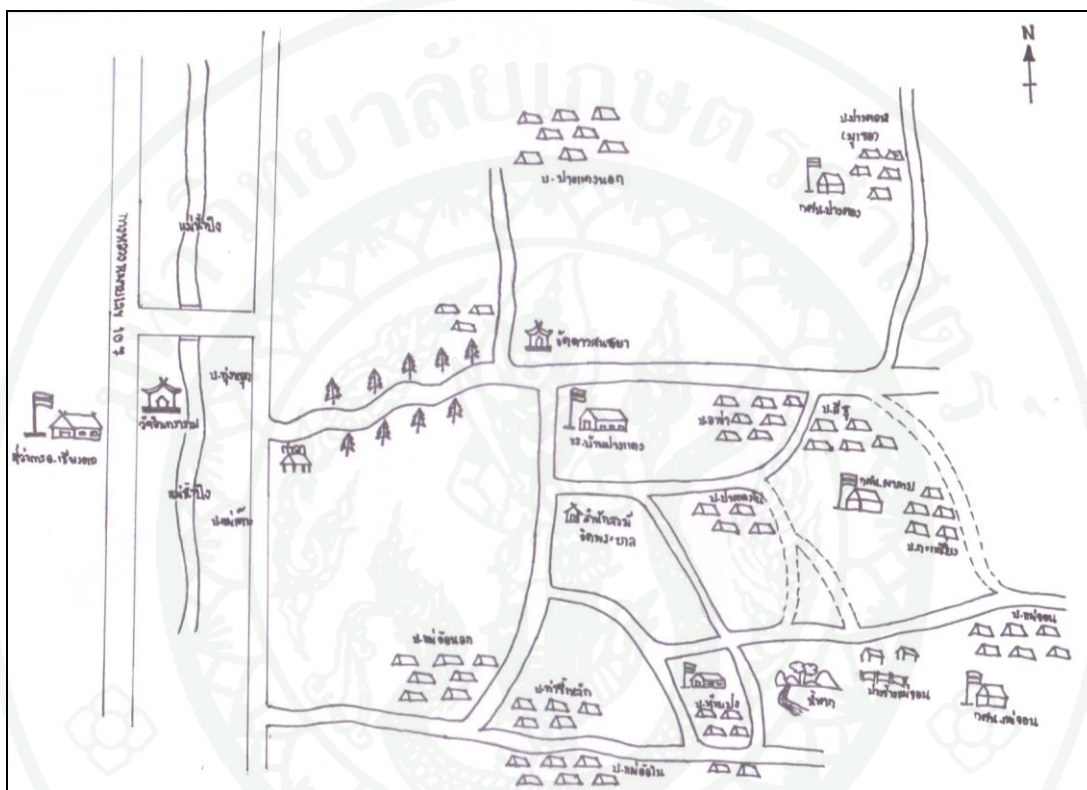
1.2 สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการ

ชุมชนเริ่มมีการบริการที่พักแรมให้แก่นักท่องเที่ยวเป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2528 ในรูปแบบของบ้านพักแรม จากนั้นได้มีการพัฒนารูปแบบสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่มาเยือนมาเป็นลำดับขึ้น จนถึงปัจจุบันสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการที่ชุมชนจัดเตรียมไว้เพื่อรองรับและบริการนักท่องเที่ยวได้แก่ การคมนาคมและระบบสาธารณูปโภค ที่พักแบบโฮมสเตย์และบ้านพักนักท่องเที่ยว อาหาร กิจกรรมการท่องเที่ยว สินค้าหัตถกรรมพื้นบ้าน และการสื่อความหมาย โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.2.1 การคมนาคมและระบบสาธารณูปโภค บ้านปางแดงในตั้งอยู่หมู่ที่ 9 ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางจากทางหลวงหมายเลข 107 จากตัวเมืองจังหวัดเชียงใหม่ มาถึงที่ว่าการอำเภอเชียงดาว และเลี้ยวขวาตรงทางแยกวัดอินทารามข้ามสะพานแม่น้ำปิง จากนั้นเลี้ยวขวาตรงทางแยกบ้านทุ่งหลุก เลี้ยวซ้ายขึ้นไปยังบ้านปางแดงนอก และเลี้ยวขวาตรงสามแยกวัดดาวสนธยา เส้นทางจากนี้ไปเป็นถนนลูกรัง ระยะทางห่างจากที่ว่าการอำเภอเชียงดาวประมาณ 2 กิโลเมตร ซึ่งเส้นทางนี้สามารถเชื่อมต่อไปยังหมู่บ้านชนเผ่าต่างๆ ได้ เช่น ชนเผ่าลีซุและอาข่าบ้านผาฉาย ชนเผ่าลาหู่บ้านห้วยอีโก๋ ชนเผ่ากระเหรี่ยงบ้านปางแดงนอก ชนเผ่าดาระอั้งบ้านแม่จอน ชนเผ่าดาระอั้งบ้านท่าขี้เหล็ก และชนเผ่ากระเหรี่ยง ดาระอั้ง ลาหู่บ้านห้วยปง ดังแสดงในภาพที่ 15

ระบบประปาภายในชุมชนเป็นประปาภูเขาไหลมาจากกลุ่มน้ำห้วยอีโก๋โดยมีบ่อเก็บกักน้ำจำนวน 2 บ่อ เพื่อใช้ในการเกษตร อุปโภคและบริโภคในชุมชนตลอดทั้งปี ที่ผ่านมาชุมชนยังไม่มีระบบไฟฟ้าใช้ในครัวเรือน การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคได้มอบแผงพลังงานแสงอาทิตย์ให้ชุมชนจำนวน 24 หลังคาเรือน เมื่อปี พ.ศ. 2537 ซึ่งปัจจุบันอุปกรณ์ในการชาร์ตไฟเสื่อมสภาพจนไม่สามารถใช้งานได้เท่าที่ควร ดังนั้นนักท่องเที่ยวจะต้องนำไฟฉายหรืออุปกรณ์ให้แสงสว่างมาเอง ต่อมา

ในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2553 ระหว่างที่ผู้ศึกษาดำเนินการเก็บข้อมูลในพื้นที่ การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคได้เริ่มดำเนินการติดตั้งและจ่ายกระแสไฟฟ้ามายังหมู่บ้าน โดยแล้วเสร็จในเดือนมกราคม พ.ศ. 2554 ทำให้ในหมู่บ้าน มีไฟฟ้าใช้กันทุกครัวเรือน อย่างไรก็ตามบางครัวเรือนยังคงใช้ไฟฉายในการให้แสงสว่างเป็นหลักและใช้ไฟฟ้าเท่าที่จำเป็นเท่านั้น

ภาพที่ 15 ภาพวาดด้วยมือแสดงเส้นทางคมนาคมของบ้านปางแดงใน

1.2.2 ที่พัก ถือเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกที่ชุมชนได้มีการจัดขึ้นเพื่อบริการนักท่องเที่ยวเป็นอันดับแรก จากการที่มีนักท่องเที่ยวทัวร์ป่ามาขอพักในหมู่บ้านตั้งแต่ชาวบ้านเริ่มก่อตั้งหมู่บ้านขึ้น ซึ่งนักท่องเที่ยวจะต้องมีอุปกรณ์เครื่องนอนมาเองและจัดให้พักบริเวณโถงหน้าเตาไฟโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย จนนักท่องเที่ยวเริ่มมีมากขึ้นผู้นำชุมชนในขณะนั้นจึงได้พูดคุยกับมัคคุเทศก์ในการให้บริการที่พัก ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2529 โดยมีบ้านพักจำนวน 5 หลัง จัดเป็นแคมป์พักแรมพร้อมอุปกรณ์เครื่องนอนและห้องน้ำแยกออกเป็นสัดส่วน คิดค่าบริการ 20 บาท/คน/คืน จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2547 สำนักพัฒนาการท่องเที่ยวเข้ามาให้คำแนะนำเกี่ยวกับการจัดการและมาตรฐานที่พักแบบโฮมสเตย์ ทำให้ชุมชนเริ่มดำเนินการจัดการที่พักแบบโฮมสเตย์ จนได้รับมาตรฐานโฮมสเตย์ในปี พ.ศ. 2550-2552 จำนวน 5 หลัง ปัจจุบันชุมชนมีบริการที่พัก 2 รูปแบบ (ดังแสดงในภาพที่ 16) คือ ที่พัก

แบบโฮมสเตย์ จำนวน 5 หลัง คิดค่าบริการ 100 บาท/คืน สำหรับคนไทย และ 200 บาท/คืน สำหรับคนต่างชาติ รวมอาหาร 2 มื้อ และบ้านพักนักท่องเที่ยว จำนวน 5 หลัง ซึ่งปัจจุบันคิด ค่าบริการ 50 บาท/คืน ทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ ไม่รวมค่าอาหาร โดยสามารถรองรับนักท่องเที่ยว ได้พร้อมกันทั้งสิ้น 125 คน/คืน ได้แก่

- บ้านนายันทา อาซุง สามารถรับนักท่องเที่ยวได้ 25 คน โดยพักแบบโฮมสเตย์ จำนวน 5 คน และแคมป์พักแรม จำนวน 20 คน

- บ้านนายตาล จองตาล สามารถรับนักท่องเที่ยวได้ 25 คน โดยพักแบบโฮมสเตย์ จำนวน 5 คน และแคมป์พักแรม จำนวน 20 คน

- บ้านนายอ่อง คำยี่ สามารถรับนักท่องเที่ยวได้ 25 คน โดยพักแบบโฮมสเตย์ จำนวน 5 คน และแคมป์พักแรม จำนวน 20 คน

- บ้านนายคำหี นานะ สามารถรับนักท่องเที่ยวได้ 25 คน โดยพักแบบโฮมสเตย์ จำนวน 5 คน และแคมป์พักแรม จำนวน 20 คน

- บ้านนายยอด หลงเมือง สามารถรับนักท่องเที่ยวได้ 25 คน โดยเป็นพักแบบโฮมสเตย์ จำนวน 5 คน และแคมป์พักแรม จำนวน 20 คน

ภาพที่ 16 รูปแบบที่พักแบบโฮมสเตย์และบ้านพักนักท่องเที่ยวของชุมชน

ชุมชนมีการจัดการที่พิกให้เป็นที่ไปตามมาตรฐานโฮมสเตย์โดยเน้นความสะดวก เป็นสำคัญ ประกอบด้วยลานสำหรับทำกิจกรรมรอบกองไฟ ห้องครัว ห้องน้ำ พร้อมกับอุปกรณ์ เครื่องนอนมีร้านค้าขายของที่ระลึก และเครื่องดื่ม เช่น น้ำเปล่า น้ำอัดลม เบียร์ ไว้บริการด้วย ในการ เข้าพักบ้านพักของชุมชน นักท่องเที่ยวจะต้องปฏิบัติตามระเบียบการเข้าพักที่ชุมชนได้กำหนดไว้ ซึ่งเจ้าของบ้านจะเป็นผู้แจ้งให้นักท่องเที่ยวทราบก่อนการเข้าพักในบ้านพักของตน นักท่องเที่ยวที่มา พักในหมู่บ้านปางแดงในส่วนใหญ่เดินทางมาเป็นหมู่คณะ โดยเลือกที่จะพักบ้านพักนักท่องเที่ยว มากกว่า พักร่วมกับชาวบ้าน ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของชาวบ้าน เนื่องจากครอบครัวของ ชนเผ่าดาระอั้งเป็นครอบครัวใหญ่ บ้านแต่ละหลังจะอยู่กันหลายครอบครัวทำให้อาจจะคับแคบ เกินไปในการรองรับนักท่องเที่ยว แต่อย่างไรก็ตาม หากนักท่องเที่ยวต้องการพักร่วมกันแบบโฮมสเตย์ ชาวบ้านจะจัดเตรียมอุปกรณ์เครื่องนอนไว้บริเวณลานกลางบ้านหรือหน้าห้องพระ

รูปแบบการสร้างบ้านในปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างชัดเจน แต่เดิมชาวดาระอั้งที่อาศัยในประเทศพม่าถือเป็นชนกลุ่มน้อยจะต้องอพยพเคลื่อนย้ายถิ่นอาศัยอยู่ บ่อยครั้งเนื่องจากความไม่มั่นคงภายในประเทศ รูปแบบบ้านจึงเน้นแบบง่ายๆ และมั่นคงในระดับหนึ่ง ซึ่งชาวดาระอั้งจะสร้างบ้านด้วยไม้ไผ่ทั้งหลัง สาเหตุหนึ่งมาจากการนับถือผีป่าหรือลี้ภัยที่ลี้ภัยที่ดูแล ต้นไม้ ไม้ที่ชาวดาระอั้งสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้จะต้องเป็นไม้ที่ล้มหรือยืนต้นตายแล้วเท่านั้น ดังนั้นไม้ไผ่จึงเป็นวัสดุหลักที่ใช้ในการก่อสร้างบ้านของชาวดาระอั้งในสมัยก่อน เพราะสามารถหา ได้ง่าย สำหรับการยึดส่วนต่างๆของบ้านจะทำการตอกเข้าลิ้มและใช้หวายหรือไม้ไผ่เส้นเล็กผูก เป็นรูปกากบาท ไม่มีการใช้ตะปู หลังคามุงด้วยหญ้าคา พื้นยกสูงชันประมาณ 1-2 เมตร เพื่อใช้เลี้ยง สัตว์และเก็บพืชผลทางการเกษตร ซึ่งบ้านที่สร้างด้วยไม้ไผ่จะต้องมีการซ่อมแซมหรือสร้างบ้านใหม่ ทุก 5 – 7 ปี ปัจจุบันหลังจากที่ย้ายมาอยู่ในหมู่บ้านปางแดงใน เริ่มมีการพัฒนามากขึ้น ทำให้ ชาวบ้านใช้อิฐบล็อกและโครงสร้างที่แข็งแรงมาสร้างบ้านแทนไม้ไผ่เพื่อให้บ้านมีความมั่นคงมากยิ่งขึ้น ทำให้บ้านแบบดั้งเดิมของดาระอั้งหายไปจากหมู่บ้านจนเกือบหมด ทำให้ลดความเป็นเอกลักษณ์ลง แต่อย่างไรก็ตาม ชุมชนได้สร้างบ้านดาระอั้งแบบดั้งเดิมไว้บริเวณศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านของกลุ่ม แม่บ้าน เพื่อจำลองบ้านแบบดั้งเดิมและอุปกรณ์เครื่องใช้ในชีวิตประจำวันที่ยังหลงเหลืออยู่ให้ นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสศึกษาเยี่ยมชม

1.2.3 อาหาร สำหรับอาหารที่จัดให้แก่นักท่องเที่ยวจะเน้นเรื่องการใช้วัตถุดิบที่หาได้ จากท้องถิ่นเป็นหลัก เนื่องจากในบริเวณบ้านและรอบหมู่บ้านมีพืชอาหารที่ชาวบ้านนิยมนำมา ประกอบอาหารได้หลากหลายชนิด บางหลังคานำพืชที่จำเป็นต้องใช้หรือใช้ในชีวิตประจำวันบ่อย มาปลูกในบริเวณบ้านเป็นผักสวนครัว เช่น พริก ผักกาด พัก หอม กระเทียม ผักชี เป็นต้น โดยพืชที่

ชาวบ้านนิยมนำมาประกอบอาหารให้แก่นักท่องเที่ยวเช่น ผักกาด ยอดผัก พักทอง ผักกาดส้ม มะลิไม้ (เพกา) จี๊ด ตำว บุก และถั่วเน่า (ถั่วเหลืองหมัก) รายการอาหารพื้นบ้านได้แก่ น้ำพริกถั่วเน่า น้ำพริกคั่ววน รับประทานกับเครื่องเคียง เช่น ผักสดและผักลวกตามฤดูกาล ผัดเพกา แกงปลีใส่จี๊ด จอผักกาด ยำผักกาดส้ม เป็นต้น ปกติแล้วชาวบ้านจะไม่นิยมรับประทานเนื้อสัตว์ โดยเฉพาะสัตว์ใหญ่ เมนูอาหารส่วนใหญ่จะเน้นผักเป็นหลัก แต่หากนักท่องเที่ยวต้องการรับประทานเนื้อสัตว์ก็สามารถแจ้งเจ้าของบ้านได้ โดยส่วนใหญ่จะเป็นปลา ไก่และหมู โดยคิดราคาอาหาร 80 บาท/คน/มื้อ หรือหากเป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่ทานรสจัดไม่ได้ ก็จะมีการดัดแปลงเมนูอาหารให้รสชาติอ่อนลง เช่น ผัดผักรวม ไก่ย่าง หมูทอด ไช้ทอด รับประทานร่วมกับเมนูพื้นบ้าน

ในกรณีที่มีนักท่องเที่ยวเข้าพักเป็นหมู่คณะจำนวนมาก ชุมชนจะให้กลุ่มแม่บ้านของชุมชนเป็นผู้ดูแลจัดการเรื่องอาหารให้แก่นักท่องเที่ยว โดยนักท่องเที่ยวจะรับประทานอาหารร่วมกัน ณ ศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านของชุมชน อาหารที่จัดเตรียมจะมี 3 อย่างและให้เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยว (แสดงในภาพที่ 17) ซึ่งการให้กลุ่มแม่บ้านจัดการเรื่องอาหารนักท่องเที่ยวถือเป็นการกระจายรายได้ในชุมชนอีกวิธีหนึ่ง รายได้หลังจากหักค่าใช้จ่ายจะนำเข้ากองทุนของกลุ่มแม่บ้าน และส่วนหนึ่งจะถูกแบ่งไปไว้ในกองทุนกลางเพื่อการท่องเที่ยว แต่หากเป็นนักท่องเที่ยวที่เดินทางมากับบริษัทนำเที่ยว มักคุเทศก์และลูกหาบของบริษัทจะซื้อวัตถุดิบมาจากตลาดสดในอำเภอเชียงดาว และจัดเตรียมอาหารให้นักท่องเที่ยวเองทั้งหมดชาวบ้านมีหน้าที่ช่วยเตรียมวัตถุดิบในการประกอบอาหารแต่ไม่ได้รับค่าตอบแทนจากการบริการด้านอาหาร ดังนั้นจะมีรายได้จากการบริการที่พักเท่านั้น

ภาพที่ 17 อาหารและบริการอาหารเป็นหมู่คณะของกลุ่มแม่บ้าน

1.2.4 กิจกรรมการท่องเที่ยว ชุมชนไม่ได้มีการกำหนดโปรแกรมการท่องเที่ยวแบบตายตัว สำหรับนักท่องเที่ยวที่ติดต่อโดยตรงกับกลุ่มการท่องเที่ยวของชุมชนจะจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวตามความสนใจของนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่ม โดยกิจกรรมการท่องเที่ยวหลักที่ให้บริการในชุมชนได้แก่

- ชี้อ่างชมธรรมชาติ	ราคา	300 บาท/เชือก
- มัคคุเทศก์นำเที่ยวเดินป่า	ราคา	150 บาท/ครั้ง
- การแสดงชนเผ่าชุดเล็ก	ราคา	500 บาท
- การแสดงชนเผ่าชุดใหญ่	ราคา	1,000 บาท

นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวยังสามารถเดินชมวิถีชีวิตท้องถิ่นของชนเผ่าดาระอั้งในหมู่บ้าน ธนาคารอาหาร ป่าใช้สอยของชุมชนและสามารถพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้กับคนในชุมชนได้ตามอัธยาศัย แต่หากเป็นนักท่องเที่ยวที่มากับบริษัทนำเที่ยว กิจกรรมที่จัดให้นักท่องเที่ยวได้ประกอบกิจกรรมภายในชุมชนตามโปรแกรมท่องเที่ยวของบริษัทนำเที่ยวได้แก่ ชี้อ่างชมธรรมชาติ และการแสดงชนเผ่าซึ่งหากนักท่องเที่ยวในกลุ่มมีมากกว่า 5 คนจะเป็นการแสดงชุดใหญ่ หากนักท่องเที่ยวน้อยกว่า 5 คนจะเป็นการแสดงชุดเล็ก (แสดงในภาพที่ 18) สำหรับการเดินป่าชมธรรมชาติมัคคุเทศก์ของบริษัทนำเที่ยวมักจะนำทางนักท่องเที่ยวเดินเองโดยไม่จ้างมัคคุเทศก์ท้องถิ่นของชุมชน โดยให้เหตุผลว่าได้จ้างลูกหาบของตนมาแล้ว และลูกหาบยังสามารถช่วยสื่อสารภาษาต่างประเทศกับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้ดีกว่าคนในชุมชนที่ไม่มีทักษะในการสื่อสารภาษาต่างประเทศ แต่หากเป็นนักท่องเที่ยวที่ติดต่อมากับผู้นำชุมชนที่ต้องการเดินป่าชมธรรมชาติก็จะมีกลุ่มเยาวชนเป็นมัคคุเทศก์พาเดินชมโดยรอบ

สำหรับการสื่อสารระหว่างชาวบ้านกับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติถือเป็นอุปสรรคที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่งในการดำเนินการท่องเที่ยวของชุมชน เหตุที่ไม่มีทักษะด้านภาษาต่างประเทศทำให้ชาวบ้านไม่สามารถบอกเล่าเรื่องราวของตนให้กับนักท่องเที่ยวได้โดยตรง และจำเป็นต้องอาศัยมัคคุเทศก์นำเที่ยวของบริษัทในการแปลความข้อมูลที่ต้องการสื่อสารไปยังนักท่องเที่ยวอีกทอดหนึ่ง ซึ่งอาจเกิดการตกหล่น หรือเกิดความคลาดเคลื่อนของข้อมูลที่ผู้ส่งคือชาวบ้านต้องการบอกกล่าวไปยังผู้รับข้อมูลปลายทางคือนักท่องเที่ยว ซึ่งจากการสัมภาษณ์และร่วมสังเกตการสื่อสารในระหว่างนำเที่ยวของมัคคุเทศก์ที่นำเที่ยวให้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติจำนวน 5 คนพบว่าข้อมูลส่วนใหญ่ที่มัคคุเทศก์ใช้ในการสื่อสารให้นักท่องเที่ยวคือ ประวัติการอพยพมาเคลื่อนย้ายถิ่นของชุมชน ลักษณะการแต่งกาย ความเชื่อเกี่ยวกับผีเจ้าเมือง ผีป่า และแนวความคิดในการอนุรักษ์ป่าไม้ของชุมชน โดยข้อมูลต่างๆ ได้มาจากการบอกเล่าของชาวบ้าน ร่วมกับการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมจากเอกสาร และ

อินเทอร์เน็ต และหากมีนักท่องเที่ยวที่สนใจในประเด็นอื่นๆ มัคคุเทศก์จะสอบถามข้อมูลกับชาวบ้าน และถ่ายทอดข้อมูลเหล่านั้นเป็นภาษาต่างประเทศให้แก่นักท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามมัคคุเทศก์นำเที่ยว ยอมรับว่าในการนำเที่ยวแต่ละครั้งข้อมูลที่นำเสนอแก่นักท่องเที่ยวจะไม่เท่ากัน โดยจะพิจารณาจาก ความสนใจของนักท่องเที่ยวหากนักท่องเที่ยวสนใจเรื่องใดเป็นพิเศษจึงจะลงลึกในรายละเอียดเฉพาะ เรื่องนั้นๆ ซึ่งหากนักท่องเที่ยวถามเรื่องที่มีมัคคุเทศก์ไม่เคยรู้มาก่อนก็จะสอบถามจากชาวบ้าน แต่มี บางครั้งที่น่าข้อมูลของชนเผ่าอื่นมาอธิบายแทนเพราะคิดว่าน่าจะมีความคล้ายคลึงกัน ซึ่งส่วนใหญ่ จะเป็นเรื่องเกี่ยวกับพิธีกรรมและความเชื่อของชนเผ่าดาระอั้ง ประเด็นนี้ชุมชนให้ความสำคัญและ กังวลอย่างมาก ชาวบ้านไม่สามารถรู้ได้เลยว่าข้อมูลที่มัคคุเทศก์ถ่ายทอดจากตนไปยังนักท่องเที่ยวนั้น ถูกต้องครบถ้วนหรือมีการตกแต่งเรื่องราวประเพณีของตนให้ผิดไปจากเดิมหรือไม่ อย่างไรก็ตาม โดยชุมชน ให้เหตุผลว่าชนเผ่าดาระอั้งเป็นชนเผ่าที่ยึดถือเรื่องประเพณี วัฒนธรรมของตนมาแต่เดิม โดยให้ ความสำคัญกับการอนุรักษ์และสืบทอดสิ่งที่ดั้งเดิมแต่อดีตไปยังลูกหลาน ประเพณีทุกอย่างต้องรักษาไว้ ให้คงอยู่เพราะถือเป็นการแสดงออกและเป็นสัญลักษณ์ถึงความเป็นชนเผ่าดาระอั้ง หากมีผู้สนใจที่จะ เรียนรู้ก็ควรที่จะได้รับข้อมูลที่ถูกต้องตรงตามประวัติและประเพณีดั้งเดิม ไม่อยากให้ได้รับข้อมูลที่ คลาดเคลื่อนหรือบิดเบือนไปจากความเป็นจริง

ภาพที่ 18 กิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน

1.2.5 ร้านค้าชุมชน ชุมชนมีการจัดตั้งร้านค้าของกลุ่มหัตถกรรมชุมชน โดยกลุ่มแม่บ้าน จะรวมกลุ่มกันทอผ้าจากฝ้ายที่ผ่านการย้อมสีด้วยวัสดุธรรมชาติ และตัดเย็บเป็นเครื่องใช้ใน ชีวิตประจำวันให้นักท่องเที่ยวที่สนใจเลือกซื้อ ซึ่งนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ชื่นชอบสินค้าของชุมชนเพราะ ทำมาจากธรรมชาติและปักเย็บด้วยมือ รายได้จากการขายสินค้าจะนำเข้ากองทุนกลุ่มแม่บ้านของ ชุมชนและปันผลให้กับสมาชิกเป็นประจำทุกปี สินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านของกลุ่มหัตถกรรมของ หมู่บ้านมีดังต่อไปนี้

- เสื้อดาระอั้ง	ราคา	1,000 – 1,700	บาท/ผืน
- ผ้าถุง	ราคา	500 – 700	บาท/ผืน
- กระเป๋าย่าม	ราคา	120 – 180	บาท/อัน
- ผ้าพันคอ	ราคา	150	บาท/ผืน
- หมวก	ราคา	100	บาท/อัน

นอกจากสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านที่ทำโดยกลุ่มแม่บ้านแล้ว ภายในชุมชนยังมีร้านค้าส่วนบุคคลที่วางขายสินค้า ของที่ระลึกต่าง ๆ บริเวณหน้าบ้าน ทางเดินชมหมู่บ้าน และร้านขายสินค้าของเจ้าของบ้านที่ให้บริการที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว แต่สินค้าที่นำมาวางขายเป็นสินค้าที่มาจากตลาดในจังหวัดเชียงใหม่และเป็นสินค้าของชนเผ่าอื่น เช่น ผ้าพันคอ ที่ใส่กระบอกน้ำ เครื่องเงิน เครื่องประดับ กระเป๋าใส่เหรียญ ไม้แกะสลัก เขาสัตว์ขนาดเล็ก เป็นต้น นักท่องเที่ยวบางคนสามารถจำแนกได้ว่าเป็นของชนเผ่าใด ซึ่งจากการสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวจะไม่สนใจซื้อสินค้าพวกนี้ เนื่องจากสามารถหาซื้อได้ตามสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ ในจังหวัดเชียงใหม่ ไม่มีความน่าสนใจ และไม่มีเรื่องราวที่น่าประทับใจ แต่บางครั้งก็ซื้อเพื่อเป็นน้ำใจแก่ชาวบ้าน ตรงกันข้ามกับสินค้าของกลุ่มหัตถกรรมพื้นบ้านที่เป็นงานฝีมือ และแสดงถึงความเป็นชนเผ่าดาระอั้งที่มีลวดลายในการทอผ้าปักเย็บที่เป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิมแตกต่างไปจากสินค้าของชนเผ่าอื่นๆที่อยู่ใกล้เคียง

1.2.6 การสื่อความหมายธรรมชาติ ในด้านการสื่อความหมายและให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว ชุมชนไม่มีการจัดทำป้ายสื่อความหมายทั้งในเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติและภายในบริเวณชุมชน โดยรูปแบบของการสื่อความหมายเป็นเพียงการจัดแสดงบ้านแบบดั้งเดิมและอุปกรณ์เครื่องใช้ในชีวิตประจำวันบริเวณศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านแต่ไม่ได้มีการบรรยายประวัติ เรื่องราวเกี่ยวกับสิ่งที่จัดแสดงไว้แต่อย่างใด และการสื่อความหมายโดยอาศัยมัคคุเทศก์ท้องถิ่น มัคคุเทศก์บริษัทนำเที่ยว และชาวบ้านในชุมชน (แสดงในภาพที่ 19) แต่ความรู้ที่มีอยู่ในตัวบุคคลเหล่านี้จะมีความละเอียด ชัดเจน แตกต่างกันไปตามประสบการณ์ ทำให้ความรู้ที่นักท่องเที่ยวได้รับจากการถ่ายทอดของแต่ละบุคคลจะไม่เท่ากัน ดังนั้นการจัดทำป้ายสื่อความหมายจึงเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้ชุมชนสื่อสารเพื่อให้ความรู้ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยวได้อีกทางหนึ่ง แต่สิ่งหนึ่งที่ชุมชนจำเป็นต้องคำนึงก่อนการจัดทำป้ายสื่อความหมายคือการรวบรวมประมวลและสังเคราะห์ความรู้ที่ชุมชนต้องการสื่อสารไปยังนักท่องเที่ยว และการออกแบบป้ายสื่อความหมายที่ต้องมีความเหมาะสมกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมโดยรอบของชุมชน และควรมีการจัดฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะด้านภาษาต่างประเทศให้กับมัคคุเทศก์ท้องถิ่น นอกจากนี้ยังต้องปรับปรุงป้ายบอกทางมายังหมู่บ้านปางแดงในให้มีความชัดเจนมากขึ้น เพื่อให้ให้นักท่องเที่ยวเดินทางมายังหมู่บ้านได้ง่ายขึ้น

ภาพที่ 19 รูปแบบการสื่อความหมายของชุมชน

1.3 การบริหารจัดการ

การท่องเที่ยวโดยชุมชนเริ่มขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529 เป็นต้นมา โดยมีผู้นำหมู่บ้านในขณะนั้นคือ นายคำ จองตาล เป็นแกนนำในการริเริ่มการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนขึ้น แต่ยังไม่ได้มีการ ตั้งคณะกรรมการในการดำเนินงานอย่างชัดเจน จนกระทั่งปี พ.ศ. 2537 ที่นายันทา อาซุง เป็นผู้นำหมู่บ้านได้เริ่มมีการจัดตั้งกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน และมีคณะกรรมการดำเนินการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนขึ้น ซึ่งคัดเลือกมาจากคณะกรรมการของหมู่บ้านและหัวหน้ากลุ่มงานต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับกรท่องเที่ยว โดยคณะกรรมการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านปางแดงใน มีดังต่อไปนี้

1) นายันทา อาซุง	ประธาน
2) นายยูน ลุงเมือง	รองประธาน
3) นายณรงค์ ลุงคำ	เลขานุการ
4) นายเปา ลุงเมือง	กรรมการ
5) นายอ่อง คำยี	กรรมการ
6) นายชาติ จันทรา	กรรมการ
7) นางคอง เหง	กรรมการ
8) นายตาล จองคำ	กรรมการ
9) นายภูวดล จองคำ	กรรมการ

แม้ว่าชุมชนมีการจัดตั้งคณะกรรมการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวขึ้น แต่ชุมชนไม่ได้กำหนดกรอบในการดำเนินงาน หน้าที่และความรับผิดชอบของคณะกรรมการอย่างชัดเจน เป็นสาเหตุให้คณะกรรมการดังกล่าวไม่ทราบถึงขอบเขตอำนาจและหน้าที่ของตนในการดำเนินงาน ส่งผลต่อการปฏิบัติหน้าที่โดยตรง อีกทั้งไม่มีการประชุมประจำปีเพื่อปรึกษาหารือเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น หรือแนวทางในการการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวของชุมชน ชุมชนให้เหตุผลว่าที่ผ่านมายังไม่เคยเกิดเหตุการณ์หรือปัญหาที่จะต้องเรียกคณะกรรมการด้านการท่องเที่ยวประชุม และชุมชนไม่ได้หวังให้การท่องเที่ยวเป็นรายได้หลัก ดังนั้นให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวน้อยกว่าการพัฒนาในด้านอื่น ๆ จึงทำให้การดำเนินงานเกี่ยวกับการท่องเที่ยวของชุมชนขาดความต่อเนื่องและไร้ทิศทาง

อย่างไรก็ตาม คณะกรรมการด้านการท่องเที่ยวได้มีการจัดการระบบการจองที่พักของชุมชน ไว้ โดยนักท่องเที่ยวจะทำการจองผ่านผู้นำชุมชน คือนายนันทา อาซุง โดยจะมีการหมุนเวียนบ้านพักในการต้อนรับนักท่องเที่ยวตามลำดับ แต่สำหรับบริษัทนำเที่ยวจะจองผ่านเจ้าของบ้านพักโดยตรง ซึ่งบ้านแต่ละหลังจะมีบริษัทนำเที่ยวที่ผูกขาดที่พักนักท่องเที่ยวอยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม เจ้าของบ้านพักจะต้องแบ่งเงินค่าที่พักส่วนหนึ่งเข้ากองทุนกลุ่มการท่องเที่ยวเพื่อใช้ในการบำรุงรักษา กลุ่มเป็นเงิน 20 บาท/คืน ซึ่งถือเป็นระเบียบในการเป็นสมาชิกกลุ่มการท่องเที่ยวมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 และชุมชนยังได้ร่วมกันกำหนดกฎ ระเบียบสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องปฏิบัติตัวระหว่างพักค้างแรมและเยี่ยมชมนภายในชมชุมชนดังต่อไปนี้

- ห้ามทิ้งขยะ เศษอาหาร ในบริเวณแนวเขตโดยรอบหมู่บ้าน ฝ่าฝืนปรับ 500 บาท
- ห้ามนักท่องเที่ยวส่งเสียงดังรบกวนชาวบ้านหลังเวลา 21.00 น. ฝ่าฝืนปรับ 500 บาท
- ห้ามเล่นการพนันและสิ่งเสพติดในบริเวณหมู่บ้านโดยเด็ดขาด ฝ่าฝืนปรับ 1,000 บาท
- นักท่องเที่ยวต้องเก็บรักษาสิ่งของมีค่าติดตัว หากมีการสูญหายชุมชนจะไม่รับผิดชอบ
- นักท่องเที่ยวจะต้องปฏิบัติตามคำแนะนำของเจ้าของบ้านอย่างเคร่งครัด

ชุมชนไม่ได้มีการกำหนดระเบียบในการเป็นสมาชิกหรือระเบียบของชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวแต่อย่างใด แต่ใช้ระเบียบของหมู่บ้านที่มีอยู่เดิมในการควบคุมดูแลความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวในหมู่บ้าน ดังต่อไปนี้

- ห้ามทิ้งขยะ เศษอาหาร ในบริเวณแนวเขตโดยรอบหมู่บ้าน ฝ่าฝืนปรับ 500 บาท
- ห้ามส่งเสียงดังรบกวนผู้อื่นหลังเวลา 21.00 น. ฝ่าฝืนปรับ 500 บาท
- ห้ามเล่นการพนันและสิ่งเสพติดในบริเวณหมู่บ้าน ฝ่าฝืนปรับคนละ 1,000 บาท
- ห้ามก่อการทะเลาะวิวาทภายในหมู่บ้าน ฝ่าฝืนปรับคนละ 500 บาท
- ห้ามก่อเหตุลักขโมยหรือทำลายสิ่งของส่วนรวมในชุมชน ฝ่าฝืนปรับ 500 บาทขึ้นไป
- ห้ามตัดต้นไม้ในป่าใช้สอย และป่าชุมชนอนุรักษ์ โดยไม่ได้รับการอนุญาตจาก คณะกรรมการป่าชุมชน ฝ่าฝืนปรับ 1,000 บาท

นอกจากนั้นชุมชนได้มีการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นเพื่อรองรับกิจกรรมและการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ กลุ่มบ้านพัก กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มรักษาความปลอดภัย ซึ่งกลุ่มเหล่านี้จะได้รับผลประโยชน์และค่าตอบแทนจากการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งสามารถอธิบายลักษณะการกระจายรายได้ของกลุ่มต่าง ๆ ได้ดังนี้

1) กลุ่มบ้านพัก มีหน้าที่ดูแลเรื่องที่พักและให้บริการที่พักแก่นักท่องเที่ยว โดยมี นายตาล จองคำ เป็นหัวหน้ากลุ่ม มีสมาชิกจำนวน 5 หลังคาเรือน ได้รับค่าตอบแทนจากการบริการที่พักแบบบ้านพักนักท่องเที่ยว 50 บาท/คน/คืน และจากการให้บริการที่พักแบบโฮมสเตย์สำหรับชาวไทย 100 บาท/คน/คืน และชาวต่างชาติ 200 บาท/คน/คืน โดยค่าตอบแทนส่วนหนึ่งจากการให้บริการที่พัก เจ้าของบ้านจะนำเข้ากองทุนการท่องเที่ยวของชุมชนเพื่อเป็นค่าบำรุงกิจกรรมทางการท่องเที่ยวเป็นเงิน 20 บาท/คืน และมีรายได้เสริมจากการจำหน่ายเครื่องดื่มให้กับนักท่องเที่ยว

2) กลุ่มแม่บ้าน มีหน้าที่หลักคือผลิตงานหัตถกรรมของชุมชนและช่วยเหลืองานต่างๆ ของชุมชนแล้วแต่จะได้รับมอบหมาย สมาชิกในกลุ่มคือแม่บ้านและผู้หญิงในชุมชน มีนางคอง เห่ง เป็นหัวหน้ากลุ่ม สมาชิกจำนวน 42 คน ได้รับค่าตอบแทนจากการขายสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านของกลุ่มแม่บ้าน และการบริการอาหารให้นักท่องเที่ยวที่มาเป็นแบบหมู่คณะ โดยรายได้จากการขายสินค้าจะเข้ากองทุนกลุ่มแม่บ้าน ส่วนรายได้หลังหักค่าใช้จ่ายจากการบริการอาหารจะแบ่งเป็น 2 ส่วน

เป็นค่าบำรุงกลุ่มการท่องเที่ยวร้อยละ 5 ส่วนที่เหลือเข้ากองทุนกลุ่มแม่บ้าน และทุกปีจะมีการปันผลให้กับสมาชิกทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน

3) กลุ่มเยาวชน มีหน้าที่จัดการแสดงให้แก่นักท่องเที่ยว เป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่นพานักท่องเที่ยวเดินป่าศึกษาธรรมชาติและดูแลรักษาความสะอาดภายในหมู่บ้าน มีนายภูวดล จงคำ เป็นหัวหน้ากลุ่ม มีสมาชิกเป็นเยาวชนทั้งชายและหญิงอายุตั้งแต่ 5 – 18 ปี จำนวน 27 คน สมาชิกจะต้องฝึกการแสดงและการละเล่นต่าง ๆ ของชนเผ่า เช่น การเล่นเครื่องดนตรี การฟ้อนดาบ การร้องเพลง เพื่อแสดงศิลปะของชนเผ่าให้นักท่องเที่ยวชม หมุนเวียนกันแสดงครั้งละ 5 – 10 คน ได้รับค่าตอบแทนครั้งละ 500 – 1,000 บาท โดยนำเงินเข้ากลุ่มเยาวชนทั้งหมดไม่หักเข้ากลุ่มท่องเที่ยว ซึ่งชาวบ้านให้เหตุผลเพื่อเป็นแรงจูงใจให้เยาวชนได้ฝึกฝนและสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณีของชนเผ่าต่อไป และมีการปันผลให้สมาชิกทุก 3 เดือน เพื่อเป็นค่าขนมและอุปกรณ์การเรียนให้แก่เยาวชน

4) กลุ่มรักษาความปลอดภัย มีหน้าที่ตรวจตราดูแลความปลอดภัยในหมู่บ้าน โดยมีนายณรงค์ ลุงคำ เป็นหัวหน้ากลุ่ม และมีสมาชิกเป็นกลุ่ม อปพร. ของหมู่บ้าน จำนวน 6 คน ได้รับค่าตอบแทนจากการจัดเวรยามรักษาความปลอดภัยให้แก่นักท่องเที่ยวคนละ 50 บาท/คืน ซึ่งเงินดังกล่าวมาจากกองทุนการท่องเที่ยวที่ได้รับจากค่าบำรุงที่กลุ่มต่างๆ จัดสรรให้

ส่วนชาวบ้านที่ไม่ได้เป็นสมาชิกในกลุ่มใดๆ ยังสามารถได้รับรายได้จากการขายสินค้าของที่ระลึกให้แก่นักท่องเที่ยวอีกด้วย โดยมีข้อตกลงคือ ห้ามเดินเร่ขายสินค้าจะต้องวางขายสินค้าในร้านค้าที่อยู่หน้าบ้านของตนเอง ห้ามแย่งกันขายสินค้าและสร้างความรำคาญให้แก่นักท่องเที่ยว และห้ามแต่ต้องตัวนักท่องเที่ยวหากฝ่าฝืนจะถูกตักเตือนจนถึงห้ามขายสินค้าในหมู่บ้าน

ในส่วนของการอบรมและพัฒนาบุคลากรทางการท่องเที่ยว หมู่บ้านปางแดงในเป็นเครือข่ายการท่องเที่ยวกลุ่มชาติพันธุ์ของอำเภอเชียงดาว ได้แก่ ห้วยอีโก้ บ้านผาหลาย บ้านปางแดงใน บ้านแม่จอน บ้านท่าซี้เหล็ก และบ้านห้วยปง ซึ่งเคยได้รับการอบรมส่งเสริมการให้บริการทางการท่องเที่ยวจากหน่วยงานในอำเภอเชียงดาว และหน่วยพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา บ้านห้วยอีโก้ในระยะเริ่มแรก ต่อมากลุ่มการท่องเที่ยวของชุมชนได้มีการศึกษาดูงานเพิ่มเติมจากแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศใกล้เคียงในจังหวัดเชียงใหม่ คือ โฮมสเตย์บ้านผานกกก และโฮมสเตย์บ้านแม่กำปอง และนำรูปแบบการบริหารงานมาเป็นต้นแบบในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวของชุมชน แต่เท่าที่ผ่านมาชุมชน ยังขาดเรื่องการจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านมาตรการป้องกันผลกระทบด้านทรัพยากร การบริหารจัดการคน การจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการ

สิ่งเหล่านี้ล้วนทำให้ชุมชนไม่สามารถสร้างจุดแข็งและอำนาจในการต่อรองกับบริษัทนำเที่ยวในการเข้ามาใช้ประโยชน์พื้นที่ที่เป็นทรัพยากรในท้องถิ่นของชุมชน ถึงแม้ว่าชุมชนจะมีกฎระเบียบในการรักษาป่าใช้สอยและป่าชุมชนอนุรักษ์แล้ว แต่ไม่เพียงพอที่จะรองรับการดำเนินการและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นทั้งหมดในพื้นที่ได้ ดังนั้นประเด็นในการบริหารจัดการจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการดำเนินการด้านการท่องเที่ยว ในการบริหารจัดการหมู่บ้านปางแดงในยังต้องมีการพัฒนาในด้านการวางโครงสร้างและหน้าที่ให้ชัดเจน มาตรการในการควบคุมดูแลการดำเนินงานของสมาชิกและผู้มีส่วนได้เสีย การวางแผนการดำเนินงานระยะสั้นและระยะยาวรวมถึงกำหนดเป้าหมายด้านการท่องเที่ยวของชุมชน การจัดเก็บฐานข้อมูลด้านการท่องเที่ยวของชุมชนเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนการจัดการการท่องเที่ยว และการติดตามตรวจสอบผลในการดำเนินงาน เช่น การประเมินระดับผลกระทบที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยว การประเมินความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวในการมาเยือน ซึ่งหากชุมชนไม่มีการปรับปรุงรูปแบบการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพ อนาคตการท่องเที่ยวในชุมชนต้องปิดตัวลงหรือส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและการดำเนินชีวิตของคนในชุมชนได้

1.4 ตลาดการท่องเที่ยว

บ้านปางแดงในมีนักท่องเที่ยวแบบไม่พักค้างมาเยือนตลอดปี ส่วนนักท่องเที่ยวที่พักค้างจะมีจำนวนมากในช่วงฤดูหนาวเนื่องจากอากาศเย็นสบาย ซึ่งจากการเก็บแบบสอบถามนักท่องเที่ยวพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เดินทางมาจากประเทศออสเตรเลีย รองลงมาคืออังกฤษและนิวซีแลนด์ เดินทางมากับกลุ่มเพื่อน โดยการติดต่อผ่านบริษัทนำเที่ยว ซึ่งบริษัทที่เข้ามาประกอบกิจกรรมภายในชุมชนมากที่สุดคือ Intrepid travel นักท่องเที่ยวที่มาเยือนจะเป็นกลุ่มที่ชื่นชอบการท่องเที่ยวทางธรรมชาติและต้องการศึกษาเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น กิจกรรมที่ได้ประกอบจริงในชุมชน ได้แก่ ถ้ำยุง ช้าง ขมิ้ววิถีชีวิตท้องถิ่น เดินป่าศึกษาธรรมชาติ และชมการแสดงชนเผ่า

ชุมชนมีบริษัทนำเที่ยวที่เข้ามาประกอบกิจกรรมภายในชุมชนจำนวน 9 บริษัท เป็นบริษัทที่นำเที่ยวแบบไม่พักค้างคืน 4 บริษัท ได้แก่ Erlebe Thailand tischler, Khiri travel และ Tucan travel และบริษัทที่นำเที่ยวแบบพักค้างคืน 6 บริษัท ได้แก่ Intrepid travel Khiri travel Thailand sunny tour บริษัทสยามนูโว บริษัทเวียง และบริษัทอุดมพรทัวร์ โดยแต่ละบริษัทจะมีโปรแกรมนำเที่ยวและราคาในการให้บริการที่แตกต่างกันไป ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวแบบ 3 วัน 2 คืน และ 2 วัน 1 คืน โดยพักค้างแรมในชุมชน 1 คืน ดังแสดงตัวอย่างโปรแกรมการท่องเที่ยวของบริษัทนำเที่ยวในตารางที่ 2 และตารางที่ 3

ตารางที่ 2 ตัวอย่างโปรแกรมการท่องเที่ยว 2 วัน 1 คืน ของบริษัท Thailand sunny tour

Day	Activity (2 Day 1 Night Comfort Area: Prao/Chiang Dao USD\$ 125)
1	Drive to the north eastern part of Chiang Mai towards Prao district. Stop for lunch, then drive on until reach a Lahu village. This is also our starting point for the trek. From here we walk to a Karen village where we can admire their way of living. Also we will be visiting the Lisu and the Akha tribes. After these visits continue walking for 1 hour until we reach the Palong village. Along the way you can enjoy a beautiful scenery. We stay overnight in the Palong village. In the evening you can enjoy talking with the locals about their family, life and culture. Then Palong children show their traditional dances.
2	After our breakfast we start for an approx. 1 hour and 20 minutes ride on the back of an elephant. At the endpoint the van will be waiting for us to drive us to the Chiang Dao Cave. Inside the cave we can see many different kinds of stalagmites, stalactites and Thai- and Burmese Buddha images. We take our lunch in the caves restaurant. After lunch we leave for the bamboo rafting camp. After one hour of rafting we'll visit the orchid and butterfly farm. After this we drive back to Chiang Mai

** Included in the tour : 2 day minibus transport, elephant ride, bamboo rafting, Cave visit and orchid and butterfly farm.

** Not included in the tour : all kinds of drinks, water, beer, coke etc., Thai massage

ที่มา: บริษัท Thailand sunny tour (2554)

ตารางที่ 3 ตัวอย่างโปรแกรมการท่องเที่ยว 3 วัน 2 คืน ของบริษัท Intrepid travel

Day	Activity (3 Day 2 Night Hill tribe Experience USD\$ 250)
1-2	With its famous Night Bazaar and over 300 temples to explore, there's always something to see and do in this cosmopolitan northern city. Why not arrive early to people-watch at the bustling markets or indulge in an invigorating traditional Thai massage before embarking on the trek? Journey north in a songthaew to the start of this trekking adventure. Head off into the tropical forest, bound for hilltribe villages. Enjoy dinner in the jungle and the chance to meet the locals. Many colorful ethnic minorities can be found in the hills of northern Thailand, each with their own language, clothing style and belief system. The next day, learn about the life of a mahout and their elephants. Why not enjoy a ride through jungle on one of these gentle giants? Each evening, fall asleep in a traditional bamboo hut, accompanied by the sounds of the jungle.
3	Enjoy a final day of trekking. For the more adventurous, there's the option to hit the water on an adrenaline-pumping ride aboard bamboo rafts, stopping into small riverside villages along the way. Grab a lift back to the northern capital in a songthaew and, if time permits, stay on for further explorations of Chiang Mai. A trip to the top of Doi Suthep for unsurpassed views of the city is highly recommended.

ที่มา: บริษัท Intrepid travel (2554)

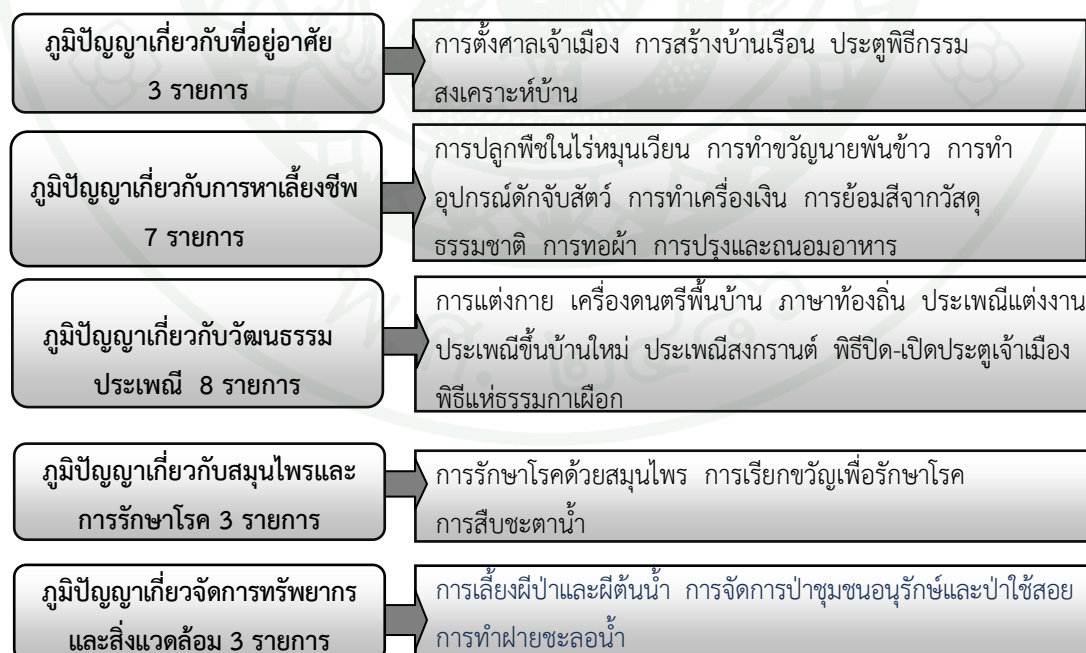
สำหรับการประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยว ชุมชนยังไม่มี การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของตนเอง นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนใหญ่ที่มาเยี่ยมชม ล้วนมาจากการติดต่อผ่านบริษัทนำเที่ยว หรือได้รับการแนะนำจากจากโรงแรมและเกสต์เฮาส์ในอำเภอเชียงดาว ได้แก่ Malle's Nature Lovers Bungalows Chiangdao nest และ aurora resort ส่วนนักท่องเที่ยวชาวไทยจะเป็นกลุ่มคณะดูงานด้านการเกษตร และกลุ่มที่ได้รับข่าวสารการท่องเที่ยวของบ้านปางแดงในจากเว็บไซต์ของกรมการท่องเที่ยว ซึ่งข้อมูลด้านกิจกรรมและค่าบริการต่างๆ ยังไม่ได้รับการปรับปรุงให้เป็นปัจจุบัน ดังนั้นจึงควรมีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวให้ครอบคลุมและแพร่หลายไป

ยังกลุ่มที่สนใจโดยเจาะกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เป็นหลัก ซึ่งอาจจัดทำเป็นแผนพับประชาสัมพันธ์ และนำไปตั้งตามจุดพักรถ หรือที่พิกในอำเภอเชียงดาว รวมทั้งปรับปรุงฐานข้อมูลในอินเทอร์เน็ตให้ถูกต้องและมีความทันสมัยมากขึ้นทั้งนี้จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของหน่วยงานใกล้เคียงในการที่จะเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวในชุมชนให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

2.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชนเผ่าดาระอั้งที่ค้นพบในชุมชนบ้านปางแดงใน

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับปราชญ์ชุมชนและผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ร่วมกับการสังเกตการณ์ดำเนินชีวิตประจำวันโดยการพักอาศัยกับชาวบ้านตลอดระยะเวลา 6 เดือน ได้ภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งสิ้น 24 รายการ โดยแบ่งเป็นภูมิปัญญาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย 3 รายการ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการหาเลี้ยงชีพ 7 รายการ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี 8 รายการ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับสมุนไพรและการรักษาโรค 3 รายการ และภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม 3 รายการ ดังแสดงในภาพที่ 20 ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ภาพที่ 20 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ค้นพบจากการศึกษา

2.1.1 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย ชนเผ่าดาระอั้งมีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์และนับถือศาสนาพุทธดังนั้นการสร้างที่อยู่อาศัยจึงมีการผสมผสานสิ่งที่ชาวบ้านเคารพนับถือไว้เพื่อความสงบสุขในการอยู่อาศัย ภูมิปัญญาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยที่ค้นพบมี 3 รายการ ได้แก่

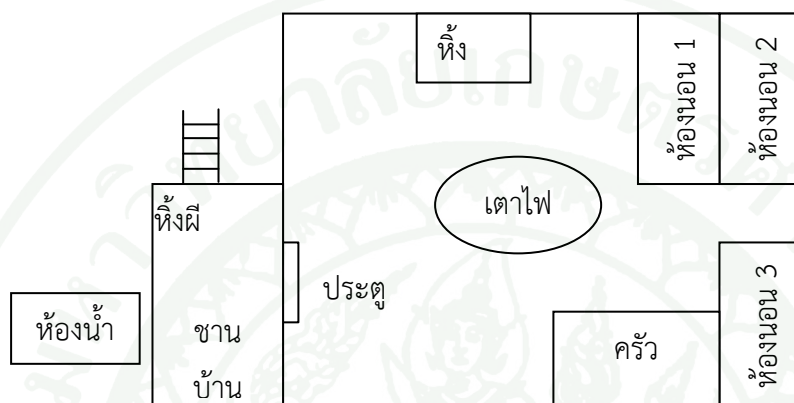
1) การตั้งศาลเจ้าเมือง ชนเผ่าดาระอั้งมีความเชื่อว่าผีเจ้าเมืองเป็นเจ้าผู้ครองโลกของผีทั้ง 8 โลกและดูแลโลกมนุษย์ด้วย เป็นเจ้าผู้มีบุญคุณต่อชนเผ่าและคอยคุ้มครองดูแลคนในหมู่บ้าน ดังนั้นทุกหมู่บ้านที่เป็นชนเผ่าดาระอั้งจะมีการตั้งศาลผีเจ้าเมืองไว้ทางทิศเหนือกั้นระหว่างป่าช้ากับหมู่บ้าน ซึ่งต้องเป็นบริเวณที่มีป่าหรือต้นไม้ใหญ่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ ศาลเจ้าเมืองจะตั้งอยู่ติดกัน 2 หลังได้แก่ ศาลเจ้าเมืองผู้ที่จะทำสูงกว่าศาลเจ้าเมืองผู้น้อย ดังแสดงในภาพที่ 21 และมีการทำแนวรั้วอาณาเขตรอบหมู่บ้านโดยมีประตูเข้าออกทางเดียวเพื่อป้องกันการควบคุมดูแล ทุกปีชาวบ้านจะมีการทำพิธีเลี้ยงผีเจ้าเมือง หรือพิธีปิด-เปิดประตูเจ้าเมืองในช่วงก่อนและหลังเข้าพรรษา เพื่อให้ท่านช่วยคุ้มครองบ้านเรือน ไร่สวนการเกษตรของชาวบ้านให้ปลอดภัยจากสิ่งชั่วร้าย

ภาพที่ 21 ที่ตั้งศาลเจ้าเมืองของชุมชน

2) การสร้างบ้านเรือน บ้านของชนเผ่าดาระอั้งดั้งเดิมจะสร้างจากไม้ไผ่ทั้งหลังและมุงด้วยหญ้าคา โดยไม่มีการใช้ตะปู ลักษณะบ้านจะมีโถงกลางบ้านเป็นที่ประกอบอาหาร(เตาไฟ) และมีเสาไว้กลางบ้านโดยเชื่อกันว่าเป็นที่สถิตของผีพ่อผีแม่ โดยจะห้ามไม่ให้ลูกหลานข้ามเตาไฟ มิฉะนั้นจะต้องเสียค่าปรับตามประเพณี มีห้องนอน 1-3 ห้องแล้วแต่จำนวนสมาชิก มีหิ้งพระอยู่ทางทิศเหนือ และชานหน้าบ้าน ดังแสดงในภาพที่ 22 ประตูบ้านจะมี “ตะแลว” หรือ “แมงจะร่วง” ติดไว้ เพื่อป้องกันสิ่งชั่วร้าย ทำมาจากไม้ไผ่สานเป็นรูปแปดเหลี่ยม และเป็นสายยาวๆ และทำพิธีปลุกเสกโดยหมอผีประจำหมู่บ้าน ตัวบ้านยกสูงจากพื้นดินประมาณ 1-2 เมตร ด้านล่างใช้เป็นที่เลี้ยงสัตว์ เช่น วัว หมู และไก่ และใช้เก็บฟืนไว้หุงอาหาร เป็นที่ตากผ้า และใช้ประโยชน์อื่นๆ เช่น ใช้ทอผ้า

ในช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยว ปัจจุบันบ้านดั้งเดิมนั้นหาดูได้ยาก เนื่องจากชาวบ้านได้นำอิฐบล็อกมาสร้างบ้านให้มีความมั่นคงแข็งแรงมากขึ้น แต่ลักษณะพื้นที่ใช้สอยยังคงรูปแบบเดิมอยู่ อาจมีบางหลังคาที่มีการแยกห้องครัวออกจากตัวเรือน และมีการตั้งศาลเจ้าที่ไว้หน้าบ้านตามแบบชาวเหนือของไทยซึ่งแต่เดิมไม่เคยมี เป็นต้น

ภาพที่ 22 ลักษณะบ้านดั้งเดิมเผ่าดาระอั้ง

3) พิธีกรรมสงเคราะห์บ้าน จัดขึ้นในวันที่ 16 เมษายน ของทุกปี เป็นพิธีกรรมที่ทำขึ้นเพื่อบวงสรวงและทำบุญให้กับที่อยู่อาศัย ชาวบ้านทำฝ้ายสีขาวหรือที่เรียกว่า “สายศีล” มาผูกเชื่อมโยงกันทั่วหมู่บ้าน และนำเสื้อผ้าของเครื่องใช้ของคนในครอบครัว น้ำส้มป่อย ทราย และดอกไม้ธูปเทียนใส่ไว้ในขันเงิน มารวมกันไว้ ณ จุดที่เรียกว่า “หัวใจบ้าน” ตั้งอยู่ตรงจุดกึ่งกลางของหมู่บ้าน เพื่อประกอบพิธีกรรม ดังแสดงในภาพที่ 23 โดยมีพระสงฆ์เป็นประธานในการประกอบพิธีในการส่งเคราะห์กรรมในปีที่ผ่านมาออกไป และเริ่มต้นปีใหม่กับสิ่งที่ดีต่อไป ซึ่งคล้ายกับพิธีกรรมของคนในภาคเหนือ จากนั้นชาวบ้านจะนำน้ำส้มป่อยและทรายที่ได้จากการทำพิธีกรรมไปโปรยรอบบ้านของตนเองเพื่อความเป็นสิริมงคล

ภาพที่ 23 บริเวณที่ตั้งหัวใจบ้านของชุมชน

2.1.2 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการหาเลี้ยงชีพ ชนเผ่าดาระอั้งมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและใกล้ชิดกับธรรมชาติ ดังนั้นวิธีการในการหาเลี้ยงชีพจึงมีความเกี่ยวข้องกับธรรมชาติอย่างแยกจากกันไม่ได้ ซึ่งภูมิปัญญาเกี่ยวกับการหาเลี้ยงชีพที่ค้นพบมี 7 รายการ ได้แก่

1) การปลูกพืชไร่แบบหมุนเวียน ชนเผ่าดาระอั้งจะถือครองที่ดินครอบครัวละ 2 - 4 แปลงเพื่อใช้ในการเพาะปลูกและจะหมุนเวียนกันไปในแต่ละปี โดยมีการจัดลำดับการเพาะปลูกให้เหมาะสมและสามารถปลูกพืชไร่ได้ตลอดทั้งปี ทั้งนี้พื้นที่ที่ไม่ได้ทำการเพาะปลูกจะมีการปรับปรุงและเตรียมดินไว้เพื่อให้สามารถใช้เพาะปลูกได้ในปีถัดไป ซึ่งช่วงเวลาในการเพาะปลูกพืชของชาวบ้านแสดงในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 การเพาะปลูกพืชของชนเผ่าดาระอั้ง บ้างปางแดงใน

ช่วงการเพาะปลูก	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.
ข้าว	-	-	-	-	ป	ป	ป	ป	ก	-	-	-
ข้าวโพด	-	-	-	-	ป	ป	ป	ป	ก	ก	-	-
ถั่วลิสง	-	-	-	-	-	-	ป	ป	ป	ก	-	-
ถั่วแดง	-	-	-	-	-	-	-	-	ป	ป	ป	ก
ถั่วดำ	ป	ก	-	-	-	-	-	-	-	-	ป	ป

หมายเหตุ ป = ช่วงการเพาะปลูก, ก = ช่วงการเก็บเกี่ยว

ชาวบ้านจะทำการปลูกข้าวไร่ก่อนเพื่อสำรองไว้บริโภคในครัวเรือนตลอดทั้งปี โดยจะแบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกปลูกข้าว และส่วนที่สองปลูกข้าวโพด เมื่อเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว พื้นที่นั้นจะถูกทดแทนด้วยถั่วแดง ส่วนพื้นที่ที่ปลูกข้าวโพดจะปลูกถั่วลิสงในลักษณะเหลื่อมกัน คือ เมื่อข้าวโพดอายุประมาณ 45 – 60 วัน ลำต้นจะสูงพอที่จะปลูกถั่วลิสงด้านล่างเมื่อถึงเวลาเก็บเกี่ยว ข้าวโพดชาวบ้านจะโค่นต้นข้าวโพดลงเป็นแนวยาวเพื่อเปิดพื้นที่ให้ถั่วลิสงเจริญเติบโตได้ต่อไป จึงทำให้สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรได้ตลอดทั้งปี

2) การทำขวัญนายพันข้าว ก่อนที่จะมีการเพาะปลูกข้าวในทุกปี ชาวบ้านจะทำการบวงสรวงนายพันข้าวเพื่อให้พืชผลทางการเกษตรที่จะปลูกในปีนั้นเจริญงอกงามและให้ผลผลิตที่ดี ทำโดยนำฟางข้าวมามัดเป็นหุ่นฟางและนำข้าวเปลือก ดอกไม้ และอุปกรณ์การต่อสู้ที่ทำจากไม้ เช่น ดาบ ปืน และค้อนทุบ มาบูชานายพันข้าว ทำพิธีโดยหมอเมืองหรือหมอผีของหมู่บ้าน แต่ปัจจุบันบางครอบครัวที่เป็นคนรุ่นหลังไม่มีการทำขวัญนายพันข้าวแล้ว ซึ่งผู้อาวุโสส่วนใหญ่ยังเชื่อว่าหากมีการทำขวัญนายพันข้าวแล้วผลผลิตที่ได้จะมีมากกว่าคนที่ไม่ได้ทำขวัญนายพันข้าว

3) การทำอุปกรณ์ดักจับสัตว์ สมัยก่อนชาวดาระอั้งอาศัยอยู่ในป่ามีการล่าสัตว์เป็นอาหาร โดยจะนำไม้ไผ่และเชือกปอมาทำประดิษฐ์เป็นเครื่องดักจับสัตว์ขนาดเล็ก เช่น กบดักแก้ง กวาง หมูป่า ชะลอมดักปลา เป็นต้น ซึ่งจะนำไปวางบริเวณที่สัตว์ออกหากิน เช่น โป่งดิน และใกล้แหล่งน้ำ นอกจากนี้ยังนำไปไผ่และกิ่งอ่อนของไผ่มาเป่าเสียนเสียงนกและไก่ป่าเพื่อเรียกให้มาติดกับดักหรือออกมาให้เห็นแล้วใช้ปืนยิงลูกดอก ซึ่งเป็นวิธีที่ชาวบ้านผู้ชายส่วนใหญ่ใช้ในการแข่งขันกัน ดังแสดงในภาพที่ 24

ภาพที่ 24 วิธีการเป่ากิ่งไผ่เพื่อเสียนเสียงไก่ป่า

4) การทำเครื่องเงิน เครื่องเงินสามารถบอกถึงฐานะของผู้ที่สวมใส่ได้ ดังนั้นในงานเทศกาลสำคัญต่าง ๆ ทั้งชายและหญิงดาระอั้งจะสวมใส่เครื่องเงินไปร่วมงานกันอย่างสวยงาม นอกจากนี้ยังใช้เป็นสินสอดในงานแต่งงาน ซึ่งแต่เดิมชุมชนมีคนที่สามารถตีเงินเป็นเครื่องประดับได้แก่ กำไล สร้อยคอ แหวน ที่คาดเอว ตลับเงินใส่ของขนาดต่างๆ แต่ปัจจุบันเสียชีวิตแล้ว คงเหลือไว้แต่อุปกรณ์ในการตีเงินและแกะสลักเงินบางอย่างไว้ ดังแสดงในภาพที่ 25 โดยที่ไม่ได้มีการสืบทอดการตีเงินไปยังรุ่นลูกอย่างจริงจัง ดังนั้นหากชาวบ้านต้องการจะทำเครื่องประดับจะต้องสั่งทำกับชาวดาระอั้งในหมู่บ้านนอแล อำเภอฝาง ซึ่งยังคงมีการทำเครื่องประดับเงินอยู่จนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 25 อุปกรณ์ในการทำเครื่องเงินที่เหลืออยู่ในชุมชน

5) การย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติ สีประจำชนเผ่าของดาระอั้งคือสีแดงและสีดำ โดยนำฝ้ายขาวมาย้อมสีให้ได้สีตามที่ต้องการ ซึ่งวัสดุที่ใช้ในการย้อมได้แก่ เปลือกไม้ รากไม้ ลำต้นของต้นไม้ชนิดต่างๆ ซึ่งจะให้สีที่แตกต่างกันออกไป วิธีการย้อมสีคือนำฝ้ายไปต้มกับผงซักฟอกเพื่อทำความสะอาดฝ้ายแล้วนำไปผึ่งลม จากนั้นนำเปลือกไม้หรือส่วนที่ใช้อื่นๆ ไปต้มตามสัดส่วนที่พอเหมาะและใส่ทิ้งไว้ประมาณ 2 – 3 ชั่วโมงจนได้สีที่มีความเข้มมากพอ จากนั้นกรองแยกเปลือกไม้หรือเศษวัสดุอื่นๆ ออกให้หมด และต้มใส่ในหม้ออีกครั้งเพื่อนำฝ้ายสีขาวลงต้ม คนให้สีซึมเข้าไปในเส้นฝ้ายอย่างสม่ำเสมอ ใส่ข้าวเหนียวที่ห่อด้วยผ้าขาวบางประมาณ 1 กำมือลงไปเพื่อให้เส้นฝ้ายแข็งตัวและลื่นสะดวกในการทอ ทิ้งไว้ประมาณ 1 – 2 ชั่วโมงจึงนำฝ้ายขึ้น นำไปซักในน้ำสะอาดประมาณ 3 -4 รอบ จากนั้นแช่ในน้ำต้มต้นกล้วยผสมกับใบฝรั่งเพื่อให้สีติดทน นำฝ้ายขึ้นบิดให้หมาดและตากในที่ร่มจนแห้งสนิทจะได้สีตามที่ต้องการ ดังแสดงในภาพที่ 26

ภาพที่ 26 การเตรียมย้อมสีด้วยลูกหว่าและสีที่ได้จากการย้อม

โดยชาวบ้านนิยมนำพืชที่สามารถหาได้ในท้องถิ่นมาย้อมสีฝ้าย ซึ่งจากการให้ข้อมูลของกลุ่มแม่บ้านพบว่า สีที่เป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวได้แก่ สีนํ้าตาลแดง สีม่วง สีเขียว และสีเทา ในการย้อมสีฝ้ายนั้นชาวบ้านจะเลือกใช้ส่วนต่างๆ ของพืชมาใช้ให้ได้สีที่ต้องการ ทั้งนี้พืชแต่ละชนิดจะให้สีที่แตกต่างกันออกไป ดังแสดงดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 พืชท้องถิ่นที่ใช้ในการย้อมสีธรรมชาติ

ลำดับที่	ชื่อสามัญ (ชื่อวิทยาศาสตร์)	ส่วนที่ใช้	สีที่ได้
1	ประดู่ (<i>Dalbergia</i> sp.)	เปลือก	แดง
2	ก่อตาหมู (<i>Quercus</i> sp.)	เปลือก	นํ้าตาลแดง
3	ขมิ้น (<i>Curcuma longa</i> L.)	เหง้า	เหลือง
4	เพกา (<i>Oroxylum indicum</i> (L.) Kurz)	เปลือก	เหลือง,เขียวอ่อน
5	หว่า (<i>Syzygium cumini</i> (L.) Skeels)	เปลือก,ผลสุก	ม่วงอ่อน,ชมพูอ่อน
6	ปั้งหอม (<i>Clerodendrum chinense</i> (Osbeck) Mabb.)	ใบแก่	เหลืองอ่อน
7	มะม่วง (<i>Mangifera</i> sp.)	เปลือก	เหลือง,เขียวอ่อน
8	ฮ่อม (<i>Strobilanthes cusia</i> (Nees) Kuntze)	ใบ,กิ่ง	นํ้าเงินอ่อน
9	กล้วยน้ำว้า (<i>Musa sapientum</i> L.)	ลำต้น	เทา
10	หมามุ่ย (<i>Mucuna pruriens</i> L.)	ราก	เทา
11	ยอดิน (<i>Morinda angustifolia</i> Roxb.)	ราก	แดง
12	สารภีป่า (<i>Anneslea fragrans</i> Wall.)	เปลือก	นํ้าตาล

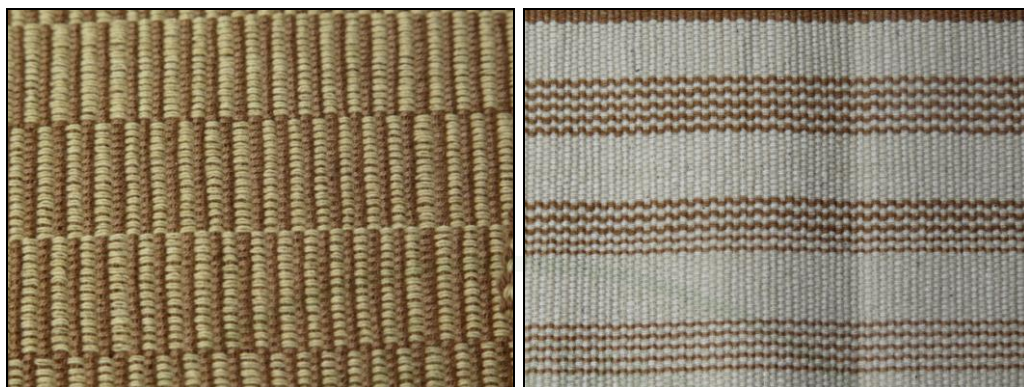
6) การทอผ้า ผู้หญิงดาระอั้งทุกคนจะได้รับการฝึกให้ทอผ้าและตัดเย็บเสื้อผ้าไว้สวมใส่เองตั้งแต่วัยรุ่น โดยการทอผ้าของชนเผ่าดาระอั้งจะเป็นที่เอวขนาดเล็ก สามารถทอผ้าหน้ากว้างได้เพียง 80 - 100 เซนติเมตร ขั้นตอนในการทอผ้าเริ่มตั้งแต่การปั่นฝ้าย การเดินฝ้าย และทอผ้า ดังแสดงในภาพที่ 27 โดยผ้าหนึ่งผืนจะใช้เวลาทอประมาณ 3 - 5 วันแล้วแต่ขนาดและความยากง่ายของลายที่ทอ สำหรับการทอผ้าชิ้นลายดั้งเดิมของชนเผ่าจะใช้สีแดงเป็นหลักสลับกับสีอื่นเพียง 2 - 3 เส้น ตามชื่อลาย หากเป็นลายแดงเล็กจะใช้สีอื่น 2 เส้นคั่นระหว่างสีแดง ส่วนลายแดงใหญ่จะมีสีอื่นคั่น 3 เส้น ไปเรื่อยๆ จนครบตามจำนวนที่บังคับ ซึ่งจะแบ่งเป็นส่วนหัว ส่วนตัว และส่วนชายผ้าชิ้น หากเป็นผู้หญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานชายผ้าชิ้นจะเป็นสีเหลือง ส่วนผู้หญิงที่แต่งงานแล้วมักใช้สีชมพู เขียว และผู้หญิงสูงอายุส่วนใหญ่จะใช้สีขาว ดังแสดงในภาพที่ 28 นอกจากนี้ยังมีการทอผ้าเพื่อตัดเย็บเป็นเสื้อ กระเป๋าย่อม และผ้าพันคอ ซึ่งจะมีการประดิษฐ์ลายตามความถนัดของแต่ละคน มีทั้งลายแบบถี่ และแบบห่างซึ่งเกิดจากการยกสายเพื่อสอดด้ายที่แตกต่างกัน ดังแสดงในภาพที่ 29

ภาพที่ 27 การปั่นฝ้าย การเดินฝ้าย และกี่เอวสำหรับทอผ้าของชนเผ่าดาระอั้ง

ภาพที่ 28 ลายผ้าชิ้นดั้งเดิมของชนเผ่าดาระอั้ง

ภาพที่ 29 ตัวอย่างลวดลายในการทอผ้าเพื่อทำเป็นกระเป๋าย่าม

7) การปรุงและถนอมอาหาร ชาวตาระอั้งนิยมรับประทานผักมากกว่าเนื้อสัตว์ โดยมีเพียงเกลือ และพริกเป็นเครื่องปรุงหลักในการประกอบอาหาร แต่ปัจจุบันมีการใช้เครื่องปรุงรส เช่น น้ำปลา ซอส น้ำตาล และผงชูรสมาช่วยเสริมให้รสชาติอาหารดียิ่งขึ้น แต่ก็ยังคงใช้วัตถุดิบหาง่ายในท้องถิ่น เช่น เพกา (*Oroxylum indicum* (L.) Kurz) หวาย (*Calamus rotang* L.) ฟัก (*Benincasa hispida* (Thunb.) Cogn) บุก (*Amorphophallus* sp.) ถั่วเหลือง (*Glycine max* (L.) Merr.) เป็นต้น ซึ่งชาวบ้านจะมีความชำนาญในการเก็บหาพืชอาหารตามฤดูกาลในบริเวณป่าใช้สอยและพื้นที่โดยรอบ ดังแสดงในตารางที่ 6 และมีการถนอมอาหารให้สามารถเก็บไว้ได้นาน เช่น การนำผักกาดกวาดล้างตุ้งมาดองแล้วตากแห้ง เรียกว่า “ดอ-อ้ม” แต่หากเป็นผักกาดตากแห้งที่ไม่ดอง เรียกว่า “ดอ-กะ-เฮา” ซึ่งสามารถเก็บไว้ได้นานเป็นปี หากต้องการใช้ปรุงอาหารจะนำมาแช่น้ำให้ฟื้นตัวก่อนนำไปประกอบอาหารตามปกติ ส่วนเนื้อสัตว์จะหั่นเป็นชิ้นขนาดใหญ่รมควันและตากแห้งสามารถเก็บไว้ได้นาน และการหมักปลาโดยใช้เกลือและนำไปตากแห้ง สามารถรับประทานกับข้าวต้ม คล้ายปลาเค็ม เป็นต้น

ตารางที่ 6 พืชอาหารที่สามารถเก็บหาได้ตามฤดูกาลในบริเวณป่าใช้สอยและภายในชุมชน

ลำดับที่	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	ชื่อวิทยาศาสตร์	ช่วงการเก็บหา	การประกอบอาหาร
ไม้ยืนต้น (Tree)					
1	ต้างหลวง	ต้างหลวง	<i>Trevesia piamata</i> Vis.X	มกราคม	ดอกอ่อนลวกจิ้มน้ำพริก,แกงแค
2	เต่าฮ้าง	เต่าร้างแดง	<i>Caryota mitis</i> Lour.	กุมภาพันธ์	เนื้อในลำต้นและยอดอ่อนผัดหรือแกงใส่ไก่
3	ผักหวานป่า	ผักหวานป่า	<i>Melientha suavis</i> Pierre	มีนาคม	ยอดอ่อน ดอก และผลลวกจิ้มน้ำพริก,แกงใส่ไข่มดแดง
4	กุ่มน้ำ	กุ่มน้ำ	<i>Crateva magna</i> (Lour.) DC.	เมษายน	ยอดอ่อนนำมาดองจิ้มน้ำพริก,แกงใส่ปลา
5	มะรุม	มะรุม	<i>Moringa oleifera</i> Lam.	เมษายน	ยอดอ่อนจิ้มน้ำพริก ดอก,ฝักอ่อน,ฝักแก่แกงส้ม
6	มะเดื่อเกลี้ยง	มะเดื่ออุทุมพร	<i>Ficus racemosa</i> Lour.	กรกฎาคม	ยอดอ่อนลวกจิ้มน้ำพริก,ผลอ่อนแกง,ผลสุกทานสดได้
7	ผักเสี้ยวบ้าน	ชงโค	<i>Bauhinia purpurea</i> Linn.	กรกฎาคม	ยอดอ่อนลวกจิ้มน้ำพริก,แกง,ผัด
8	มะลิไม้	เพกา	<i>Oroxylum indicum</i> Vent.	กันยายน	ฝักอ่อนเผาหรือลวกจิ้มน้ำพริก,ลาบ,ยำ,ผัด
9	แค	แคบ้าน	<i>Sesbania grandiflora</i> Desv.	พฤศจิกายน	ยอดอ่อนและดอกอ่อนลวกจิ้มน้ำพริก,แกงส้ม,แกงแค
10	ผักเหือด	เลียบ	<i>Ficus infectoria</i> Roxb.	พฤศจิกายน	ยอดอ่อนลวกหรือรับประทานสดจิ้มน้ำพริก,แกง,ยำ
11	มะแขว่น	มะแข่น	<i>Zanthoxylum limonella</i> Alston	ธันวาคม	ผลอ่อนหรือแก่กลั่นหอมใช้เป็นเครื่องเทศใส่ลาบ,ยำไก่
ไม้พุ่ม (Shrub)					
12	มะแค้วังขม	มะแว้งต้น	<i>Solanum indicum</i> L.	มกราคม	ผลอ่อนลวกจิ้มน้ำพริก,ตำหรือยำ
13	หนามปู่ย่า	ข้าเรือด	<i>Caesalpinia mimosoides</i> Lam.	มีนาคม	ยอดอ่อนกินสดจิ้มน้ำพริก,แกงใส่หน่อไม้

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	ชื่อวิทยาศาสตร์	ช่วงการเก็บหา	การประกอบอาหาร
14	ผักหละ	ชะอม	<i>Acacia Pennata</i> (L.) Willd.Subsp.InsuavisNielsen	พฤษภาคม	ยอดอ่อนทานสดหรือลวกจิ้ม น้ำพริก,แกง,ผัดใส่ไข่
15	ผักก้านถุง	ผักก้านถุง	<i>Colubrina asiaticca</i> L. ex Brongn	มิถุนายน	ยอดอ่อนลวกจิ้ม น้ำพริก,ใส่แกงขนุนและแกงแค
16	ผักหวานบ้าน	ผักหวานบ้าน	<i>Sauropus androgynus</i> Merr.	กรกฎาคม	ยอดอ่อนลวกจิ้ม น้ำพริก,ผัด,ต้ม
17	ผักแปม	ผักแปม	<i>Acanthopanax trifoliatum</i> Merr.	สิงหาคม	ยอดอ่อนรับประทานสดจิ้ม น้ำพริก,ลาบ,แกงใส่เนื้อ
18	ส้มป่อย	ส้มป่อย	<i>Acacia concinna</i> (Willd.)DC.	สิงหาคม	ยอดอ่อนนำมาใส่แกงหรือต้มให้รสเปรี้ยว
19	เพี้ยฟาน	เพี้ยฟาน	<i>Macropanax dispermus</i> Ktze.	สิงหาคม	ยอดอ่อนรับประทานสดกับลาบ
20	หมากผู้หมากเมีย	หมากผู้หมากเมีย	<i>Cordyline fruticosa</i> (L.) Goppert)	ตุลาคม	ยอดอ่อนลวกจิ้ม น้ำพริก,แกงแค
ไม้ล้มลุก (Herb)					
21	กล้วยป่า	กล้วยป่า	<i>Musa acuminata</i> Colla	มกราคม	หัวปลีกินสด ,ยำใส่ไก่หรือแกงใส่หมู
22	มะไฮ	ซี้กาดง	<i>Gymnopetalum chinense</i> (Lour.)Merr.	มกราคม	ยอดและผลอ่อนลวกจิ้ม น้ำพริก,แกงแค
23	บอน	บอน	<i>Colocasia esculenta</i> Schott	มกราคม	ต้นอ่อนต้มหรือนึ่งแกงใส่หมูและน้ำมะขามเปียก

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	ชื่อวิทยาศาสตร์	ช่วงการเก็บหา	การประกอบอาหาร
24	พ้อคำตีเมีย	พ้อคำตีเมีย	<i>Selaginella argentea</i> (Wall .Ex Hook.&Grev.)Spring	มีนาคม	ต้นอ่อนแกลงรวมกับเห็ดหรือชะอม
25	กูก	กา กูก	<i>Alpinia blepharocalyx</i> K. Schum.	เมษายน	ช่อดอกหรือหน่ออ่อนต้มจิ้มน้ำพริก,แกงแค
26	ลิงลาว	นางแลว	<i>Aspidistra sutepensis</i> K.Larsen	เมษายน	ช่อดอกอ่อนนำมาแกงแค
27	ผักกูด	ผักกูด	<i>Diplazium esculentum</i> Sw.	พฤษภาคม	ยอดอ่อนลวกจิ้มน้ำพริก,แกง,ผัด,ยำ
28	หวาย	หวาย	<i>Calamus siamensis</i> Sp.	พฤษภาคม	หน่ออ่อนนำมาแกงแค ผลสุกรับประทานสดได้
29	ไม้ซาง	ไผ่ซาง	<i>Dendrocalamus strictus</i> Nees	มิถุนายน	หน่ออ่อนแกง,ต้มใส่หมู
30	กระทือ	กระทือ	<i>Zingiber zerumbet</i> (L.) Smith.	มิถุนายน	ลำต้นและดอกอ่อนลวกจิ้มน้ำพริก,แกงใส่หน่อไม้
31	ปิ้งขาว	ปิ้งขาว	<i>Clerodendrum colebrookianum</i> Walp.	กรกฎาคม	ใบอ่อนลวกจิ้มน้ำพริก,แกงใส่หน่อไม้
32	ผักปิ้ง	ผักปลั่ง	<i>Basella rubra</i> Linn.	สิงหาคม	ยอดและดอกอ่อนลวกจิ้มน้ำพริก,แกงใส่เหนม,เจียวใส่ไข่
33	ผักหนาม	ผักหนาม	<i>Lasia spinosa</i> Thw.	กันยายน	ยอดอ่อนลวกจิ้มน้ำพริก,แกงใส่ปลาแห้ง,ต้มใส่หมู
34	มันกู่	มันคันขาว	<i>Dioscorea pentaphylla</i> L.	ตุลาคม	นำหัวไปนึ่งหรือต้มจิ้มน้ำตาล หรือนำเชื่อมเป็นของหวาน
35	ผักเผ็ด	ผักคราด	<i>Acmella oleracea</i> (L.)R.K.Jansen	ธันวาคม	ยอดอ่อนและดอกอ่อนลวกจิ้มน้ำพริก, แกงแค

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ลำดับที่	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	ชื่อวิทยาศาสตร์	ช่วงการเก็บหา	การประกอบอาหาร
ไม้เลื้อย (Climber)					
36	กลอย	กลอย	<i>Dioscorea hispida</i> Dennst.	กุมภาพันธ์	หัวที่ผ่านการกำจัดพิษนำไปนึ่งกับข้าวหรือทอด
37	ผำ	Water Meal	<i>Dioscorea hispida</i> Dennst var.hispida	กุมภาพันธ์	ผัดหรือแกงคั่วใส่หมู
38	สะแล	สะแล	<i>Broussonetia kurreii</i> Corner	มีนาคม	ดอกलगจิ้มน้ำพริก,แกงใส่ปลาหรือเห็ด
39	เซียงดา	เซียงดา	<i>Gymnema inodorum</i> (Lour.) Decne	เมษายน	ยอดอ่อนผัดหรือแกงใส่ปลาแห้ง
40	ฟักข้าว	Spring bitter cucumber	<i>Momordica cochinchinensis</i> (Lour.) Spreng.	พฤษภาคม	ยอดและผลอ่อนलगจิ้มน้ำพริก,แกงแค
41	มะห่อย	มะระขี้นก	<i>Momordica charantia</i> L.	กรกฎาคม	ยอดและผลอ่อนलगจิ้มน้ำพริก,แกงแค
42	ผักหนั่ง	ผักหนั่ง	<i>Parabaena sagittata</i> Miers	กันยายน	ยอดอ่อนलगจิ้มน้ำพริก,แกงใส่ปลาแห้ง,ต้มใส่หมู
43	ฟักแม้ว	มะระหวาน	<i>Sechium edule</i> (Jacq.)Sw.	ตุลาคม	ยอดอ่อน ผลอ่อนलगจิ้มน้ำพริก, ต้มใส่หมู
44	ถั่วพู	ถั่วพู	<i>Psophocarpus tetraglobus</i> DC.	พฤศจิกายน	ฝักอ่อนรับประทานสดหรือलगจิ้มน้ำพริก,ยำ,แกงแค
45	มะแปบ	ถั่วแปบ	<i>Dolichos lablab</i> Linn.	ธันวาคม	ฝักอ่อนรับประทานสดหรือलगจิ้มน้ำพริก,ยำ,แกงแค
46	ฟักเขียว	ฟัก	<i>Benincasa hispida</i> Cogn.	ธันวาคม	ผลอ่อนलगจิ้มน้ำพริก,แกงใส่หมู

ตารางที่ 6 (ต่อ)

ประเภท	ชื่อท้องถิ่น	ชื่อสามัญ	ชื่อวิทยาศาสตร์	ช่วงการเก็บหา	การประกอบอาหาร
เห็ด (Musroom)					
47	เห็ดลม	เห็ดกระด้าง	<i>Lentinus polychrous</i> Lev.	กุมภาพันธ์	ดอกอ่อนนึ่งจิ้มน้ำพริก ,ยำ,แกงแค
48	เห็ดถอบ	เห็ดเผาะ	<i>Astraeus hygrometricus</i> (Pers.) Morgan	พฤษภาคม	ต้มจิ้มน้ำพริก,ยำ,แกงส้ม
49	เห็ดหล่ม	Green agaric	<i>Russula virescens</i> Fr.	มิถุนายน	ดอกอ่อนนำมาผัด ดอกแก่นำมารนไฟแล้วตำน้ำพริก

2.1.3 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี ชุมชนยังมีการอนุรักษ์วัฒนธรรมและประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองไว้ได้เป็นอย่างดี โดยภูมิปัญญาเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณีที่ค้นพบมี 8 รายการ ได้แก่

1) การแต่งกาย ผู้หญิงจะสวมเสื้อผ้าหน้าอก แขนกระบอกเวยลอย หากเป็นหญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานจะสวมเสื้อสี่สัดไส เช่นสีเขียว สีชมพู สีแดง หากแต่งงานแล้วหรือเป็นผู้สูงอายุจะสวมใส่เสื้อสี่เข็ม เช่น สีดำ สีน้ำเงินเข้ม สีน้ำตาล ตกแต่งลายเสื้อด้านหน้าด้วยแถบผ้าสีแดงหรือชมพู ปักลายโดยรอบตัวด้านหลังจำนวน 5 แถว และใส่ผ้ากระโจมอกที่ทอขึ้นมาเอง โดยใช้ฝ้ายสีแดง สดสลับลายรี้วขาวเล็กๆในแนวขวาง ความยาวคร่อมเท้า โปกศีรษะด้วยผ้าปักด้วยเงินหรือเมล็ดถั่ว และที่โดดเด่นคือการสวมหยาที่เวย เรียกว่า “หนองว่อง” ซึ่งทำจากหยาที่ลงรักแกะลายหรือใช้เส้นหยาเล็กๆ ย้อมสีถักเป็นลาย หรือบางคนใส่โลหะสีเงินหรือเงินแถบต่อกลายสวยงามขดเป็นวงใส่เพื่อแสดงถึงความมีฐานะ ซึ่งถือเป็นสัญลักษณ์ของผู้หญิงดาระอั้ง เพื่อแสดงถึงความเป็นลูกหลานของนางห้อยเงิน ซึ่งเป็นนางฟ้าลงมาเล่นน้ำบนโลกมนุษย์ แต่ถูกกับดักนายพรานจนไม่สามารถกลับไปยังสวรรค์ได้ ดังนั้น “หนองว่อง” จึงเปรียบเสมือนกับดักนายพรานที่นางฟ้าต้องคำสาป และยังถือเป็นสิ่งป้องกันอันตรายอีกด้วย โดยผู้หญิงทุกคนจะเริ่มใส่ตั้งแต่อายุประมาณ 2-3 ขวบเป็นต้นไป ส่วนการแต่งตัวของผู้ชายนั้นจะสวมเสื้อผาหน้าสีดำ หรือกรม เรียบไม่มีลาย และใส่กางเกงคล้ายกับเผ่าม้ง ปัจจุบันผู้หญิงยังคงแต่งกายชุดประจำเผ่าอยู่ แต่ผู้ชายเริ่มใส่เสื้อยืดกางเกงเลแทนการแต่งกายแบบดั้งเดิม ดังแสดงในภาพที่ 30

ภาพที่ 30 การแต่งกายประจำเผ่าของผู้หญิงและผู้ชายดาระอั้ง

2) เครื่องดนตรีพื้นบ้าน เครื่องดนตรีของดาระอั้งมี 2 อย่างได้แก่ ดิ่ง มีลักษณะคล้ายพิณสามสาย โดยในอดีตคนวัยหนุ่มจะใช้ดิ่งในการเกี้ยวสาวตามประเพณีดั้งเดิมของชาวดาระอั้ง หากต้องการจีบสาวบ้านไหนจะต้องนำดิ่งไปเล่นหน้าบ้านเพื่อเป็นสัญญาณของการเกี้ยวสาว แต่ปัจจุบันประเพณีเหล่านี้ค่อยๆหายไป นอกจากนี้ยังนิยมเล่นดิ่งตอนไปนอนวัด ทำบุญที่วัด และเล่นในงานเทศกาลทั่วไป โดยผู้เล่นจะคิดทำนองและเนื้อร้องที่ต้องการสื่อออกมาด้วยตัวเอง เช่น ความทุกข์ยากลำบากในการอพยพย้ายถิ่น ความคิดถึงพี่น้องที่กระจายกันอยู่ตามที่ตั้งต่าง ๆ เป็นต้น เครื่องดนตรีอีกชนิดหนึ่งคือ หว่อ มีลักษณะคล้ายน้ำเต้าผสมกับขลุ่ย โดยนิยมเป่าหว่อควบคู่กับการตีดิ่ง ปัจจุบันมีการถ่ายทอดการเล่นดิ่งและหว่อไปยังกลุ่มเยาวชนเพื่อนำไปแสดงในงานเทศกาลต่างๆ หรือเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ชม ดังแสดงในภาพที่ 31

ภาพที่ 31 ดิ่ง หว่อ และวิธีการเล่นเครื่องดนตรีของชนเผ่าดาระอั้ง

3) ภาษาท้องถิ่น ดาระอั้งมีภาษาพูดเป็นของตนเองแต่ไม่มีภาษาเขียน นักภาษาศาสตร์บางคนจัดให้อยู่ในกลุ่มภาษาปะหล่อง-วะ โดยมีการหยิบยืมคำมาจากภาษาต่างๆ มากมาย ทั้งจากภาษาพม่า ภาษาคะฉิ่น ภาษาฉาน และภาษาลีซอ นอกจากนี้หากเป็นผู้ที่เคยบวชเรียนจะสามารถอ่าน เขียน และแปลภาษาบาลีได้เป็นอย่างดี

4) ประเพณีแต่งงาน ก่อนที่จะมีการแต่งงานในสมัยก่อนจะมีการเกี้ยวของหนุ่มสาว โดยหนุ่มๆจะชักชวนเพื่อนไปเล่นดิ่ง (พิณ) และหว่อ (เป้) ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีของชนเผ่าดาระอั้ง ให้กับสาวที่ตนเองชื่นชอบในคืนวันก่อนวันพระ เนื่องจากตามความเชื่อของดาระอั้งจะหยุดทำงานในวันพระ เพราะเชื่อกันว่าเป็นวันที่ผีจะออกมาทำงาน และสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะเป็นผู้คุ้มครองไร่นาไม่ให้โดนทำลาย หากคนใดออกไปทำไร่ หรือตัดไม้ในวันพระจะถูกผีเหล่านั้นทำร้ายจนได้รับอันตรายถึงชีวิตได้ ดังนั้นวันพระจึงเป็นวันที่ชาวบ้านจะเข้าวัด ฟังธรรม และทำความสะอาดบ้าน หนุ่มๆที่อยู่

ต่างบ้านจะมีโอกาสมาเยี่ยมเยือนสาวที่ตนหมายปอง หนุ่มทุกคนสมัยก่อนจะต้องเล่นดิ่งหรือหว่านไถ อย่างไม่ได้อย่างหนึ่งเพื่อใช้ประกอบการจีบสาว โดยจะต้องรอให้พ่อแม่ของฝ่ายหญิงเข้าห้องนอนหลับเสียก่อน จากนั้นจึงเล่นเครื่องดนตรีที่หน้าบ้านหญิงสาว หากหญิงคนนั้นพอใจในตัวชายที่เล่นเครื่องดนตรี ก็จะเปิดประตูต้อนรับและนำพินมาจุดเตาไฟกลางบ้านเพื่อนั่งพูดคุยและร้องเพลงเกี่ยวกับทั้งคืน จนฟ้าสาง หากทั้งคู่พอใจก็จะนัดแนะการพบเจอกันในครั้งต่อไปก่อนที่ฝ่ายชายก็จะลากลับบ้านเป็นแบบนี้ไปเรื่อยๆจนกว่าฝ่ายหญิงจะตกลงปลงใจ ดังแสดงในภาพที่ 31 และฝ่ายชายจะนำใบชาที่ห่อด้วยกระดาษสาและเครื่องประดับมาให้ฝ่ายหญิง หากฝ่ายหญิงรับแสดงถึงการตกลงที่จะแต่งงานด้วย และจะให้ผู้ใหญ่ฝ่ายชายมาสู่ขอต่อไป ความเชื่อของดาระอั้ง การให้ชาเปรียบเสมือนการหมั้นหมายและเป็นการประกาศให้คนในชุมชนและสังคมได้รับทราบ ตลอดถึงเป็นพันธะสัญญาว่าจะมีงานแต่งงานเกิดขึ้น และใบชาเปรียบเหมือนชีวิตคู่ที่มีทั้งรสหวานและขมจึงต้องใช้ความอดทนให้มาก โดยพิธีแต่งงานจะมีการบอกกล่าวผีบ้าน ซึ่งทำพิธีโดยหมอผีประจำหมู่บ้านของฝ่ายหญิง และมีผู้นำหมู่บ้านมาเป็นพยานในการแต่งงาน มีสินสอดเป็นสัตว์เลี้ยง เครื่องเงิน และเงิน ตามแต่กำลัง มีการผูกข้อมือรับขวัญลูกเขยลูกสะใภ้ โดยบ่าวสาวจะแต่งชุดเต็มยศประดับด้วยเครื่องเงินสวยงาม และมีการจัดเลี้ยงแขกที่มาร่วมงานถือเป็นเสร็จพิธี ดังแสดงในภาพที่ 32 จากนั้นวันรุ่งขึ้นบ่าวสาวจะพากันไปทำบุญที่วัด ขอพรจากพระสงฆ์เพื่อความเป็นสิริมงคลในการดำเนินชีวิตคู่ และนำตัวฝ่ายหญิงไปอยู่กินในบ้านของฝ่ายชาย

ภาพที่ 32 การเกี่ยวสาวและพิธีแต่งงานของดาระอั้ง

5) ประเพณีขึ้นบ้านใหม่ ประเพณีขึ้นบ้านใหม่มีทั้งพิธีทางศาสนา และพิธีทางความเชื่อเรื่องผีบ้านผีเรือน โดยก่อนจะมีพิธีขึ้นบ้านใหม่จะให้หมอผีประจำหมู่บ้านมาทำพิธีเรียกขวัญและปิดเป่าสิ่งชั่วร้าย ให้บ้านอยู่ร่มเย็น และมีการนำไผ่มาสานเป็นรูปแปดเหลี่ยมและสานเป็นเส้นยาวๆ ทำพิธีปลุกเสกแล้วมาแขวนไว้หน้าบ้านเพื่อป้องกันสิ่งชั่วร้าย จากนั้นจะเป็นการทำพิธีทาง

ศาสนาโดยนิมนต์พระมาสวดและพรมน้ำมนต์ตามธรรมเนียมปฏิบัติเหมือนพุทธศาสนิกชนทั่วไป การขึ้นบ้านใหม่จะมีการถือฤกษ์ดี โดยจะเลือกเอาวันที่ผีกินไก่ เพื่อจ่ายต่อการจัดเลี้ยง โดยตามปฏิทินของชนเผ่าแล้วจะมีวันที่ผีกินสัตว์ต่างๆ เช่น ไก่ หมู วัว ควาย เป็นต้น โดยหากเลือกวันที่กินสัตว์ชนิดใดก็จะต้องบูชาด้วยสัตว์ชนิดนั้นด้วย

6) ประเพณีสงกรานต์ ถือเป็นประเพณีที่ทั้งหนุ่มสาวและผู้เฒ่าแก่ได้พบปะกันพร้อมหน้า โดยในระหว่างวันที่ 11 – 16 เมษายน จะมีกิจกรรมตาประเพณีที่ถือปฏิบัติกันมาตามธรรมเนียมของชาวพุทธดังนี้ วันที่ 11 – 12 เมษายน ผู้ชายจะตัดไม้ไผ่เพื่อสร้างที่สงฆ์น้ำ และทำความสะอาดลานวัดให้เรียบร้อย ส่วนฝ่ายหญิงจะเตรียมข้าวของที่จะใช้ในการไปวัด และดำหัวผู้ใหญ่ เช่น ตุง ดอกไม้ ข้าวของเครื่องใช้รวมถึงอาหารคาวหวานต่างๆ ซึ่งขนมข้าวไปทำขึ้นเฉพาะวันสงกรานต์เท่านั้นเพื่อนำไปใส่บาตรพระและเทวดาเวลาสงฆ์น้ำพระและนำไปดำหัวผู้อาวุโส ลักษณะคล้ายกับขนมแข่งทำจากแป้งข้าวเหนียวและแป้งข้าวเจ้าใส่ถั่วลิสงหรืองา น้ำอ้อย ห่อใบตองเป็นแผ่นรูปสี่เหลี่ยม นำไปนั่งจนสุก ชาวบ้านจะทำขนมนี้กันทุกครัวเรือน วันที่ 13 เมษายน จะไปวัดฟังเทศน์และนั่งสมาธิและทำความสะอาดบ้านเรือน ตัดเล็บ สระผม วันที่ 14 เมษายน เป็นวันรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่และรับเทวดาในวันที่ 15 เมษายน ซึ่งชาวบ้านจะนำตุงและต้นอ้อยหรือไม้ไผ่เจาะรูใส่ข้าวสาร และขนมไป จำนวนเท่าคนในครอบครัวและเทวดาอีก 1 พร้อมข้าวตอกดอกไม้แบกไปวัดและรอบโบสถ์ 3 รอบและนำไปถวายพระในโบสถ์ ฟังเทศน์และอธิฐานขอให้อยู่ดีมีสุขตลอดปี สุขกายสุขใจ อยาได้มีทุกข์โรคภัย และวันที่ 16 เมษายน จะเป็นพิธีสืบชะตาบ้านหรือสงเคราะห์บ้านตามภาษาท้องถิ่นเพื่อส่งเคราะห์กรรมในปีที่ผ่านมาออกไป และเริ่มต้นปีใหม่กับสิ่งที่ดีต่อไป

7) พิธีปิด - เปิดประตูเจ้าเมือง หรือเรียกภาษาท้องถิ่นว่า “กะบิไค่บัก” ถือเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับการเพาะปลูก จะทำพิธีปิดประตูเจ้าเมืองในช่วงก่อนเข้าพรรษา คือประมาณวันแรม 8 ค่ำ เดือน 7 ชาวบ้านเชื่อกันว่าพิธีนี้เป็นการขอให้เจ้าเมืองส่งลูกน้องหรือบริวารไปช่วยดูแลไร่นาของชาวบ้าน ไม่ให้สัตว์ป่าและสิ่งชั่วร้ายมาทำลายพืชที่เพาะปลูกไว้ ในช่วงเข้าพรรษาที่ชาวบ้านถือศีลนอนวัด ชาวบ้านทุกคนจะหยุดงานในวันทำพิธีและพร้อมใจกันเตรียมสิ่งของที่จะใช้ในการทำพิธี ซึ่งจะมี แมงจะร่าง 8 อัน วันฮั้น 8 อัน และตุงใหญ่ 8 อัน ที่ทำจากการกระดาษสาและไม้ไผ่ นอกจากนี้ยังมี หน้าไม้ ลูกตอก ปั้น หอก ดาบ อย่างละ 8 อัน ตุงเล็กที่มีตรวมกับใบชา ยาเส้น เทียน และดอกไม้ 11 มัด ดังแสดงในภาพที่ 33 อาหารที่ใช้ในการเซ่นไหว้คือไก่ และนำไปประกอบพิธีกรรม หอเจ้าเมือง ใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมง โดยมีหมอเม็งหรือหมอผีประจำหมู่บ้านเป็นผู้นำในการทำพิธี หลังจากนั้นนำอาหารอีก 1 ชุดพร้อมดอกไม้ไหว้ผีเจ้าป่า ซึ่งอยู่ด้านหลังหอเจ้าเมือง ให้เจ้าป่าช่วยดูแลป่าไม้ หลังจากเสร็จพิธีจะมีการเลี้ยงข้าวคนที่ไปร่วมงาน และนำกระดูกไก่มาทำนายอีกด้วย

ดังแสดงในภาพที่ 34 หลังจากวันที่ทำพิธีปิดประตูเมืองชาวบ้านจะหยุดงานอีก 1 วัน เพื่อให้ลูกน้องเจ้าเมืองออกดูแลไร่นา จากนั้นออกทำงานตามปกติ ส่วนวันที่ทำพิธีเปิดประตูเมืองจะตรงกับวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 12 โดยพิธีกรรมจะคล้ายกันเพียงแต่ไม่มีอุปกรณ์ในการสู้รบในการเช่นไหว้ ซึ่งในระหว่างที่ปิดประตูเมืองนั้นมีความเชื่อว่าห้ามมีการจัดงานแต่งงาน และงานบุญใดๆในช่วงนั้น ต้องรอให้พื้นวันเปิดประตูเมืองก่อนจึงจะทำได้ ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อของคนภาคเหนือที่ไม่นิยมจัดงานรื่นเริงในช่วงเข้าพรรษาเช่นกัน

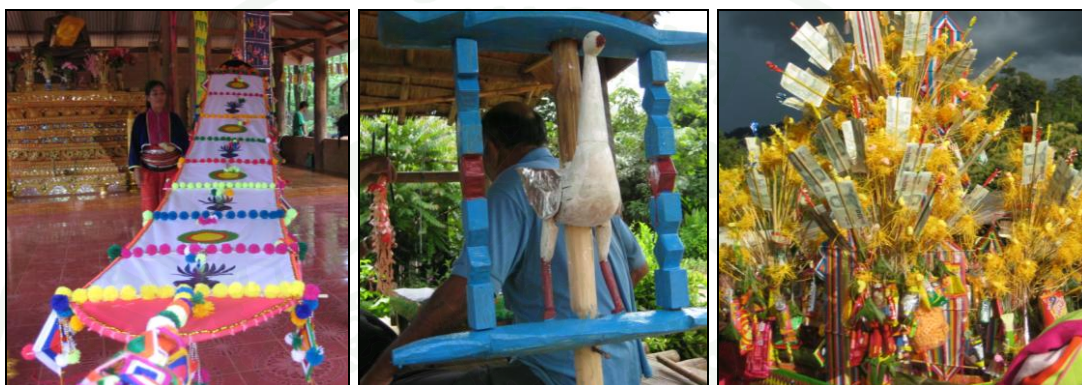
ภาพที่ 33 การเตรียมอุปกรณ์ในพิธีปิดประตูเมือง

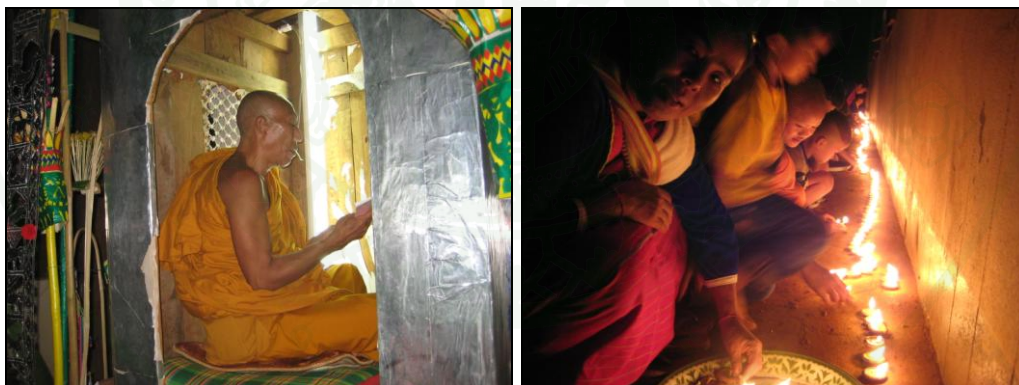
ภาพที่ 34 หมอผีทำพิธีปิดประตูเมือง

8) พิธีแห่ธรรมกาเผือก เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธที่ทำขึ้นในช่วงเดือนตุลาคมของทุกปีจากตำนานของพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ โดยชาวบ้านจะหยุดทำงานเพื่อช่วยกันเตรียมอุปกรณ์ก่อนวันพิธี 3 วัน ในพิธีจะมีการนำฝ้ายมาทำเป็นเกลียวรูปทรงคล้ายตีนกาเพื่อจุดบูชากาเผือกที่เป็นแม่ของพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ นอกจากนี้ยังมี ตุ๊กขนาดใหญ่ พานดอกไม้รูปเทียน

ต้นสลาก และกาแคะสลัก ดังแสดงในภาพที่ 35 พอถึงวันพิธีชาวบ้านจะร่วมใจกันแห่ขบวนสลากไปยังวัด โดยเริ่มเคลื่อนขบวนในช่วงใกล้ค่ำและถึงวัดหลังพระอาทิตย์ตกดิน จากนั้นจะเป็นการถวายสลากและนั่งฟังเทศน์กาเผือกจากพระสงฆ์ซึ่งจะเทศน์เป็นภาษาไทยใหญ่ จากนั้นจะนำประทีปหรือฝ้ายที่ทำเป็นรูปตีนกาไปจุดโดยรอบวิหาร และเข้ามาฟังเทศน์ต่อจนถึงรุ่งเช้า ซึ่งจะมีการใส่บาตรข้าวเหนียวกับน้ำผึ้งถ่อให้แก่พระสงฆ์ถ่อเป็นเสร็จพิธี ดังแสดงในภาพที่ 36

ภาพที่ 35 การเตรียมอุปกรณ์ในพิธีแห่ธรรมกาเผือก

ภาพที่ 36 พระสงฆ์เทศน์ธรรมกาเผือกให้ชาวบ้านฟังและการจุดประทีป

2.1.4 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับสมุนไพรและการรักษาโรค ดาระอั้งมีวิธีการรักษาอาการเจ็บป่วย 2 วิธี คือ การรักษาโดยใช้สมุนไพร และการรักษาด้วยพิธีกรรมคาถา ในหมู่บ้านจะมีหมอยาหรือ “สล่า” เป็นผู้รู้วิธีการใช้สมุนไพรในการรักษาอาการเจ็บป่วยต่างๆ และหมอผีหรือ “หมอเม็ง” เป็นผู้รักษาโดยใช้พิธีกรรมคาถา ซึ่งส่วนใหญ่จะทำการรักษาด้วยสมุนไพรก่อนหากไม่หายจึงไปรักษากับหมอเม็งต่อไป ภูมิปัญญาเกี่ยวกับสมุนไพรและการรักษาโรคที่ค้นพบมี 3 รายการ ได้แก่

1) การรักษาโรคด้วยสมุนไพร หากคนในชุมชนเกิดอาการเจ็บป่วยจะนิยมไปเก็บสมุนไพรใกล้บ้านที่มีสรรพคุณเป็นยารักษาโรค โดยส่วนใหญ่คนแก่จะมีความรู้เรื่องสมุนไพรเป็นอย่างดี แต่ในหมู่บ้านจะมีสลาหรือหมอยาซึ่งจะเป็นผู้ที่มีความชำนาญและเชี่ยวชาญในการใช้สมุนไพรรักษาโรค มีทั้งการรักษาโดยการกิน การอาบ การประคบ บางครั้งจะนำสมุนไพรหลายอย่างมาผสมกัน เพื่อให้สรรพคุณดียิ่งขึ้น

2) การเรียกขวัญเพื่อรักษาโรค การเรียกขวัญมีหลายรูปแบบและหลายขั้นตอน ขึ้นอยู่กับอายุของผู้ที่จะทำการเรียกขวัญ หากเป็นเด็กจะเตรียมอุปกรณ์เป็นเคียวเกี่ยวข้าว เชือก ด้าย ปลา ข้าว เชือกมีไว้เพื่อที่จะได้มัดขวัญเด็กกลับบ้าน ข้าวและปลาเพื่อเรียกให้เด็กมากินข้าว มีขั้นตอนคือหมუნปลาที่อยู่ในจาน 3 ครั้ง หากหัวปลาดตรงแนวตั้งจะถือว่าขวัญของเด็กนั้นกลับมาอย่างสมบูรณ์ เอาเม็ดข้าว 3 เม็ด ใส่บนหัวและให้กินข้าวที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม หากการหมუნปลาที่อยู่ในจานไม่ได้อยู่แนวตั้ง แสดงว่าขวัญเด็กยังไม่มาจะต้องหมუნจนกว่าขวัญเด็กจะกลับมา เมื่อขวัญเด็กกลับมา ผู้เฒ่าผู้แก่จะมีการมัดมือและให้พร ดังแสดงในภาพที่ 37 สำหรับการเรียกขวัญผู้ใหญ่มีองค์ประกอบมากกว่าเด็กได้แก่ จานข้าว กระจาดตุง ข้าวสาร เงิน 30 บาท ถ้วยดิน ด้าย ปลา และทำขั้นตอนเช่นเดียวกัน

ภาพที่ 37 การเตรียมอุปกรณ์ในการเรียกขวัญและการผูกข้อมือรับขวัญเมื่อเสร็จพิธี

3) การสืบทอดน้ำ มืออยู่ 2 ระดับด้วยกันคือ การสืบทอดในระดับครอบครัว และการสืบทอดระดับชุมชน จากความเชื่อที่ว่าน้ำทำให้ทุกสิ่งสามารถมีชีวิตอยู่ได้ และการสืบทอดจะทำให้ผู้ประกอบพิธีกรรมมีอายุยืนยาว ดังนั้นชาวบ้านจึงใช้น้ำเพื่อต่ออายุให้กับคนที่เจ็บป่วยหรือคนแก่ที่สุขภาพไม่แข็งแรง โดยการต่อรางไม้ไผ่จากต้นน้ำมายังหมู่บ้านและให้ลูกชายคนโตมารองน้ำจากรางไม้ไผ่ส่งต่อกันเป็นทอดๆมาให้คนที่ป่วยได้ดื่ม ซึ่งหากน้ำที่รองมาจนถึงคนป่วยไม่ขาดสายและ

คนป่วยได้ดื่มกินน้ำจากต้นน้ำแล้วจะสามารถต่ออายุให้ยาวนานได้ แต่จะเลือกทำพิธีในโอกาสที่สำคัญๆ และจำเป็นเท่านั้น และต้องใช้ความสามัคคีร่วมมือกันของคนทั้งหมู่บ้าน เนื่องจากระยะทางในการส่งต่อน้ำค่อนข้างไกลและลำบาก ดังนั้นผู้ที่เข้าร่วมพิธีประกอบพิธีกรรมต่ออายุจะได้บุญมาก

2.1.5 ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ชาวดาระอั้งมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับป่าตั้งแต่เกิดจนตายเป็นแหล่งให้กำเนิดชีวิตและเกื้อกูลกันระหว่างคนกับป่ามาตั้งแต่โบราณ ดังนั้นป่าจึงถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเคารพบูชาสิทธิการสอดแทรกการอนุรักษ์และจัดการป่าไม้ไว้ในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ซึ่งภูมิปัญญาเกี่ยวกับการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมที่ค้นพบมี 3 รายการ ได้แก่

1) การเลี้ยงผีป่าและผีต้นน้ำ เรียกตามภาษาดาระอั้งว่า “แปรโต้ค้อม” เป็นการทำบุญบวชป่าและเลี้ยงผีต้นน้ำ ชุมชนมีการจัดการพื้นที่ป่าเพื่ออนุรักษ์ไว้เป็นแหล่งต้นน้ำ ลำธาร ของชุมชนมาตั้งแต่เริ่มตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้าน จากความเชื่อที่ว่าทุกสิ่งในธรรมชาติจะมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยดูแล ได้แก่ ผีเจ้าเมืองดูแลรักษาเมือง ผีบ้านดูแลบ้านและที่פקอาศัย ผีป่าดูแลต้นไม้ และผีต้นน้ำดูแลแหล่งน้ำ ดังนั้นการเพาะปลูกของชาวบ้านที่จำเป็นจะต้องพึ่งพาน้ำที่มาจากต้นน้ำลำธาร เป็นเหตุให้ทุกปีจะมีการเลี้ยงผีต้นน้ำในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 3 เพื่อให้ฝนตกตามฤดูกาล ชาวบ้านมีน้ำเพียงพอต่อการเพาะปลูก นอกจากนี้ยังเป็นการขอขมาสิ่งต่างๆ ที่ได้ล่วงเกินผีป่าและผีต้นน้ำ ดังแสดงในภาพที่ 38

ภาพที่ 38 พิธีเลี้ยงผีต้นน้ำ

2) การจัดการป่าชุมชนอนุรักษ์และป่าใช้สอย ชาวบ้านมีการกันพื้นที่ป่าโดยรอบชุมชนมีเนื้อที่ประมาณ 1,200 ไร่ และแบ่งการจัดการเป็นป่าชุมชนอนุรักษ์ 400 ไร่ และป่าใช้สอยอีก 800 ไร่ โดยป่าชุมชนอนุรักษ์มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแหล่งต้นน้ำและอนุรักษ์ป่า โดยห้ามให้มีการใช้

ประโยชน์ใดๆทั้งสิ้น มีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นเพื่อควบคุมดูแล มีการทำแนวกันไฟและปลูกป่าเพิ่มเติมทุกปี ส่วนป่าใช้สอยเป็นป่าที่กั้นไว้เพื่อให้ชาวบ้านเข้าไปเก็บหาของป่าและใช้ประโยชน์ตามแต่ความจำเป็น และมีคณะกรรมการในการดูแลเช่นเดียวกับป่าชุมชนอนุรักษ์ หากชาวบ้านมีความจำเป็นต้องประโยชน์จากทรัพยากรในป่าใช้สอย ต้องเสนอให้คณะกรรมการจัดการป่าพิจารณาและเห็นชอบให้สามารถใช้ทรัพยากรได้ในปริมาณเท่าใด และคณะกรรมการจะทำหน้าที่กำกับการใช้ประโยชน์ตามที่ประชุมเห็นชอบ ปัจจุบันชาวบ้านมีการเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าใช้สอยน้อยมาก เนื่องจากชาวบ้านมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นไม่จำเป็นต้องพึ่งพาทรัพยากรจากป่าอีกต่อไป โดยชาวบ้านมีการทำพิธีบวชป่าในพื้นที่อนุรักษ์เพื่อเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ในช่วงเดือนพฤษภาคมของทุกปี ทำให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าและร่วมกันรักษาป่าให้มีความอุดมสมบูรณ์ต่อไป ดังแสดงในภาพที่ 39

ภาพที่ 39 การประกอบพิธีบวชป่าของชุมชน

3) การทำฝายชะลอน้ำ แนวคิดในการทำฝายชะลอน้ำมีมาตั้งแต่สมัยที่ชาวบ้านอยู่ที่พม่า เนื่องจากชุมชนจะเลือกอาศัยอยู่บริเวณพื้นที่สูงและมีแหล่งน้ำ ดังนั้นในช่วงฤดูฝนจะมีน้ำมากไหลทะลักเข้าพื้นที่เกษตรของชุมชน และในบางปีช่วงฤดูแล้งมีน้ำไม่เพียงพอต่อการใช้อุปโภคบริโภค ภายในชุมชน ดังนั้นจึงได้มีแนวคิดในการทำฝายชะลอน้ำขึ้น เพื่อช่วยในการชะลอน้ำให้ไหลช้าลงในฤดูฝน และช่วยในการเก็บกักน้ำไว้ในฤดูแล้ง หลังจากอพยพมาอาศัยอยู่ในบ้านปางแดงใน ก็ยังคงนำแนวคิดการสร้างฝายมาใช้ แต่ละปีจะมีการซ่อมแซมฝายในช่วงก่อนเข้าฤดูฝนเพื่อให้ฝายมีความแข็งแรง โดยจะเลือกใช้วัสดุหาได้ในท้องถิ่น ได้แก่ ไม้ไผ่ ตอไม้ที่ตายแล้วและกระสอบทราย ดังแสดงในภาพที่ 40

ภาพที่ 40 การซ่อมแซมฝายชะลอน้ำของชุมชน

2.2 การใช้ประโยชน์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

จากการวิเคราะห์การใช้ประโยชน์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ร่วมกับกับชุมชน พบว่า ปัจจุบันชุมชนมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยวแล้ว 8 รายการ จากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ค้นพบทั้งสิ้น 24 รายการ ดังแสดงในตารางที่ 7 ซึ่งมีรายละเอียดการใช้ประโยชน์ภูมิปัญญาท้องถิ่นดังต่อไปนี้

1) การสร้างบ้านตัวอย่างแบบدارะฮ์ ชุมชนมีการสร้างบ้านตัวอย่างแบบدارะฮ์ดั้งเดิมให้นักท่องเที่ยวได้เยี่ยมชม มีการจัดแสดงเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน และยังเป็นที่พักให้นักท่องเที่ยวในกรณีที่บ้านพักไม่เพียงพอต่อการรองรับนักท่องเที่ยว แต่สภาพของบ้านตัวอย่างในปัจจุบันค่อนข้างเสื่อมโทรมและขาดข้อความในการสื่อความหมายเพื่อถ่ายทอดเรื่องราวต่าง ๆ ของชุมชน นอกจากนี้ สถานที่ตั้งของบ้านตัวอย่างอยู่ด้านหลังอาคารกลุ่มหัตถกรรมของชุมชน ไม่มีป้ายบอกตำแหน่งและไม่สะอาดตาแก่ผู้ที่พบเห็น ทำให้นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่ทราบว่ามีการจัดแสดงบ้านตัวอย่างให้ชม ดังนั้น ชุมชนควรมีการจัดทำป้ายบอกตำแหน่งให้ชัดเจน ปรับปรุงภูมิทัศน์ให้สวยงามและกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมโดยรอบ และจำเป็นต้องพัฒนาระบบการสื่อความหมายให้มีความน่าสนใจ โดยสอดแทรกเนื้อหาสาระเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสศึกษาเรียนรู้เพิ่มมากขึ้น

2) การฝึกอบรมและสาธิตการย้อมสีฝ้ายจากวัสดุธรรมชาติ ดำเนินการโดยกลุ่มแม่บ้านของชุมชนที่รวมกลุ่มกันในช่วงเวลาว่างหรือหลังจากการเก็บเกี่ยวผลผลิต มีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติให้ความสนใจชมการย้อมสีฝ้ายจากวัสดุธรรมชาติ และมีการฝึกอบรมให้แก่คณะที่

เดินทางมาศึกษาดูงานด้านการทำหัตถกรรมพื้นบ้านของชุมชนบ่อยครั้ง นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนใหญ่จะให้ความสนใจกับวัสดุที่ชุมชนนำมาใช้ย้อมผ้า แต่ชุมชนไม่สามารถสื่อสารกับนักท่องเที่ยวต่างชาติได้ว่าสีที่ได้นั้นมาจากต้นไม้อะไร และต้องนำส่วนของต้นไม้อะไรมาใช้ในการย้อม โดยชาวบ้านจะมีการให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีการย้อมสีผ้าฝ้ายผ่านไปยังมัคคุเทศก์ของบริษัทนำเที่ยว แต่บางครั้งมัคคุเทศก์นำเที่ยวก็ไม่สามารถเรียกชื่อต้นไม้ และอธิบายขั้นตอนในการย้อมสีได้อย่างถูกต้อง ถึงแม้ว่าชุมชนมีการจัดทำบอร์ดแสดงวิธีการและขั้นตอนในการย้อมสีฝ้าย แต่สถานที่ตั้งไม่มีที่กำบัง ทำให้ข้อความต่างๆ ในป้ายเลือนหายไปตามระยะเวลา ดังนั้นชุมชนควรจัดทำบอร์ดที่แสดงวิธีการและขั้นตอนการย้อมสีใหม่ รวมทั้งรวบรวมรายชื่อพืชพรรณที่ใช้ในการย้อมสีฝ้ายให้ชัดเจนโดยอาจนำไปติดตั้งภายในอาคารของกลุ่มหัตถกรรมชุมชนเพื่อหลีกเลี่ยงแสงแดดและฝน

3) การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากการทอผ้าเป็นสินค้าของที่ระลึกของชุมชน เป็นผลผลิตจากการนำฝ้ายที่ย้อมด้วยวัสดุธรรมชาติมาทอและตัดเย็บเป็นสินค้าของที่ระลึก ได้แก่ เสื้อคลุมแบบดาร์เอ็ง ผ้าพันคอ หมวก ผ้าถุง กระเป๋าสะพายย่าม และผ้าปูโต๊ะซึ่งเป็นงานหัตถกรรมทั้งหมด โดยนักท่องเที่ยวต่างชาติจะให้ความสนใจเลือกซื้อสินค้ามากกว่านักท่องเที่ยวไทย เนื่องจากชื่นชอบในวิธีการผลิตที่มาจากธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม นักท่องเที่ยวบางกลุ่มให้ความเห็นว่าราคาสินค้าที่ขายในชุมชนแพงกว่าราคาท้องตลาดโดยทั่วไป โดยชุมชนให้เหตุผลว่าเป็นงานที่ทำจากธรรมชาติต้องอาศัยระยะเวลาและความรู้ความชำนาญในการผลิต ไม่เหมือนการใช้เครื่องจักรในการผลิตสินค้าที่มาจากโรงงานอุตสาหกรรม ดังนั้น หากชุมชนมีการสื่อความหมายเกี่ยวกับวิธีการและขั้นตอนในการผลิตตั้งแต่การคัดเลือกพรรณไม้ วิธีการย้อมสีฝ้าย การทอผ้า และการตัดเย็บจนกลายเป็นผลิตภัณฑ์ชนิดต่าง ๆ ให้แก่นักท่องเที่ยว จะทำให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และเข้าใจถึงคุณค่าของผลิตภัณฑ์ของชุมชนมากยิ่งขึ้น และยังถือเป็นการเพิ่มมูลค่าของสินค้าได้ทางหนึ่งด้วย

4) การบริการอาหารเมนูพื้นบ้าน จากวิถีชีวิตที่เรียบง่ายและพอเพียงของชุมชนที่ได้ถูกถ่ายทอดผ่านการบริการอาหารเมนูพื้นบ้าน โดยการนำวัตถุดิบในท้องถิ่นมาปรุงอาหารให้นักท่องเที่ยวรับประทาน ถือเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่นักท่องเที่ยวจะได้มีโอกาสในการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน แต่สำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมากับบริษัทนำเที่ยว จะถูกบริษัทนำเที่ยวกีดกันในการบริการอาหารแก่นักท่องเที่ยว มัคคุเทศก์ของบริษัทจะนำวัตถุดิบและให้ลูกหาบเป็นผู้ดำเนินการ ทำให้ชุมชนไม่ได้รับค่าตอบแทนจากการบริการอาหาร ดังนั้น ชุมชนควรมีการพูดคุยและทำการตกลงกับบริษัทนำเที่ยว โดยอาจทำในลักษณะให้บริษัทนำเที่ยวซื้อผลผลิตทางการเกษตรตามฤดูกาลหรือวัตถุดิบที่มีในชุมชน แทนการซื้อวัตถุดิบมาจากตลาดสดมาประกอบอาหารให้นักท่องเที่ยว เพื่อเป็นการกระจายรายได้แก่ชุมชนอีกทางหนึ่ง นอกจากนี้ กิจกรรมการพานักท่องเที่ยวเดินชมและเก็บผลผลิต

ทางการเกษตร และพืชอาหารที่มีภายในชุมชนเพื่อนำมาเป็นวัตถุดิบในการประกอบอาหาร เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่น่าสนใจ และทำให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชนเพิ่มขึ้นอีกด้วย

5) การแต่งกาย ถือได้ว่าการแต่งกายของชนเผ่าดาระอั้งมีความเป็นเอกลักษณ์ และดึงดูดความสนใจแก่ผู้ที่พบเห็นได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวต่างชาติที่ให้ความสนใจในเรื่องการแต่งกายของดาระอั้งเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นสิ่งแรกที่สามารถพบเห็นและสะดุดตา แต่บ่อยครั้งที่มีคหุเทศก์นำเที่ยวของบริษัทไม่สามารถอธิบายประวัติความเป็นมาของการแต่งกาย และให้ข้อมูลที่ผิดพลาดแก่นักท่องเที่ยวโดยไม่ได้มีการศึกษาข้อมูลอย่างละเอียด และไม่มีการสอบถามความจริงจากคนในชุมชน ดังนั้น สิ่งหนึ่งที่ชุมชนควรริบดำเนินการคือ การรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่าง ๆ ของชุมชน และนำเสนอในรูปแบบของการสื่อความหมาย เพื่อให้ข้อมูลที่ถูกต้องแก่นักท่องเที่ยวและคหุเทศก์นำเที่ยวของบริษัท และควรมีการทำการตกลงระเบียบในการเข้ามาประกอบกิจกรรมของบริษัทนำเที่ยวให้มีการใช้บริการมัคหุเทศก์ท้องถิ่นของชุมชน เพื่อสามารถตอบข้อและให้ข้อมูลของชุมชนได้อย่างถูกต้อง และในอนาคตควรมีหน่วยงานเข้ามาฝึกอบรมทักษะการสื่อสารภาษาต่างประเทศให้แก่คหุเทศก์ท้องถิ่น เพื่อเป็นการเพิ่มศักยภาพในการสื่อความหมาย และป้องกันไม่ให้นักท่องเที่ยวการนำจุดอ่อนด้านภาษามาใช้เป็นข้ออ้างในการรับบริการมัคหุเทศก์ท้องถิ่นของชุมชน

6) การแสดงศิลปะของชนเผ่า ชนเผ่าดาระอั้งมีการละเล่น และเครื่องดนตรีของชนเผ่า มีการฝึกฝนศิลปะพื้นบ้านให้กลุ่มเยาวชนเพื่อใช้แสดงให้นักท่องเที่ยวได้รับชม ได้แก่ การรำนางห้อยเงินประกอบการเล่นเครื่องดนตรี การฟ้อนดาบ โดยเยาวชนจะมีการบอกเล่าเรื่องราวก่อนการแสดง ในชุดต่าง ๆ ให้นักท่องเที่ยวฟัง ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้รับความเพลิดเพลินจากการชมการแสดงและร่วมฟ้อนรำไปกับกลุ่มเยาวชนอย่างสนุกสนาน แต่ยังมีศิลปะที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งคือ การเกี่ยวสาวหรือการจับสาวแบบดั้งเดิมที่ควรได้รับการส่งเสริมให้มีการฝึกฝน เนื่องจากปัจจุบันหนุ่มสาวไม่ได้มีการเกี่ยวพากันเหมือนสมัยก่อนและไม่สนใจที่จะฝึกฝนเรียนรู้ ดังนั้นการนำการเกี่ยวสาวมาเป็นหนึ่งในกิจกรรมการแสดงของชุมชน จะช่วยสร้างแรงจูงใจให้กลุ่มเยาวชนฟื้นฟูศิลปะของตนเองขึ้นมาได้

7) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภาษาท้องถิ่น ที่ผ่านมามีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านภาษาระหว่างคนในชุมชนและกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจในการเรียนรู้ด้านภาษาของชุมชนเท่านั้น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่เข้าพักในรูปแบบโฮมสเตย์ โดยนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้จะมีโอกาสได้ใกล้ชิดและได้รับการถ่ายทอดภาษาท้องถิ่นจากเจ้าของบ้านมากกว่านักท่องเที่ยวที่ไม่พักค้างและพักค้างแบบบ้านพักนักท่องเที่ยว ดังนั้น ชุมชนควรมีการสอดแทรกภาษาท้องถิ่นขั้นพื้นฐานในการพูดคุย

กับนักท่องเที่ยว และนอกจากนี้ยังสามารถรวบรวมคำศัพท์ที่ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน เพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้วัฒนธรรมทางภาษาเป็นอีกวิธีหนึ่งที่จะทำให้นักท่องเที่ยวและผู้ที่สนใจได้มีโอกาสเรียนรู้ภาษาท้องถิ่นของดาระอั้งเพิ่มมากขึ้น

8) การตั้งกฎระเบียบในการเดินป่าศึกษาธรรมชาติ จากความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องรักษาป่าและชุมชน จนทำให้ชุมชนสามารถอนุรักษ์ป่าโดยรอบให้มีความสมบูรณ์จนถึงปัจจุบัน ทำให้ชุมชนนำแนวคิดและความเชื่อต่างๆ มาใช้ในการจัดตั้งเป็นกฎระเบียบของนักท่องเที่ยวในการเดินป่าศึกษาธรรมชาติ ซึ่งได้แก่ การห้ามหักเด็ดต้นไม้ในป่า ห้ามส่งเสียงดังระหว่างการเดินป่าศึกษาธรรมชาติ ห้ามทิ้งขยะลงในแหล่งน้ำและบริเวณป่าของชุมชน แต่ไม่ได้มีการให้เหตุผลถึงการห้ามดังกล่าวว่ามีความสำคัญและเชื่อมโยงกับความเชื่อในการอนุรักษ์ป่าของชุมชนอย่างไร ซึ่งบางครั้งนักท่องเที่ยวของบริษัทนำเที่ยวไม่ปฏิบัติตามระเบียบที่ชุมชนตั้งไว้ เนื่องจากมัคคุเทศก์ของบริษัทนำเที่ยวไม่มีการควบคุมดูแลพฤติกรรมนักท่องเที่ยวของบริษัทอย่างจริงจัง ทำให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ดังนั้น ชุมชนควรมีการเชื่อมโยงเหตุผลเพื่อให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเชื่อหรือแนวคิดการอนุรักษ์ป่า จนกลายมาเป็นกฎระเบียบต่าง ๆ ในการเดินป่าให้แก่นักท่องเที่ยวและมัคคุเทศก์ของบริษัทนำเที่ยวได้มีตระหนักถึงความสำคัญ และเคารพในกฎระเบียบในการเดินป่าศึกษาธรรมชาติ เพื่อจะได้มีการปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด

ตารางที่ 7 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ค้นพบจากการศึกษาและการใช้ประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ค้นพบ	การใช้ประโยชน์ด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน
1. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย	
1) การตั้งศาลเจ้าเมือง	ไม่มี
2) การสร้างบ้านเรือน	จัดแสดงบ้านดาระอั้งดั้งเดิมให้นักท่องเที่ยวเยี่ยมชม
3) พิธีกรรมสงเคราะห์บ้าน	ไม่มี
2. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการหาเลี้ยงชีพ	
1) การปลูกพืชแบบหมุนเวียน	ไม่มี
2) การทำขวัญนายพันข้าว	ไม่มี
3) การทำอุปกรณ์ดักจับสัตว์	ไม่มี
4) การทำเครื่องเงิน	ไม่มี
5) การย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติ	การสาธิตย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติและถ่ายทอดให้ผู้สนใจ

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ค้นพบ	การใช้ประโยชน์ด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน
6) การทอผ้า	แปรรูปเป็นสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านของชุมชน
7) การปรุงและถนอมอาหาร	บริการอาหารท้องถิ่นที่ใช้วัตถุดิบที่หาได้ตามธรรมชาติ
3. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี	
1) การแต่งกาย	เป็นจุดสนใจของนักท่องเที่ยว
2) เครื่องดนตรีพื้นบ้าน	แสดงการละเล่นเครื่องดนตรี การฟ้อนรำ และรำดาบ
3) ภาษาท้องถิ่น	การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสอนภาษาท้องถิ่นให้ผู้สนใจ
4) ประเพณีแต่งงาน	ไม่มี
5) ประเพณีขึ้นบ้านใหม่	ไม่มี
6) ประเพณีสงกรานต์	ไม่มี
7) พิธีปิด-เปิดประตูเจ้าเมือง	ไม่มี
8) พิธีแห่ธรรมกาเผือก	ไม่มี
4. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับสมุนไพรและการรักษาโรค	
1) การรักษาโรคด้วยสมุนไพร	ไม่มี
2) การเรียกขวัญเพื่อรักษาโรค	ไม่มี
3) การสืบชะตาน้ำ	ไม่มี
5. ภูมิปัญญาเกี่ยวกับจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม	
1) การเลี้ยงผีป่าและผีต้นน้ำ	ไม่มี
2) การจัดการป่าชุมชนอนุรักษ์และป่าใช้สอย	ตั้งกฎระเบียบในการเดินป่าศึกษาธรรมชาติ
3) การทำฝายชะลอน้ำ	ไม่มี

จะเห็นว่าชุมชนมีการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนเพียงเล็กน้อย และมีภูมิปัญญาที่น่าสนใจและสามารถนำไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้อีกมาก อย่างไรก็ตาม ชุมชนจะต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมและข้อจำกัดในการนำภูมิปัญญาไปใช้ประโยชน์ เพื่อไม่ให้ขัดต่อความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี และไม่ส่งผลในทางลบต่อชุมชนในอนาคต

ตอนที่ 3 กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

เดิมชุมชนมีการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะปัจเจกบุคคล ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นจะทำการรวบรวมและจัดเก็บสิ่งที่ตนเองมีความเชี่ยวชาญไว้ในสมุดบันทึกส่วนตัว หรือถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่เครือญาติใกล้เคียงเท่านั้น ไม่มีการกระจายความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปยังบุคคลอื่นภายในชุมชน โดยส่วนใหญ่ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนได้รับการถ่ายทอดสู่คนในชุมชนผ่านวิถีปฏิบัติจากรุ่นสู่รุ่น การที่ภูมิปัญญาบางอย่างไม่ได้มีการจัดเก็บไว้อย่างเป็นรูปธรรมหรือเป็นลายลักษณ์อักษร เมื่อเวลาผ่านไปอาจทำให้สาระของภูมิปัญญาบางอย่างขาดหายไป หรือมีการลดทอนลงให้ง่ายและสะดวกต่อการปฏิบัติมากยิ่งขึ้น ยกตัวอย่างเช่น การแห่ขบวนธรรมคาเผือกที่สมัยก่อนจะต้องมีการแห่รอบวัดเป็นจำนวน 49 รอบ แต่ปัจจุบันลดลงเหลือเพียง 9 รอบ หรือการลดทอนลายในการทอผ้าถุงตามความเชื่อและธรรมเนียมปฏิบัติดั้งเดิมลง ซึ่งทำให้ง่ายและสามารถใช้เวลาในการทอน้อยลง ปัจจุบันชุมชนผู้ที่มีความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเหลือเพียงผู้สูงอายุไม่กี่คน คนรุ่นใหม่เริ่มไม่ให้ความสนใจที่จะสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมของตนเอง โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มาแต่เดิมถูกทดแทนด้วยเทคโนโลยีและค่านิยมสมัยใหม่ ทำให้ภูมิปัญญาดั้งเดิมถูกกลบ汰บทบาทความสำคัญในการดำเนินชีวิตลง เช่น การซื้อเนื้อสัตว์จากตลาดสดแทนการใช้อุปกรณ์และเครื่องมือในการดักจับสัตว์ การรักษาโรคยาแผนปัจจุบันแทนการใช้ยาสมุนไพร และการทำขวัญนายพันข้าวที่ปัจจุบันมีเพียงบางครอบครัวที่ยังคงมีการปฏิบัติตามความเชื่ออยู่ ซึ่งอาจทำให้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านี้สูญหายไปจากชุมชนได้ในที่สุด

ถึงแม้ว่าปัจจุบันชุมชนมีการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอยู่บ้างแล้ว แต่ยังไม่มีการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบและครอบคลุมภูมิปัญญาทั้งหมดของชุมชน ดังนั้น กระบวนการจัดการความรู้จึงเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้ชุมชนสามารถจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างเป็นระบบ และรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนให้คงอยู่ได้ต่อไป ซึ่งจากการนำเสนอกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อใช้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนพบว่าชุมชนยังไม่เคยได้รับการแนะนำหรืออบรมด้านการจัดการความรู้มาก่อน ทำให้ชุมชนมีความสนใจและเล็งเห็นถึงประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับจากการกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการศึกษาครั้งนี้เน้นการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ชุมชนสามารถนำไปพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนให้มีความพร้อมที่จะตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวได้มากยิ่งขึ้น จึงได้ทำการดำเนินการอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อวิเคราะห์กระบวนการจัดการความรู้ตามกรอบแนวคิดในการศึกษา โดยมีรายละเอียดและผลการดำเนินงานดังนี้

3.1 การกำหนดความรู้

ที่ผ่านมาชุมชนไม่เคยมีการวิเคราะห์และกำหนดความรู้หรือภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องและสามารถใช้ประโยชน์ในการดำเนินการด้านการท่องเที่ยวด้วยตัวเองมาก่อน ซึ่งในช่วงการก่อตั้งการท่องเที่ยวขึ้นในชุมชนมีหน่วยงานพัฒนาและส่งเสริมชาวเขาบ้านห้วยอีโก๋เข้ามาคำแนะนำในการดำเนินการและให้ความรู้ด้านการท่องเที่ยวแก่ชุมชน ภายหลังจากมีบริษัทนำเที่ยวเข้ามาประกอบกิจกรรมในพื้นที่ทำให้ชุมชนมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินการตามคำแนะนำของบริษัทนำเที่ยวเพื่อรองรับกิจกรรมการท่องเที่ยวของบริษัทโดยที่ชุมชนไม่มีอำนาจในการต่อรองมากนัก และยังคงรูปแบบการดำเนินงานไว้จนถึงปัจจุบัน ดังนั้น หากชุมชนมีการกำหนดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง จะทำให้ชุมชนสามารถสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นและเป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนไปยังนักท่องเที่ยวโดยผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสเข้าถึงและเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังช่วยให้ชุมชนไม่ตกอยู่ในอำนาจของบริษัทนำเที่ยวในการกำหนดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่ไม่ตรงกับความต้องการของชุมชน

จากการสนทนากลุ่มเพื่อทำการถอดบทเรียน และระดมความคิดร่วมกันกับชุมชนเพื่อวิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่น่าสนใจ และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพิ่มเติมจากเดิมที่ชุมชนมีการใช้ประโยชน์แล้ว โดยคัดเลือกจากภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ค้นพบในชุมชน 24 รายการ ซึ่งจากการวิเคราะห์ศักยภาพและความเป็นไปได้และความต้องการในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชน ทำให้ได้ภูมิปัญญาที่ชุมชนให้ความสนใจและต้องการนำมาใช้ประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน 6 รายการ โดยมีแนวทางในการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้

- 1) ภูมิปัญญาการปลูกพืชหมุนเวียน สามารถใช้ประโยชน์ในกิจกรรมการเรียนรู้ทางการเกษตร โดยการพานักท่องเที่ยวเดินชมการเพาะปลูกและเก็บผลผลิตทางการเกษตรตามฤดูกาล และการขายผลผลิตทางการเกษตรให้แก่นักท่องเที่ยวที่สนใจ โดยอาจมีการจัดสรรพื้นที่ของอาคารหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นพื้นที่ในการจัดแสดงและจำหน่ายผลผลิต

2) ภูมิปัญญาการแต่งกาย สามารถใช้ในกิจกรรมการสื่อความหมายเพื่อให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องราวและความสำคัญของการแต่งกายชุดประจำเผ่า การทำตุ๊กตาจิวที่แต่งกายชุดประจำเผ่า เป็นสินค้าของที่ระลึก

3) ภูมิปัญญาการรักษาโรคด้วยสมุนไพร สามารถนำไปใช้ในกิจกรรมการชิมและผลิตเป็นสินค้าของชุมชน รวมถึงการแนะนำสมุนไพรที่มีสรรพคุณในการบำรุงร่างกายและรักษาโรคต่าง ๆ ให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ โดยควรให้มีการรับรองความปลอดภัยของสมุนไพรจากโรงพยาบาลประจำอำเภอเชียงดาว โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล หรือหน่วยงานที่รับผิดชอบ

4) ภูมิปัญญาการทำเครื่องเงิน สามารถนำไปใช้ในกิจกรรมการสาธิตการทำเครื่องเงิน การจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับการทำเครื่องเงิน และพัฒนาเป็นสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านเป็นของที่ระลึกของชุมชน

5) ภูมิปัญญาเครื่องดนตรีพื้นบ้าน สามารถนำไปใช้ในการจัดแสดงนิทรรศการศิลปะ และวัฒนธรรมพื้นบ้าน และการพัฒนาให้เป็นสินค้าของที่ระลึกของชุมชน

6) ภูมิปัญญาการทำฝายชะลอน้ำและการบวชป่า สามารถนำไปใช้ในการสื่อความหมายเกี่ยวกับระบบนิเวศในระหว่างการเดินทางไปศึกษาธรรมชาติ และกิจกรรมอาสาพัฒนาโดยให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการซ่อมแซมฝายชะลอน้ำ หรือเข้าร่วมการบวชป่าของชุมชน เพื่อสร้างจิตสำนึกที่ดีในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้นักท่องเที่ยว

และจากการสอบถามความสนใจและความต้องการในการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของนักท่องเที่ยวที่มาเยือนในชุมชนจำนวน 100 คน พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจและต้องการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น 5 อันดับแรก ได้แก่ การอนุรักษ์ป่าชุมชน ความเชื่อคติพิธีกรรมการละเล่นเครื่องดนตรีและการแสดง การย้อมสีธรรมชาติและทอผ้า และการแต่งกายท้องถิ่น ตามลำดับ ดังแสดงในตารางผนวกที่ ๓

จากผลข้างต้นพบว่าภูมิปัญญาที่ชุมชนและนักท่องเที่ยวมีความสนใจและต้องการตรงกัน 3 รายการ คือ ภูมิปัญญาการอนุรักษ์ป่าชุมชน ภูมิปัญญาเครื่องดนตรีพื้นบ้าน และภูมิปัญญาการแต่งกาย ดังนั้นชุมชนจึงเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้ง 3 รายการเป็นภูมิปัญญาที่ควรเริ่มดำเนินการจัดการความรู้ในระยะแรก และยังสามารถเลือกภูมิปัญญาที่ควรจัดการความรู้ในระยะแรก

เพิ่มอีก 3 รายการ คือ พิธีปิด - เปิดประตูเจ้าเมือง ภูมิปัญญาการย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติ และ ภูมิปัญญาการทอผ้า เนื่องจากพิธีปิด - เปิดประตูเจ้าเมืองเป็นพิธีกรรมที่ชาวบ้านให้ความสำคัญ และควรได้รับการถ่ายทอดเพื่อไม่ให้มีการสูญหาย ส่วนการย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติและการทอผ้าเป็น ภูมิปัญญาที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจ ประกอบกับกลุ่มแม่บ้านมีความพร้อมในการดำเนินการจัดการ ความรู้มากกว่าภูมิปัญญาอื่น

ดังนั้น การกำหนดความรู้ทำให้ชุมชนได้ภูมิปัญญาที่ต้องมีการจัดการความรู้ในระยะแรก ทั้งสิ้น 6 รายการ ได้แก่ การจัดการป่าอนุรักษ์และป่าใช้สอย พิธีปิด - เปิดประตูเจ้าเมือง เครื่องดนตรี พื้นบ้าน การย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติ การทอผ้า และการแต่งกาย

3.2 การกลั่นกรองและประมวลความรู้

แต่เดิมชุมชนมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการดำเนินชีวิตประจำวันจากรุ่นสู่รุ่น ในระหว่างกลุ่มเครือญาติ โดยไม่มีการกลั่นกรองและประมวลความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จนทำให้ เนื้อหาสาระของภูมิปัญญาท้องถิ่นดั้งเดิมมีการคลาดเคลื่อนไปจากเดิม ดังนั้น ชุมชนควรมีการ กลั่นกรองและประมวลความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเป็นการทบทวนเนื้อหาสาระให้มีความถูกต้อง สมบูรณ์ ก่อนที่จะมีการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเหล่านั้นไปยังคนในชุมชนเอง และ นักท่องเที่ยวหรือบุคคลที่ให้ความสนใจในการเรียนรู้ต่อไป

โดยหลังจากชุมชนได้กำหนดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ควรมีการดำเนินการจัดการความรู้แล้ว จึงได้ทำการรวบรวมเนื้อหาสาระที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีความถูกต้องและสมบูรณ์ที่สุด ซึ่ง ดำเนินการโดยผู้วิจัยร่วมกับกลุ่มเยาวชน เพื่อค้นหาแหล่งข้อมูลของภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่างๆ จากปราชญ์ชุมชนและผู้อาวุโส ทำให้เยาวชนได้เรียนรู้วิธีการรวบรวมข้อมูลให้มีความน่าเชื่อถือ และ วิธีการในการกลั่นกรองและประมวลความรู้ ซึ่งดำเนินการโดยการจดบันทึกความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ ได้จากการสัมภาษณ์ และนำมาเทียบเคียงกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้รู้ในเรื่องเดียวกันให้ได้มาก ที่สุด ประกอบกับการหาหลักฐานจากเอกสารที่ปรากฏเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อใช้ในการอ้างอิง และตรวจสอบความน่าเชื่อถือและความถูกต้องของข้อมูล เพื่อให้แน่ใจว่าข้อมูลที่ได้มีความถูกต้อง ครบถ้วนมากที่สุด จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และตรวจสอบมาพิจารณาถ่วงน้ำหนัก ร่วมกับปราชญ์ชุมชนและผู้อาวุโสในชุมชนอีกครั้งหนึ่ง จนสามารถอธิบายภูมิปัญญาได้อย่างครบถ้วน และเป็นที่ยอมรับของทุกคนในชุมชน โดยเนื้อหาสาระของภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งหมดที่ได้จากการกลั่นกรอง และประมวลความรู้ ได้แสดงไว้ในผลการศึกษาดอนที่ 2

3.3 การจัดเก็บความรู้

ภูมิปัญญาท้องถิ่นชุมชนส่วนใหญ่ยังคงเป็นความรู้โดยนัย ซึ่งถูกฝังลึกและเก็บไว้ในตัวบุคคลมากกว่าแสดงออกมาเป็นความรู้ที่ชัดเจนที่มีการจัดเก็บอย่างเป็นรูปธรรม โดยจากการรวบรวมข้อมูลพบว่าภูมิปัญญาที่ได้มีการจัดเก็บอย่างเป็นรูปธรรมในรูปแบบลายลักษณ์อักษรแล้ว 7 รายการ เป็นการจัดเก็บโดยบุคคลภายนอก 5 รายการ และจัดเก็บไว้โดยคนในชุมชน 2 รายการ ดังแสดงในตารางที่ 8 ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

สุจริตลักษณ์และปิยนันท์ (2548) ได้ทำการรวบรวมเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของชนเผ่าดาระอั้ง ภูมิปัญญาการสร้างบ้านเรือน ภูมิปัญญาการแต่งกาย ภูมิปัญญาเครื่องดนตรีพื้นบ้าน และภูมิปัญญาพิธีปิด-เปิดประตูเจ้าเมือง ไว้ในหนังสือสารานุกรมชาติพันธุ์ในประเทศไทย

จิรพรและพัชรา (2550) ทำการศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนาหัตถกรรมท้องถิ่นของชนเผ่าดาระอั้ง โดยรวบรวมขั้นตอนในการผลิต วัตถุดิบและรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ได้จากแปรรูปผ้าทอ

สำหรับการจัดเก็บความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ดำเนินการโดยชุมชน ได้แก่ นางคอง เหง ประธานกลุ่มแม่บ้าน ได้จัดบันทึกส่วนผสม วิธีการย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติ และสีที่ได้จากวัสดุประเภทต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางให้สมาชิกกลุ่มแม่บ้านทำการย้อมสีให้ได้สีที่ตรงตามความต้องการ และนายคำ จองตาล ผู้นำทางสังคม ได้ทำการจัดบันทึกคาถาในการรักษาโรคและปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย เพื่อใช้เป็นตารางในการรักษาอาการเจ็บป่วยต่าง ๆ ให้แก่ลูกหลานและคนในชุมชน

นอกจากนี้ ชุมชนยังได้มีการจัดแสดงบ้านตัวอย่างแบบดาระอั้งดั้งเดิมพร้อมรวบรวมเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันไว้ ณ บริเวณศูนย์หัตถกรรมกลุ่มแม่บ้าน ซึ่งเป็นการจัดเก็บความรู้ในรูปแบบหนึ่งที่มีความเป็นรูปธรรม และทำให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสเยี่ยมชมและศึกษาเรียนรู้อีกด้วย ดังแสดงในตารางที่ 8

ตารางที่ 8 ภูมิปัญญาท้องถิ่น ลักษณะการมีอยู่และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน

ภูมิปัญญาท้องถิ่น	ลักษณะการมีอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น		การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น	
	รูปธรรม	ฝังในตัวบุคคล	ชุมชน	นักท่องเที่ยว
1. ที่อยู่อาศัย				
1) การตั้งศาลเจ้าเมือง	-	นายยอด ลุงเมือง, นายคำ จองตาล	วิถีปฏิบัติ	-
2) วิธีการสร้างบ้านเรือน	สุจริตลักษณ์และ ปิยนันท์,2548	นายนนทา อาซุง, นายเปา ลุงเมือง	วิถีปฏิบัติ	บอกกล่าว เยี่ยมชม
3) พิธีกรรมสงเคราะห์บ้าน	-	นายคำ จองตาล	วิถีปฏิบัติ	-
2. การหาเลี้ยงชีพ				
1) การปลูกพืชแบบหมุนเวียน	-	นายนนทา อาซุง	วิถีปฏิบัติ	บอกกล่าว
2) การทำขวัญนายพันข้าว	-	นายชาติ จันทรา, นายคำ จองตาล	วิถีปฏิบัติ	-
3) การทำอุปกรณ์ดักจับสัตว์	-	นายนำแสง ลุงเมือง	-	-
4) การทำเครื่องเงิน	-	นายคอง ลุงจาง, นายคำ จองตาล	-	-
5) การย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติ	สมุดจดับน้ทีก นางคอง เห่ง	นางคอง เห่ง และกลุ่มแม่บ้าน	วิถีปฏิบัติ	บอกกล่าว
6) การทอผ้า	จีรพรและพัชรา, 2550	นางคอง เห่ง และกลุ่มแม่บ้าน	วิถีปฏิบัติ	บอกกล่าว
7) การปรุง ถนอมอาหาร	-	นางคอง เห่ง และกลุ่มแม่บ้าน	วิถีปฏิบัติ	บอกกล่าว
3. วัฒนธรรมประเพณี				
1) การแต่งกาย	สุจริตลักษณ์และ ปิยนันท์,2548	นางคอง เห่ง, นายคำ จองตาล	วิถีปฏิบัติ	พบเห็น
2) เครื่องดนตรีพื้นบ้าน	สุจริตลักษณ์และ ปิยนันท์,2548	นายทุน ลุงช่วย, นายคำ จองตาล	การฝึกสอน	-
3) ภาษาท้องถิ่น	-	นายคำ จองตาล, นายนนทา อาซุง	วิถีปฏิบัติ	บอกกล่าว
4) ประเพณีแต่งงาน	-	นายนนทา อาซุง, นายคำ จองตาล	วิถีปฏิบัติ	บอกกล่าว
5) ประเพณีขึ้นบ้านใหม่	-	นายคำ จองตาล, นายยอด ลุงเมือง	วิถีปฏิบัติ	-

ตารางที่ 8 (ต่อ)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น	ลักษณะการมีอยู่ของภูมิปัญญาท้องถิ่น		การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น	
	รูปธรรม	ฝังในตัวบุคคล	ชุมชน	นักท่องเที่ยว
6) ประเพณีสงกรานต์	-	นายยอด ลุงเมือง, นายคำ จอจตาล	วิถีปฏิบัติ	-
7) พิธีปิด-เปิดประตูเจ้าเมือง	สุจริตลักษณ์และ ปียนันท์,2548	นายคำ จอจตาล, นายยอด ลุงเมือง	วิถีปฏิบัติ	-
8) พิธีแห่ธรรมกาเผือก		นายยอด ลุงเมือง	วิถีปฏิบัติ	-
4. สมุนไพรและการรักษาโรค				
1) การรักษาโรคด้วยสมุนไพร	-	นายยูน ลุงเมือง	วิถีปฏิบัติ	-
2) การเรียกขวัญเพื่อรักษาโรค	สมุดจذبันทิก นายคำ จอจตาล	นายคำ จอจตาล, นายยอด ลุงเมือง	วิถีปฏิบัติ	-
3) การสืบชะตาน้ำ	-	นายยอด ลุงเมือง	วิถีปฏิบัติ	-
5. การจัดการทรัพยากรและ สิ่งแวดล้อม				
1) การเลี้ยงผีป่าและผีต้นน้ำ		นายยอด ลุงเมือง	วิถีปฏิบัติ	-
2) การจัดการป่าชุมชนอนุรักษ์ และป่าใช้สอย	-	นายเปา ลุงเมือง	วิถีปฏิบัติ	บอกกล่าว
3) การทำฝายชะลอน้ำ	-	นายันทา อาซุง, นายเปา ลุงเมือง	วิถีปฏิบัติ	-

สาเหตุหนึ่งที่ชุมชนมีการจัดเก็บภูมิปัญญาท้องถิ่นน้อย เนื่องจากชนเผ่าดาระอั้งมีภาษาพูดแต่ไม่มีภาษาเขียน อีกทั้งชาวบ้านส่วนใหญ่อ่านและเขียนภาษาไทยไม่ได้ มีเพียงเด็กเยาวชนและผู้ใหญ่ส่วนน้อยที่สามารถอ่านและเขียนภาษาไทยได้ในระดับหนึ่ง สำหรับการจดบันทึกคาถาการรักษาโรคและปัดเป่าสิ่งชั่วร้าย รวมทั้งส่วนผสมและวิธีการย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติของปราชญ์ชุมชนข้างต้นเป็นการจดบันทึกในภาษาบาลี ซึ่งบุคคลทั่วไปไม่สามารถอ่านและแปลความหมายได้ หากเป็นผู้ไม่เคยบวชเรียนหรือเคยศึกษาภาษาบาลีมาก่อน ซึ่งในปัจจุบันมีชาวบ้านที่สามารถอ่าน เขียน และแปลภาษาบาลีได้น้อยและเป็นผู้สูงอายุทั้งสิ้น ส่งผลทำให้การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจำกัดอยู่ในวงแคบ ดังนั้นการจัดเก็บความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นเรื่องที่สำคัญ และควรมีการดำเนินการอย่างจริงจัง เพื่อเก็บรักษาภูมิปัญญาไว้ให้คงอยู่และเป็นข้อมูลในการถ่ายทอดและประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและด้านอื่นๆ ต่อไปในอนาคต

ทั้งนี้ นักวิจัยและตัวแทนของชุมชนได้ร่วมกันนำเสนอวิธีการในการจัดเก็บความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน โดยเน้นให้เป็นลักษณะที่สะดวกและสามารถแบ่งปันและถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปยังนักท่องเที่ยวได้ง่ายและสะดวกที่สุด ซึ่งชุมชนเห็นชอบให้มีการรวบรวมและ จัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชนอนุรักษ์และป่าใช้สอย พิธีปิด - เปิดประตูเจ้าเมือง เครื่องดนตรีพื้นบ้าน การย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติ การทอผ้า และการแต่งกาย ณ บ้านตัวอย่างแบบ ดาระอั้งของชุมชน โดยทำการปรับปรุงให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้วัฒนธรรมชนเผ่าดาระอั้งของชุมชน บ้านปางแดงใน และทำการรวบรวมความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ในสมุดบันทึกภูมิปัญญาท้องถิ่นของ ชุมชน เพื่อเป็นหลักฐานในการสืบค้นความรู้ของชุมชนต่อไป นอกจากนี้กลุ่มเยาวชนยังได้นำเสนอให้มีการ จัดเก็บภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับพิธีกรรม และการแสดงต่างๆ ในรูปแบบวีดิทัศน์เพื่อเพิ่มความ น่าสนใจ ซึ่งการดำเนินงานทั้งหมดนี้ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการของหมู่บ้าน และขอรับการ สนับสนุนงบประมาณในการดำเนินการจากสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

3.4 การแบ่งปันความรู้

3.4.1 การแบ่งปันความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นระหว่างคนในชุมชน

คนในชุมชนส่วนใหญ่จะได้รับการแบ่งปันหรือการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เฉพาะในหมู่เครือญาติ โดยการบอกกล่าวหรือการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีความจำเป็นและมีความ เกี่ยวเนื่องในการใช้ชีวิตประจำวันผ่านทางวิถีปฏิบัติที่สืบทอดกันมา แต่ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ไม่มีความ จำเป็น หรือไม่มีความเกี่ยวเนื่องกับการดำเนินชีวิตของชุมชนในปัจจุบันจะถูกกลบเลือนไป โดยไม่ได้รับการถ่ายทอดหรือแบ่งปัน ยกตัวอย่างเช่น การทำเครื่องเงิน สมัยก่อนเคยมีคนในชุมชน เป็นช่างที่มีฝีมือในการตีและแกะสลักเครื่องเงิน แต่ปัจจุบันภูมิปัญญานี้ได้เลือนหายไปเกือบทั้งสิ้น เนื่องจากไม่มีการแบ่งปันหรือถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับบุคคลอื่นนอกจากคนใน ครอบครัว ส่วนคนในครอบครัวนั้นไม่ได้ให้ความใส่ใจฝึกฝนและเรียนรู้และสืบทอดวิธีการขั้นตอนใน การทำเครื่องเงิน จึงทำให้ปัจจุบันไม่พบเห็นการทำเครื่องเงินในชุมชนแล้ว เหลือเพียงอุปกรณ์ในการ แกะสลักเครื่องเงินและหม้อหล่อเงินเพียงก็ชิ้น แต่ยังสามารถพบเห็นการทำเครื่องเงินของดาระอั้งใน ชุมชนอื่น เช่น บ้านนอแล อำเภอดงขี้เหล็ก ที่ยังคงมีการสืบทอดการทำเครื่องเงินของชนเผ่าไว้เพื่อขาย ให้แก่ชาวดาระอั้งในหมู่บ้านอื่น นอกจากนี้ การทำอุปกรณ์ดักสัตว์เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ไม่ได้รับการ ถ่ายทอดและแบ่งปัน เนื่องจากปัจจุบันชุมชนไม่มีความจำเป็นในการล่าสัตว์เพื่อเป็นอาหาร ประกอบ กับชุมชนที่อาศัยตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติศรีลานนาที่ห้ามไม่ให้มีการล่าสัตว์ ดังนั้นทำให้ภูมิปัญญา ในการทำอุปกรณ์ดักจับสัตว์ไม่ได้รับการถ่ายทอดไปยังคนในรุ่นหลังเพราะเกรงจะเกิดการสูญเสียน

การดำเนินคดีได้ นอกจากนี้ภูมิปัญญาท้องถิ่นบางรายการเป็นภูมิปัญญาที่มีความเฉพาะเจาะจง โดยผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจะต้องเป็นผู้ที่สืบเชื้อสายหรืออยู่ในตระกูลที่ชุมชนคัดเลือกให้ทำหน้าที่รักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นไว้ ซึ่งจะเป็นภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมตามความเชื่อของดาระอั้ง เช่น พิธีปิด-เปิดประตูเจ้าเมือง การเลี้ยงผีป่าและผีต้นน้ำ และการสืบทอดตาน้ำ ที่จะต้องอาศัยหมอมึงหรือหมอผีเป็นที่ได้รับมอบหมายจากชุมชนให้เป็นผู้ดำเนินการประกอบพิธี โดยหมอผีที่จะประกอบพิธีต้องคัดเลือกมาจากตระกูลของหมอผีในชุมชน โดยส่วนใหญ่จะเลือกลูกชายคนโตของครอบครัวหรือเครือญาติใกล้ชิดมาเป็นผู้สืบทอดหน้าที่ในการประกอบพิธีกรรม ส่วนคนในตระกูลอื่นจะไม่สามารถทำหน้าที่แทนได้จนกว่าตระกูลนั้นจะไม่สามารถหาผู้สืบทอดหน้าที่ได้แล้วเท่านั้น

3.4.2 การแบ่งปันความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวที่เป็นชาวต่างชาติจะได้รับการแบ่งปันหรือถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการบอกเล่าเรื่องราว โดยผ่านการแปลความจากมัคคุเทศก์ของบริษัทนำเที่ยว ซึ่งจากแบบสอบถามความคิดเห็นนักท่องเที่ยวพบว่า นักท่องเที่ยวได้รับข้อมูลเกี่ยวกับความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในระดับน้อย มีเพียงภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแต่งกายเท่านั้นที่นักท่องเที่ยวได้รับข้อมูลในระดับปานกลาง ดังแสดงในตารางผนวกที่ ๓ ซึ่งข้อจำกัดในการแบ่งปันความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้นักท่องเที่ยวคือ การสื่อสารภาษาต่างประเทศและความแตกต่างทางวัฒนธรรม โดยชุมชนเกรงว่านักท่องเที่ยวจะไม่ยอมรับและรังเกียจภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ดังนั้น ที่ผ่านมาชุมชนจึงไม่กล้าที่จะแบ่งปันความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปสู่นักท่องเที่ยวโดยตรง แต่จะอาศัยการบอกเล่าเรื่องราวและแบ่งปันภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับมัคคุเทศก์นำเที่ยวเพื่อให้มัคคุเทศก์นำเที่ยวได้กลั่นกรองและส่งผ่านข้อมูลเหล่านั้นไปยังนักท่องเที่ยวอีกทอดหนึ่ง ทั้งนี้มัคคุเทศก์นำเที่ยวบางคนยอมรับว่า ตนไม่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นมากพอที่จะอธิบายให้นักท่องเที่ยวได้อย่างละเอียดและถูกต้อง ซึ่งจากการร่วมสังเกตการณ์มัคคุเทศก์นำเที่ยวในการบอกเล่าเรื่องราวของชุมชนไปยังนักท่องเที่ยว ทำให้ทราบว่าการสื่อความหมายเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของมัคคุเทศก์นำเที่ยวเป็นเพียงการอธิบายข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของชุมชนเท่านั้น ทั้งยังมีการเสริมแต่งเรื่องราวและบิดเบือนข้อมูลไปจากสาระและแก่นแท้ของภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีความสนุกสนานมากขึ้น หรือแม้กระทั่งนำข้อมูลของชนเผ่าอื่นมาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ซึ่งสาเหตุหนึ่งมาจากมัคคุเทศก์นำเที่ยวไม่สามารถศึกษาเรียนรู้และเข้าถึงแหล่งความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนได้ โดยแหล่งความรู้ที่มัคคุเทศก์นำเที่ยวสามารถเข้าถึงเพื่อรับการแบ่งปันและถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนส่วนใหญ่มาจากอินเทอร์เน็ต และข้อมูลที่ได้รับจากบริษัทซึ่งเป็นข้อมูลเบื้องต้นโดยทั่วไปเท่านั้น ส่วนนักท่องเที่ยวชาวไทยจะได้รับการแบ่งปันและถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากคนในชุมชนโดยตรง ซึ่งจะใช้

ภาษาไทยเป็นภาษาในการสื่อสาร แต่ระดับความรู้ที่นักท่องเที่ยวชาวไทยได้รับก็ไม่ได้แตกต่างจากความรู้นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติได้รับจากมัคคุเทศก์เท่าใดนัก ซึ่งอาจเป็นผลจากการที่ชุมชนยังไม่มีรู้จักวิธีการแบ่งปันหรือถ่ายทอดความรู้ไปสู่นักท่องเที่ยวดีพอ และชาวบ้านบางคนไม่กล้าที่จะพูดคุยกับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ยังพบว่าชุมชนไม่ได้มีการจัดทำป้ายสื่อความหมายใดๆ ภายในชุมชน ทำให้ภูมิปัญญาต่างๆ ยังจำกัดอยู่เฉพาะภายในชุมชนเท่านั้น โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นักท่องเที่ยวได้รับการถ่ายทอดความรู้ส่วนใหญ่คือ ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการแต่งกายท้องถิ่น ซึ่งเป็นจุดเด่นที่นักท่องเที่ยวสามารถพบเห็นและให้ความสนใจ รองลงมาคือการเล่นและเครื่องดนตรีท้องถิ่นที่ได้จากการชมการแสดงของกลุ่มเยาวชนพร้อมกับการนั่งสนทนาการชาวบ้านและเยาวชนในระหว่างการแสดง ทั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าวิธีการแบ่งปันหรือถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาไม่ได้จำกัดเพียงแค่การบอกกล่าวจากคนในชุมชนหรือมัคคุเทศก์ไปยังนักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่ชุมชนยังสามารถพัฒนาวิธีการในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาโดยผ่านทางกิจกรรมการท่องเที่ยว สินค้าหรือผลิตภัณฑ์ของชุมชน รวมทั้งการจัดแสดงนิทรรศการและการจัดทำป้ายสื่อความหมาย เป็นต้น ซึ่งจะเป็นการเพิ่มช่องทางในการแบ่งปันและถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสเรียนรู้และเข้าถึงความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนได้มากยิ่งขึ้น

ทั้งนี้ยังพบว่าปราชญ์ชุมชนและผู้สูงอายุมีความต้องการให้คนในชุมชนได้มีการแบ่งปันและถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้คนในชุมชนได้มีความรู้ความเข้าใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเผ่าดาระอั้งอย่างถ่องแท้และยังคงรักษาภูมิปัญญาที่แสดงถึงความเป็นชนเผ่าดาระอั้งไว้ โดยอยากให้เยาวชนในท้องถิ่นเห็นคุณค่าและเกิดความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น และร่วมกันสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป นอกจากนี้ ยังต้องการให้แบ่งปันและถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนไปยังบุคคลภายนอกให้ได้รับรู้และเข้าใจในความเป็นชาติพันธุ์ดาระอั้งเพื่อเป็นที่ยอมรับในสังคมอีกด้วย

ซึ่งภายหลังจากที่ชุมชนทำการถนอมและจัดเก็บความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เป็นรูปธรรมแล้ว ชุมชนจะทำการพูดคุยและทำข้อตกลงกับบริษัทนำเที่ยวในการประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชน โดยบริษัทนำเที่ยวจะต้องรับบริการมัคคุเทศก์ท้องถิ่นในการพานักท่องเที่ยวเยี่ยมชมจุดสนใจต่างๆ ภายในชุมชน เพื่อให้มัคคุเทศก์ท้องถิ่นได้เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถูกต้องให้แก่นักท่องเที่ยว

3.5 การใช้ความรู้

การใช้ความรู้ หรือการใช้ประโยชน์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นการใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีวิต ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ไม่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตประจำวันก็จะถูกลืมเลือนไป สำหรับการใช้ประโยชน์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนยังมีน้อยมาก ซึ่งจากการศึกษาข้างต้นพบว่า ชุมชนมีนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแล้วจำนวน 7 รายการผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่ชุมชนจัดขึ้นเพื่อบริการให้นักท่องเที่ยว ได้แก่ การสร้างตัวอย่างแบบตาระอั้ง การฝึกอบรมและสาธิตการย้อมสีฝ้ายจากวัสดุธรรมชาติ การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากการทอผ้าเป็นสินค้าของที่ระลึกของชุมชน การบริการอาหารเมนูพื้นบ้าน การแต่งกาย การแสดงศิลปะของชนเผ่า และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภาษาท้องถิ่น แต่การบริการต่างๆ ยังต้องมีการพัฒนารูปแบบกิจกรรมให้มีความน่าสนใจ ไปพร้อมๆ กับการสอดแทรกเนื้อหาสาระสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสสัมผัสและศึกษาเรียนรู้จากการประกอบกิจกรรม ดังแสดงในผลการศึกษาดอนที่ 2.2 ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนถือเป็นฐานทรัพยากรที่มีคุณค่ายิ่ง ดังนั้น ชุมชนควรนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผ่านกระบวนการจัดการความรู้ไปใช้ในการเพิ่มศักยภาพในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน เช่น การนำผลที่ได้จากกระบวนการจัดการความรู้ไปใช้เป็นข้อมูลในการพัฒนารูปแบบการสื่อความหมายภายในชุมชนให้มีความน่าสนใจ การทำเครื่องดนตรีขนาดเล็กหรือหุ่นตาระอั้งจำลองให้เป็นของที่ระลึก การจัดทำศูนย์การเรียนรู้การย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติ และการจัดกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ป่าตามแนวทางในการอนุรักษ์ป่าของชุมชน เป็นต้น เพื่อให้ชุมชนสามารถแข่งขันกับแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่ใกล้เคียงได้ ซึ่งหากชุมชนมีการใช้ประโยชน์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนเพิ่มขึ้น จะส่งผลให้มีการฝึกฝนเรียนรู้ และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นระหว่างคนในชุมชน และมีการกระจายความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไปยังนักท่องเที่ยวได้ดียิ่งขึ้นอีกด้วย

แต่สิ่งที่ชุมชนจะต้องให้ความสำคัญในการเลือกใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ ชุมชนไม่จำเป็นจะต้องนำภูมิปัญญาทั้งหมดที่มีอยู่ของชุมชนมาใช้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เนื่องจากภูมิปัญญาบางอย่างมีความเฉพาะไม่สามารถนำมาเผยแพร่ให้บุคคลโดยทั่วไปได้ ดังนั้นทุกคนในชุมชนควรมีการร่วมกันพิจารณาและวิเคราะห์ถึงผลดีและผลเสียจากการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมและไม่ขัดต่อธรรมเนียมปฏิบัติหรือความเชื่อของชุมชนเป็นสำคัญ

จากการวิเคราะห์และเสนอแนะกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วม กับชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ทำให้ชุมชนมีการพัฒนาทักษะและขีดความสามารถของ ตนเองในการบริหารจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนให้เกิดประโยชน์ และทำให้ชุมชนเกิดการ เรียนรู้ขั้นตอนและวิธีการจัดการความรู้ เพื่อเป็นแนวทางในการต่อยอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยผ่านกระบวนการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบ ให้ชุมชนสามารถปรับตัวได้ในสถานการณ์ที่ เปลี่ยนแปลงในอนาคต โดยปัญหาที่เป็นอุปสรรคสำคัญคือ ชาวบ้านในชุมชนยังไม่เข้าใจและไม่มี ความรู้เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และกระบวนการจัดการความรู้ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัย ระยะเวลาในการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการให้ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเพื่อให้ชุมชนได้ มีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการความรู้อย่างแท้จริง ทั้งนี้ หน่วยงานในพื้นที่หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรเข้าไปส่งเสริมให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรมเพื่อพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนต่อไป

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป

ตอนที่ 1 ผลการศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านปางแดงใน

ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ชุมชนมีทรัพยากรการท่องเที่ยวทางธรรมชาติได้แก่ ป่าชุมชน อนุรักษ์และป่าใช้สอย ดอยพระธาตุ เส้นทางเดินป่าศึกษาธรรมชาติ และธนาคารอาหาร ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น ได้แก่ วัฒนธรรมชนเผ่าดาระอั้ง พิธีปิด – เปิดประตูเจ้าเมือง พิธีแห่งธรรมกาเผือก พิธีเลี้ยงผีขุนน้ำ และงานหัตถกรรมพื้นบ้าน ซึ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวเหล่านี้ล้วนมีคุณค่า และเป็นจุดเด่นที่สามารถดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้มาเยือนในแหล่งท่องเที่ยวได้ แต่ชุมชนยังขาดมาตรการในการควบคุม ดูแล และป้องกันผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งทางด้านนิเวศวิทยา เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งหากชุมชนยังไม่มีการจัดการผลกระทบที่เกิดขึ้นจะทำให้ทรัพยากรการท่องเที่ยวเสื่อมโทรม และถูกทำลายลงไปมากที่สุด

ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการ ชุมชนมีการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม มีการให้บริการที่พักซึ่งมีทั้งแบบโฮมสเตย์และบ้านพักนักท่องเที่ยวที่สามารถรองรับการมาเยือนเป็นหมู่คณะ มีการบริการอาหารที่เน้นการใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น ร้านขายสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้าน และกิจกรรมท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้เลือกประกอบกิจกรรมได้แก่ ชี้อาขม ธรรมชาติ เดินป่าศึกษาธรรมชาติ และชมการแสดงชนเผ่า ซึ่งได้รับการตอบสนองที่ดีจากนักท่องเที่ยวที่มาเยือน ปัญหาที่สำคัญต่อการให้บริการนักท่องเที่ยวคือ การสื่อสารภาษาต่างประเทศระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยว เป็นช่องว่างให้บริษัทนำเที่ยวเข้ามามีอำนาจในการตัดสินใจดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่ ทำให้ชุมชนได้รับผลตอบแทนที่ไม่เป็นธรรม และชุมชนยังมีความกังวลเกี่ยวกับความถูกต้องของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับชุมชนที่มีคหุเทศก์นำเที่ยวนำเสนอแก่นักท่องเที่ยว

ด้านการบริหาร ชุมชนมีการแบ่งกลุ่มการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวได้แก่ กลุ่มที่พัก กลุ่มแม่บ้าน และกลุ่มรักษาความปลอดภัย และมีการแบ่งปันผลประโยชน์ให้แก่สมาชิกและกระจายรายได้ให้แก่คนในชุมชน แต่การดำเนินงานที่ผ่านมาไม่มีการร่วมกันปรึกษาหารือ หรือประชุมเพื่อกำหนดและวางแผนการดำเนินงานที่ชัดเจน ส่งผลให้ชุมชนไม่มีการพัฒนารูปแบบการดำเนินงานให้สามารถปรับตัวกับแนวโน้มการท่องเที่ยวในปัจจุบันได้

ด้านการตลาด นักท่องเที่ยวที่มาเยือนมีทั้งแบบพักค้าง และไม่พักค้างคืน ซึ่งมีบริษัทที่จัดนำเที่ยวในชุมชนจำนวน 10 บริษัท แยกเป็นบริษัทนำเที่ยวแบบพักค้าง 6 บริษัท และบริษัทที่นำเที่ยวแบบไม่พักค้าง 4 บริษัท ชุมชนยังไม่ได้มีการประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวของตนเอง นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติส่วนใหญ่มาจากการติดต่อผ่านบริษัทนำเที่ยว และที่พักในอำเภอเชียงดาว และส่วนนักท่องเที่ยวชาวไทยจะเดินทางมาแบบหมู่คณะ เพื่อศึกษาดูงานและฝึกอบรมการท่องเที่ยวและเยี่ยมชมวิถีชีวิตจากวิถีชีวิตธรรมชาติ ทั้งนี้กรมการท่องเที่ยวได้มีการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ของชุมชน ซึ่งข้อมูลด้านกิจกรรมและค่าบริการต่างๆ ยังไม่ได้รับการปรับปรุงให้เป็นปัจจุบัน

ตอนที่ 2 ผลการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนที่ค้นพบจากการศึกษามีจำนวน 24 รายการ ได้แก่

- 1) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย 3 รายการ คือ การตั้งศาลเจ้าเมือง, การสร้างบ้านเรือน, ประตูปิธีกรรมสงเคราะห์บ้าน
- 2) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการหาเลี้ยงชีพ 7 รายการ คือ การปลูกพืชในไร่หมุนเวียน, การทำขวัญนายพันข้าว, การทำอุปกรณ์ดักจับสัตว์, การทำเครื่องเงิน, การเยี่ยมชมวิถีชีวิตจากวิถีชีวิตธรรมชาติ, การทอผ้า, การปรุง ถนอมอาหาร
- 3) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับวัฒนธรรมประเพณี 8 รายการ คือ การแต่งกาย, เครื่องดนตรีพื้นบ้าน, ภาษาท้องถิ่น, ประเพณีแต่งงาน, ประเพณีขึ้นบ้านใหม่, ประเพณีสงกรานต์, พิธีปิด-เปิดประตูเจ้าเมือง, พิธีแห่ธรรมกาเผือก
- 4) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับสมุนไพรและการรักษาโรค 3 รายการคือ การรักษาโรคด้วยสมุนไพร, การเรียกขวัญ, การสืบชะตาน้ำ และ
- 5) ภูมิปัญญาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม 3 รายการ คือ การเลี้ยงผีป่าและผีต้นน้ำ, การจัดการป่าชุมชนอนุรักษ์ และป่าใช้สอย, การทำฝายชะลอน้ำ

ชุมชนมีการใช้ประโยชน์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนแล้วจำนวน 8 รายการ คือ การสร้างตัวอย่างแบบดาระอั้ง, การฝึกอบรมและสาธิตการเยี่ยมชมวิถีชีวิตจากวิถีชีวิตธรรมชาติ, การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากการทอผ้าเป็นสินค้าของที่ระลึกของชุมชน, การบริการอาหารเมนูพื้นบ้าน, การแต่งกาย, การแสดงศิลปะของชนเผ่า, การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภาษาท้องถิ่น, และการตั้งกฎระเบียบในการเดินป่าศึกษาธรรมชาติ แต่ชุมชนยังไม่มีการพัฒนาและจัดโปรแกรมสื่อความหมายภายในชุมชน ทำให้นักท่องเที่ยวไม่สามารถศึกษาเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนได้อย่างเต็มที่ และไม่ได้รับความสนใจในการเยี่ยมชมจากนักท่องเที่ยวเท่าที่ควร

ดังนั้น ชุมชนควรมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ในการจัดการการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น ซึ่งสามารถสร้างเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ ได้แก่ การให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการเก็บเกี่ยวผลิตผลทางการเกษตรของชุมชนตามฤดูกาล การจัดทำแผ่นพับหรือนิทรรศการเพื่อให้ถ่ายทอดประวัติความเป็นมาของการแต่งกายที่บ่งบอกถึงความเป็นชาติพันธุ์ การชิมยาสมุนไพรพื้นบ้านและ จัดจำหน่ายเป็นสินค้าชุมชน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ เพื่อเป็นของที่ระลึก เช่น เครื่องดนตรีขนาดจิ๋ว หนองว่อง และตุ๊กตาสวมชุดดาระอั้งขนาดจิ๋ว การปรับปรุงระบบการสื่อความหมายธรรมชาติในกิจกรรมเดินป่าให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสเรียนรู้วิถีชีวิตและแนวคิดในการอนุรักษ์ป่าของชุมชน และกิจกรรมอาสาให้นักท่องเที่ยวได้มีส่วนร่วมในการขุดป่าหรือการทำผายชะลอน้ำของชุมชนเพื่อสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

ตอนที่ 3 กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชน

ผลจากกระบวนการจัดการความรู้ซึ่งมีส่วนร่วมกับชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยชุมชน ทำให้ชุมชนสามารถคัดเลือกความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ควรได้รับการจัดการความรู้ โดยพิจารณาจากความต้องการของชุมชนร่วมกับการสอบถามความคิดเห็นนักท่องเที่ยวถึงความสนใจเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน จนได้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับการจัดการความรู้ในระยะแรก คือ การจัดการป่าชุมชนอนุรักษ์และป่าใช้สอย, พิธีปิด-เปิดประตูเจ้าเมือง, เครื่องดนตรีพื้นบ้าน, การย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติ, การทอผ้า, และการแต่งกาย โดยมีกลุ่มเยาวชนเป็นแกนนำหลักในการรวบรวมเนื้อหาสาระของภูมิปัญญาในแต่ละด้านจากปราชญ์ชุมชน ผู้อาวุโส และทำการเทียบเคียงข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์กับเอกสารหรือหลักฐานที่ปรากฏเพื่อให้ข้อมูลมีความถูกต้องสมบูรณ์ทั้งนี้มีการศึกษารวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสายลักษณะอักษรแล้วจำนวน 7 รายการ ได้แก่ การสร้างบ้านเรือน การทอผ้า การแต่งกาย พิธีปิด-เปิดประตูเจ้าเมือง และการเรียกขวัญ ที่ดำเนินการโดยบุคคลภายนอก และย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติ และคาถาในการรักษาโรคที่การจดบันทึกไว้ในสมุดส่วนตัวของคนในชุมชน นอกจากนี้ชุมชนยังได้คัดเลือกภูมิปัญญาที่ควรให้มีการจัดการความรู้ในระยะแรก 6 รายการ ได้แก่ การจัดการป่าอนุรักษ์และป่าใช้สอย พิธีปิด – เปิดประตูเจ้าเมือง เครื่องดนตรีพื้นบ้าน การย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติ การทอผ้า และการแต่งกาย และเพื่อให้การจัดเก็บภูมิปัญญาที่มีความเป็นรูปธรรม สะดวกต่อการแบ่งปันและใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น คณะกรรมการหมู่บ้านจึงได้เห็นชอบให้มีการปรับปรุงบ้านตัวอย่างให้เป็นศูนย์การเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชน เพื่อให้นักท่องเที่ยวและผู้สนใจได้มีโอกาสเรียนรู้และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับชุมชน

ข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษาค้างนี้นำไปสู่ข้อเสนอแนะในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านปางแดงใน ดังต่อไปนี้

1. ผู้นำชุมชนหรือตัวแทนของกลุ่มการท่องเที่ยวในชุมชนจะต้องทำการศึกษาและหาแนวทางในการป้องกันผลกระทบที่เกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม เพื่อให้ชุมชนสามารถรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนให้คงอยู่ต่อไป
2. ชุมชนต้องมีการฝึกอบรมและพัฒนาทักษะด้านภาษาต่างประเทศให้แก่ภาคีเครือข่ายท้องถิ่น กลุ่มเยาวชนและผู้ให้บริการท่องเที่ยวในชุมชน เพื่อลดช่องว่างในการสื่อสารระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ อีกทั้งยังสามารถช่วยให้ชุมชนมีอาชีพในการต่อยอดกับบริษัทนำเที่ยวที่ใช้บริการภาคีเครือข่ายท้องถิ่นในการเข้ามาประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่
3. จัดทำป้ายสื่อความหมายและป้ายบอกตำแหน่ง ในจุดสำคัญที่และน่าสนใจภายในชุมชน เช่น หัวใจบ้าน ศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้าน และบ้านตัวอย่างดาระอั้ง หรือทำแผ่นพับแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวภายในชุมชน เพื่อให้ความรู้และแนะนำนักท่องเที่ยวในการเยี่ยมชม
4. ทำการประชุมเพื่อพิจารณาและติดตามผลการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ และกำหนดกรอบบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการด้านการท่องเที่ยวให้ชัดเจน รวมทั้งต้องขอความร่วมมือคนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางและวางแผนการดำเนินการ เพื่อสร้างความเข้มแข็งในการบริหารงานและเป็นแกนนำหลักในการเจรจาต่อยอดกับบริษัทนำเที่ยวที่เข้ามาประกอบกิจกรรมในชุมชน โดยจะต้องคำนึงถึงความต้องการของชุมชนเป็นหลัก
5. ขอรับการสนับสนุนการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวของชุมชนให้เป็นที่รู้จัก จากเทศบาลตำบลเชียงดาว และสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) ในจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อส่งเสริมด้านการตลาดนักท่องเที่ยว ซึ่งในอำเภอเชียงดาวมีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจมากมาย เช่น ถ้ำเชียงดาว น้ำตกศรีสังวาล โครงการหลวง และสถูปพระนเรศวร เป็นต้น โดยสามารถจัดทำเป็นเส้นทางท่องเที่ยวเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง

ข้อเสนอแนะจากวิเคราะห์กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชนเพื่อนำไปใช้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ได้แก่

1. การจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยเวลาในการดำเนินการระยะยาว จึงจะสามารถเห็นผลการดำเนินงานได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้นทุกคนในชุมชนต้องให้ความร่วมมือในการดำเนินการตามกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อนำไปใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนและองค์กรให้มีประสิทธิภาพอย่างต่อเนื่อง
2. ทำการกลั่นกรองและการจัดเก็บภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ครอบคลุมภูมิปัญญาทั้งหมดของชุมชน เพื่อดึงความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ยังคงฝังอยู่ในตัวบุคคลมาจัดเก็บไว้ให้เป็นรูปธรรม เพื่อป้องกันการสูญหายของภูมิปัญญาท้องถิ่น และยังสามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการพัฒนาโปรแกรมการสื่อความหมาย กิจกรรมการท่องเที่ยว และใช้สื่อกลางในเรียนรู้ของชุมชนในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไปยังนักท่องเที่ยวและบุคคลที่สนใจ
3. เพิ่มช่องทางในการแบ่งปันความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นให้แก่นักท่องเที่ยว โดยจัดฝึกอบรมมัคคุเทศก์น้อยในการให้ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน และจัดนิทรรศการรวบรวมความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นไว้ ณ ศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อใช้เป็นสื่อกลางในการแบ่งปันและถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนให้นักท่องเที่ยวและบุคคลที่สนใจได้มีโอกาสเรียนรู้เพิ่มขึ้น
4. สนับสนุนให้มีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ยังไม่ได้นำมาใช้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนต้องร่วมกันพิจารณาถึงความเหมาะสมในการนำภูมิปัญญามาใช้และจะต้องสอดคล้องกับหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เช่น การประดิษฐ์เครื่องดนตรีขนาดเล็ก หุ่นดาระอั้งจำลองเป็นสินค้าที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยว การจัดกิจกรรมเรียนรู้การย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติ การจัดกิจกรรมเรียนรู้การอนุรักษ์ป่าชุมชน เป็นต้น
5. นอกจากการนำกระบวนการจัดการความรู้มาใช้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแล้วชุมชนยังสามารถประยุกต์ใช้กระบวนการจัดการความรู้ในการดำเนินงานด้านอื่นๆ ของชุมชนได้ เช่น การจัดการความรู้ในการอนุรักษ์ป่าใช้สอยของชุมชน การจัดการความรู้ในการจัดการสหกรณ์ออมทรัพย์ของชุมชน การจัดการความรู้ในการพัฒนาผลผลิตทางการเกษตร เป็นต้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาในครั้งต่อไป

1. ควรมีการติดตามผลการศึกษาในระยะยาวเพื่อเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากกระบวนการจัดการความรู้ของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน และติดตามข้อมูลเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นว่ามีการเปลี่ยนแปลงหรือเพิ่มเติมจากที่ได้ทำการศึกษาในครั้งนี้อหรือไม่
2. ควรมีการประเมินประสิทธิผลที่ได้จากกระบวนการจัดการความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน เพื่อวัดผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการดำเนินงาน ซึ่งสามารถประเมินได้จากความรู้ที่นักท่องเที่ยวได้รับจากการมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวก่อนและหลังการดำเนินงาน
3. สำหรับชุมชนที่มีการดำเนินการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน ควรมีการนำกระบวนการจัดการความรู้มาใช้ในจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนให้เป็นระบบมากยิ่งขึ้น เพื่อให้สามารถดึงเอาเอกลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

กรมส่งเสริมการเกษตร. 2552. ภูมิปัญญาท้องถิ่น. แหล่งที่มา:

<http://tkagri.doae.go.th/temp.php>, 20 ธันวาคม 2552.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2544. แผนปฏิบัติการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ. บริษัท อัลซา จำกัด, กรุงเทพฯ.

จิรพร ศรีวัฒนานุกุลกิจ และพัชรา ตันติประภา. 2550. การศึกษาความเป็นไปได้ในการพัฒนาหัตถกรรมท้องถิ่นและการตลาดในพื้นที่โครงการหลวง : กรณีศึกษาผ้าทอชาติพันธุ์ปะหล่อง. สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง(องค์กรมมหาชน), เชียงใหม่.

ชัชวาล วงศ์ประเสริฐ 2548. การจัดการความรู้ในองค์กรธุรกิจ. เอ็กซ์เปอร์เน็ท, กรุงเทพฯ.

ชาย โปธิสิตา. 2549. ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 2. บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, กรุงเทพฯ.

ดร.ชนี เอมพันธุ์. 2544. เอกสารประกอบการสอนวิชา หลักนันทนาการและการท่องเที่ยว. ภาควิชาอนุรักษวิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.

ดร.ชนี เอมพันธุ์. 2547. Community – based Ecotourism Planning. เอกสารประกอบการสอนวิชาการวางแผนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ. ภาควิชาอนุรักษวิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพฯ.

ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. 2548ก. องค์การแห่งความรู้ : จากแนวคิดสู่การปฏิบัติ. คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, กรุงเทพฯ.

ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์. 2548ข . การจัดการความรู้ในองค์กรธุรกิจ. ธรรมมลการพิมพ์, กรุงเทพฯ.

ธวัช ปุณโณทก. 2531. ทิศทางหมู่บ้านไทย. สำนักพิมพ์หมู่บ้าน, กรุงเทพฯ.

นิคม ชมภูหลง. 2542. การสร้างและพัฒนาหลักสูตรโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิชาการงานและ
พื้นฐานอาชีพ. พิมพ์ครั้งที่ 2. อภิชาติการพิมพ์, มหาสารคาม.

บดินทร วิจารณ์. 2547. การจัดการความรู้สู่ปัญญาปฏิบัติ. เอ็กสปอร์ทเน็ต, กรุงเทพฯ.

บริษัท Intrepid travel. 2554. โปรแกรมการท่องเที่ยว. แหล่งที่มา:
www.intrepidtravel.com/trips/TTAX#overview, 28 พฤษภาคม 2554.

บริษัท Thailand sunny tour. 2554. โปรแกรมการท่องเที่ยว. แหล่งที่มา:
www.thailandsunny.com/trekking/trekking_tours3.html, 28 พฤษภาคม 2554.

บุญดี บุญญากิจ, นางลักษณ์ ประสพสุขโชคชัย, ดิสพงศ์ พรชนกนาก และปรียารรณ กรรณล้วน
2547. การจัดการความรู้จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ. บริษัทจิรวัดมน เอ็กชเพรส จำกัด,
กรุงเทพฯ.

ประเวศ วะสี. 2537. การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น สรุปผลการสัมมนาวิชาการเรื่อง ภูมิปัญญา
ชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรม. สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ,
กรุงเทพฯ.

พจนา สวนศรี. 2546. คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและ
ธรรมชาติ, กรุงเทพฯ.

พรธิดา วิเชียรปัญญา. 2547. การจัดการความรู้: พื้นฐานและการประยุกต์ใช้. เอ็กชเปอร์เน็ต,
กรุงเทพฯ.

ภราดร จินดาวงศ์. 2549. Knowledge Management The Experience. พิมพ์ครั้งที่ 1.
ซีดับบลิวซี พรินติ้ง, กรุงเทพฯ.

ยศ สันตสมบัติ. 2542. ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่าง
ยั่งยืน. คณะสังคมศาสตร์มหาวิทาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

ยิ่งยง เทาประเสริฐ. 2537. ศักยภาพของภูมิปัญญาพื้นบ้าน. วารสารการศึกษาแห่งชาติ, กรุงเทพฯ.

ยุทธนา แซ่เตียว. 2547. การวัด การวิเคราะห์ และการจัดการความรู้สร้างองค์กรอัจฉริยะ. อินโนกราฟฟิกส์, กรุงเทพฯ.

รัตน์ บัวสนธิ์. 2533. บทบาทของโรงเรียนประถมศึกษากับการถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่น. วารสารการศึกษาแห่งชาติ (เมษายน – พฤษภาคม). สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, กรุงเทพฯ.

ราชบัณฑิตยสถาน. 2538. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2535. อักษรเจริญทัศน์, กรุงเทพฯ.

ลีศึก ฤทธิเนติกุล. 2547. การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านห้วยน้ำริน อำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่. ศูนย์พัฒนาและส่งเสริมชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่. กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, เชียงใหม่.

วัฒนาพร สุฉายา. 2545. แนวคิดการจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: กรณีศึกษาตอยตุง จังหวัดเชียงราย. การค้นคว้าแบบอิสระ, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วิจารณ์ พานิช. 2548. การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ. สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม, กรุงเทพฯ.

วิชา ทรวงแสง. 2537. ภูมิปัญญาท้องถิ่น: ความหมาย ขอบเขตและการนำไปใช้. วารสารราชภัฏกรุงเทพฯ. สถาบันราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, พระนครศรีอยุธยา.

เวกรพันธ์ ฉ่ำสันเทียะ. การศึกษาการจัดการศึกษาเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดชัยภูมิ : กรณีศึกษากลุ่มไทยลาว. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ศิริวรรณ เสรีรัตน์, สมชาย หิรัญกิตติ, ลัทธிகาล ศรีวะระมย์, ชวลิต ประภาวนนท์ และสุดา สุวรรณภิรมย์. 2539. องค์การและการจัดการ. วิสธิ์วัฒนา, กรุงเทพฯ

สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ. 2547. **การจัดการความรูจากทฤษฎีสัญญาปฏิบัติ**. บริษัท จีรวัดน เอ็กเพรส จำกัด, กรุงเทพฯ.

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. 2540. **แผนแม่บทการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทย**. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, กรุงเทพฯ

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. 2542. **รายงานขั้นสุดท้ายการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, กรุงเทพฯ.

สมชาย นำประเสริฐชัย. 2546. **เทคโนโลยีกับการจัดการความรู้**. วารสารไมโครคอมพิวเตอร์ ปีที่ 21 ฉบับที่ 215, กรุงเทพฯ.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. 2549. **คู่มือการจัดทำแผนการจัดการความรู้**. สำนักงาน ก.พ., กรุงเทพฯ.

สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว. 2550. **ฐานข้อมูลเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน โครงการพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Community Based Tourism)**. กรุงเทพฯ.

สินธุ์ สโรบล, อุดร วงษ์ทับทิม, สุภาวิณี ทรงพรวานิชย์, เบญจวรรณ วงศ์คำ และอนงนาฏ ปัญโญใหญ่ 2546. **การท่องเที่ยวโดยชุมชน: แนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ**. โครงการประสานงานวิจัยและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน, เชียงใหม่.

สุจริตลักษณ์ ดีผดุง และปิยนันท์ ทองคำชุม. 2548. **สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: ดาระอาน(ปะหล่อง)**. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล, นครปฐม.

สุนันทา แชมเพชร. 2547. **การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเรื่อง แผนการจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านอาชีพสำหรับครูประถมศึกษา จังหวัดสมุทรสงคราม**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สุภางค์ จันทวนิช. 2552. **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 17. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

สุวรรณ เจริญเสาวภาคย์, สุธรรม มณีวัฒนา, ชวีชชัย หล่อวิจิตร, จันทรีนา สงวนรุ่งวงศ์, กุลชุตตา เชี่ยววานิช และ ทิพย์สุภา กอบกู้ 2548. “การจัดการความรู้ (Knowledge Management)”. ชุดเครื่องมือการเรียนรู้ด้วยตนเอง (Self-Learning Tool Kits). สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. โรงพิมพ์ ก.พลพิมพ์ (1996) จำกัด, กรุงเทพฯ.

เสรี เวชบุษกร. 2538. **จากธรรมชาติสู่เขตอนุรักษ : อุทยานแห่งชาติ**. กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, กรุงเทพฯ.

อดิเรก อินตะพองคำ. 2553. **ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการยอมรับการปลูกข้าวหอมข้าวโพด โดยการไม่เผาและไม่ไถพรวน โดยชนเผ่าปะหล่อง บ้านปางแดงใน ตำบลเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อุดม เจริญนิมไพร, จันทน์ พิเชษฐกุลสัมพันธ์ และวิลาวัลย์ ธาราวโรดม 2549. **การใช้ภูมิปัญญาในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืนตามจารีตประเพณีของชนเผ่าพื้นเมืองในประเทศไทย:กรณีศึกษาชุมชนม้งและกะเหรี่ยง**. สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย(IMPECT), เชียงใหม่.

อุดม เขยกิจวงศ์. 2548. **การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ**. สำนักพิมพ์แสงดาว, กรุงเทพฯ.

อุดร วงษ์ทับทิม. 2545. **รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ โครงการ ชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และวัฒนธรรม ตำบลแม่ฮี้ อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) ชุดโครงการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, กรุงเทพฯ.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2541. **ภูมิปัญญาชาวบ้านวิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้แก้ปัญหาของชาวบ้านไทย**. มูลนิธิภูมิปัญญา, กรุงเทพฯ.

- Buckley and Ralf. 1994. **Research Report of 1993 International Centre for Ecotourism** Research. Gold Coast, Australia.
- Courtland L. Bovee, John V. Thill, Marion Wood and George Dovel. 1976. **International Edition Management**. McGraw-Hill Book Inc, New York.
- Ceballos-Lascurain, H . 1991. **Tourism, eco-tourism and protected areas**. In Kusler, (ed.) **Eco-tourism and Resource Conservation**. Eco-tourism and resource conservation project.
- Davenport, T.H. and Prusak, L. 1998. **Working Knowledge: How Organizations Manage What They Know**. Harvard Business School Press, England.
- Elias Awad and Hassan Ghaziri. 2003. **Knowledge management**. Upper Saddle River, N.J.
- Gregory R. 2005. **What is Knowledge Management**. Available Source: http://www.km-forum.org/what_is.html, January 10, 2010.
- Henrie Mogan and Hedgepeth Oliver. 2003. **Size is important in knowledge Management**. Journal of Knowledge Management Practice November 7, Canada.
- Kucza, Timo. 2001. **Knowledge Management Process Model**. Available Source: <http://www.inf.vtt.fi/pdf/publications/2001/p455.pdf>, January 10, 2010.
- Lewis, Pamela S., S. H. Goodman and P. M. Fandt. 1998. **Management: Challenges in the 21st Century**. 2nd ed. South-Western College Publishing, New York.

Moss, F., A.J. Beatrice, Jatango, D. Helga and F.L. Sinclair. 2001. **Local knowledge and livelihoods : tool for solid research and dissemination in Ghana.** School of Agricultural and Forest Science University of Wales. Bangor, UK.

Probst, G ., Raub, S and Romhardt, K. 2000. **Managing Knowledge : Buliding Blocks for Success.** John Wiley & Sons, Chichester.

Rue, Leslie W. and Loyed L. Byars. 1997. **Management : Skills and Application.** 8th ed. McGraw-Hill Book Co., Tokyo.

Schermahorn, John R. Jr. 1999. **Management.** 6th ed. John Wiley & Sons, Inc., New York.

The Ecotourism Society. 1991. **The Ecotourism Society's definition.** The Ecotourism Society Newsletter.

Trapp, Holger. 1999. **Benefits of an intranet-based knowledge management system Measuring the effects.** Available Source: <http://www.avinci.de/competence>, January 10, 2010.

Walker, D.H., F.L. Sinclair, G. Kendon, D. Robertson, R.I. Muetzelfeldt and G.S. Turner.1994. **Agro forestry knowledge toolkit: methodological guidelines, computer software and manual for AKT 1 and AKT 2 supporting the use of a knowledgebase systems approach in agro forestry research and extension.** School of Agricultural and Forest Sciences. University of Wales. Bangor, UK.

World Tourism Organization, 1997. **WTO's 1996 International Tourism Overview,** Madrid.

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านปางแดงใน

แบบสัมภาษณ์การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านปางแดงใน

โดย นางสาวขวัญฤทัย ครองยุติ นิสิตปริญญาโท สาขา อุทยาน นันทนาการและการท่องเที่ยว
คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แบบสัมภาษณ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านปางแดงใน จังหวัดเชียงใหม่ โดยวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนในปัจจุบัน เพื่อนำไปวิเคราะห์ถึงการนำความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน ซึ่งข้อมูลของท่านจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและจัดทำข้อเสนอแนะในการพัฒนาระบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพบริบทของชุมชนต่อไป

วันที่สัมภาษณ์ _____ เวลา _____

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์ _____

1. ประวัติการริเริ่มการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

2. ทรัพยากรการท่องเที่ยว

2.1 ทรัพยากรท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ได้แก่.....

2.2 ทรัพยากรท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมประเพณี ได้แก่.....

2.3 มีการควบคุมดูแลผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นกับทรัพยากรอย่างไรบ้าง.....

2.4 ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวในปัจจุบัน.....

2.5 ชุมชนเปิดโอกาสให้หน่วยงาน องค์กรเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนหรือไม่ อย่างไร

2.6 ภูมิปัญญาที่นำมาใช้ในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวได้แก่อะไรบ้าง.....

3. สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการ

3.1 โปรแกรมการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นโดยชุมชนในปัจจุบัน

3.2 มีการเปลี่ยนแปลงโปรแกรมการท่องเที่ยวไปจากเดิมหรือไม่ เพราะเหตุใด.....

3.3 สินค้า บริการ และสิ่งอำนวยความสะดวกที่รองรับนักท่องเที่ยวมีอะไรบ้าง เพียงพอต่อความต้องการ/จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาหรือไม่.....

3.4 มีการอบรมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นหรือชาวบ้านที่ให้บริการแก่นักท่องเที่ยวหรือไม่ อย่างไร

- 3.5 การควบคุมคุณภาพ มาตรฐานของมัคคุเทศก์และชาวบ้านในการต้อนรับนักท่องเที่ยวหรือไม่ อย่างไร.....
- 3.6 เคยมีมัคคุเทศก์จากบริษัทนำเที่ยวพานักท่องเที่ยวชมหมู่บ้านโดยไม่ใช้มัคคุเทศก์ท้องถิ่นหรือไม่.....
- 3.7 ท่านคิดว่ามัคคุเทศก์จากบริษัทนำเที่ยวมีความรู้ความเข้าใจในวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนมากน้อยเพียงใด.....
- 3.8 ภูมิปัญญาที่นำมาใช้ในการจัดการสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการได้แก่อะไรบ้าง.....
4. การบริหารจัดการ
- 4.1 โครงสร้างการบริหาร และหน้าที่ในการดำเนินการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน.....
- 4.2 กฎ ระเบียบ และมาตรการในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวของสมาชิกในชุมชน.....
- 4.3 กฎ ระเบียบ และมาตรการในการควบคุมดูแลนักท่องเที่ยว.....
- 4.4 การวางแผนการดำเนินงาน โครงการ วาระการประชุม.....
- 4.5 มีการตรวจสอบการดำเนินงานของชุมชนด้านการท่องเที่ยวหรือไม่.....
- 4.6 สมาชิกในชุมชนมีบทบาท/ส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวมากน้อยแค่ไหนอย่างไร.....
- 4.7 การแบ่งปันผลประโยชน์ของสมาชิก.....
- 4.8 มีการอบรมเพื่อเพิ่มทักษะการบริการให้แก่ชาวบ้าน/สมาชิกที่เกี่ยวข้องหรือไม่
- 4.9 มีบริษัท หรือหน่วยงานภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการท่องเที่ยวในชุมชนหรือไม่ มีบทบาทในด้านใด และสอดคล้องกับเป้าหมายการดำเนินงานของชุมชนหรือไม่ มีการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นอย่างเป็นธรรมหรือไม่.....
- 4.10 ภูมิปัญญาที่นำมาใช้ในการบริหารจัดการได้แก่อะไรบ้าง.....
5. การตลาดและนักท่องเที่ยว
- 5.1 กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาเยือนเป็นกลุ่มใด ลักษณะการมาเยือนเป็นแบบใด.....
- 5.2 กิจกรรมที่นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ให้ความสนใจคือ เพราะเหตุใด.....
- 5.3 นักท่องเที่ยวที่มาเยือนมีพฤติกรรมต่อวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชนอย่างไร.....
- 5.4 ชุมชนมีการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวของตนเองด้วยวิธีใด.....

5.5 ได้รับการส่งเสริมประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวจากหน่วยงานภายนอกหรือไม่อย่างไร

-
6. ปัญหาในการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวในปัจจุบัน.....
7. ท่านคิดว่าการท่องเที่ยวส่งผลให้ชุมชนในท้องถิ่นรับเอาวัฒนธรรม ภูมิปัญญาจากภายนอก (นักท่องเที่ยว)เข้ามาในชุมชนมากน้อยแค่ไหน และมีความขัดแย้งหรือสอดคล้องกับวัฒนธรรม ภูมิปัญญาเดิมของชุมชนอย่างไร.....
8. การท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในปัจจุบันส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นตระหนักและเห็นคุณค่าของเอกลักษณ์ วัฒนธรรม และ ภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองหรือไม่ อย่างไร.....

ลงชื่อ ผู้สัมภาษณ์

(นางสาวขวัญฤทัย ครองยุติ)

นิสิตปริญญาโท สาขาอุทยานนันทนาการและการท่องเที่ยว
คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แบบสัมภาษณ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านปางแดงใน

โดย นางสาวขวัญฤทัย ครองยุติ นิสิตปริญญาโท สาขา อุทยาน นันทนาการและการท่องเที่ยว
คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ ใช้สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบ้านปางแดงใน อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์การใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน โดยผลการศึกษาในครั้งนี้จะนำไปสู่การพัฒนากระบวนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้สอดคล้องกับสภาพบริบทของชุมชนต่อไป ฉะนั้นแบบสัมภาษณ์นี้จะไม่ก่อให้เกิดโทษแก่ผู้ให้ข้อมูลและภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่จะเป็นประโยชน์แก่คนรุ่นหลังและเป็นเกียรติแก่ภูมิปัญญาชนเผ่าและผู้ให้ข้อมูล ดังนั้นจึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ให้ข้อมูลที่ถูกต้อง ชัดเจน เป็นจริง อย่างละเอียดลึกซึ้ง พร้อมทั้งประวัติความเป็นมาและภาพประกอบ ของภูมิปัญญาและผู้ให้สัมภาษณ์ ขอขอบพระคุณทุกท่านที่ได้ให้ข้อมูลที่เป็นอย่างนี้ มา ณ โอกาสนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป

1. ชื่อ – สกุล ผู้ให้ข้อมูล/เจ้าของภูมิปัญญา.....
2. เกิดปี พ.ศ.
3. เพศ ชาย หญิง
4. ระดับการศึกษา
5. อาชีพ
6. ประสบการณ์ในเรื่องที่เป็นภูมิปัญญา.....

ตอนที่ 2 ข้อมูลความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.1 ประเภทสาขาของความรู้และภูมิปัญญา

1. ด้านที่อยู่อาศัย
2. ด้านการหาเลี้ยงชีพ
3. ด้านประเพณีและวัฒนธรรม
4. ด้านสมุนไพรและการรักษาโรค
5. ด้านจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

2.2 ประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญา

.....

2.3 วิธีการ/พิธีการ/ระยะเวลาของภูมิปัญญา

.....

2.4 ลักษณะการจัดเก็บภูมิปัญญาท้องถิ่น

.....

2.5 การใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นในอดีตและปัจจุบัน

.....

2.6 ข้อควรระวังในการใช้ภูมิปัญญา (ถ้ามี)

.....

2.7 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชน.....

ลงชื่อ ผู้สัมภาษณ์

(นางสาวขวัญฤทัย ครองยุติ)

นิสิตปริญญาโท สาขาอุทยานนันทนาการและการท่องเที่ยว

คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วันที่ทำการสัมภาษณ์.....

แบบตรวจสอบภูมิปัญญาท้องถิ่นของหมู่บ้านปางแดงใน อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

วัน/เดือน/ปี	ภูมิปัญญาท้องถิ่น	ประเภทของภูมิปัญญา						ลักษณะการมีอยู่ของภูมิปัญญา				การใช้ประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยว			
		ที่อยู่อาศัย	การทำเลี้ยงชีพ	ประเพณีและวัฒนธรรม	สมุนไพรและยาสมุนไพร	จัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม	อื่นๆ (ระบุ)	ตัวบุคคล	สิ่งพิมพ์	สื่ออิเล็กทรอนิกส์	อื่นๆ (ระบุ)	ทรัพยากรการท่องเที่ยว	สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการ	การบริหารจัดการ	การตลาด

รายชื่อผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus group) และประเด็นในการสนทนากลุ่ม

รายชื่อผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus group)

วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2554 ณ ศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านชุมชน

1. นายันทา	อาซุง	ประธานกลุ่มการท่องเที่ยว
2. นายตาล	จองคำ	หัวหน้ากลุ่มที่พัก
3. นายณรงค์	ลุงคำ	หัวหน้ากลุ่มรักษาความปลอดภัย
4. นางคอง	เหง	หัวหน้ากลุ่มแม่บ้าน
5. นายภูวดล	จองคำ	หัวหน้ากลุ่มเยาวชน
6. นายอ่อง	คำยี่	สมาชิกกลุ่มที่พัก
7. นายคำยี่	นาแหง	สมาชิกกลุ่มที่พัก
8. นายนำแสง	ลุงเมือง	ประธานป่าชุมชน
9. นายยูน	ลุงเมือง	ผู้มีความรู้ด้านสมุนไพรพื้นบ้าน
10. นายเปา	ลุงเมือง	ผู้มีความรู้ด้านการอนุรักษ์ป่า
11. นายยอด	ลุงเมือง	ผู้มีความรู้ด้านความเชื่อและพิธีกรรม

ประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่ม

- ชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการความรู้หรือไม่ อย่างไร
- เดิมชุมชนมีการจัดการความรู้หรือภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเองหรือไม่ อย่างไร
- การจัดการความรู้อย่างเป็นระบบจะสามารถพัฒนากิจกรรมและการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนได้หรือไม่

รายชื่อผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus group)
วันที่ 4 มีนาคม 2554 ณ ศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านชุมชน

1. นายคำ	จองตาล	ผู้นำทางสังคม
2. นายนันทา	อาซุง	ประธานกลุ่มการท่องเที่ยว
3. นายตาล	จองคำ	หัวหน้ากลุ่มที่พัก
4. นายณรงค์	ลุงคำ	หัวหน้ากลุ่มรักษาความปลอดภัย
5. นางคอง	เหง	หัวหน้ากลุ่มแม่บ้าน
6. นายภูวดล	จองคำ	หัวหน้ากลุ่มเยาวชน
7. นายอ่อง	คำยี่	สมาชิกกลุ่มที่พัก
8. นายคำยี่	นาแหง	สมาชิกกลุ่มที่พัก
9. นายนำแสง	ลุงเมือง	ประธานป่าชุมชน
10. นายยูน	ลุงเมือง	ผู้มีความรู้ด้านสมุนไพรพื้นบ้าน
11. นายเปา	ลุงเมือง	ผู้มีความรู้ด้านการอนุรักษ์ป่า
12. นายยอด	ลุงเมือง	ผู้มีความรู้ด้านความเชื่อและพิธีกรรม
13. นายทูน	ลุงช่วย	ผู้มีความรู้ด้านการละเล่นและเครื่องดนตรี
14. นายชาติ	จันทรา	ผู้มีความรู้ด้านการเพาะปลูก
15. นางสาวดวงใจ		เจ้าหน้าที่โครงการขยายผลลุ่มน้ำปิงตอนบนบ้านปางแดงใน

ประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่ม

- นำเสนอกระบวนการจัดการความรู้ตามแนวคิดของ บดินทร์ (2547)
- ชุมชนเห็นควรให้นำกระบวนการจัดการความรู้มาใช้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนหรือไม่
- ชุมชนมีความพร้อมในการจัดการความรู้หรือไม่ อย่างไร

รายชื่อผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus group)
วันที่ 19 มีนาคม 2554 ณ ศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านชุมชน

1. นายคำ	จองตาล	ผู้นำทางสังคม
2. นายนันทา	อาซุง	ประธานกลุ่มการท่องเที่ยว
3. นายตาล	จองคำ	หัวหน้ากลุ่มที่พัก
4. นายณรงค์	ลุงคำ	หัวหน้ากลุ่มรักษาความปลอดภัย
5. นางคอง	เหง	หัวหน้ากลุ่มแม่บ้าน
6. นายภูวดล	จองคำ	หัวหน้ากลุ่มเยาวชน
7. นายอ่อง	คำยี่	สมาชิกกลุ่มที่พัก
8. นายคำยี่	นาแหง	สมาชิกกลุ่มที่พัก
9. นายนำแสง	ลุงเมือง	ประธานป่าชุมชน
10. นายยูน	ลุงเมือง	ผู้มีความรู้ด้านสมุนไพรพื้นบ้าน
11. นายเปา	ลุงเมือง	ผู้มีความรู้ด้านการอนุรักษ์ป่า
12. นายยอด	ลุงเมือง	ผู้มีความรู้ด้านความเชื่อและพิธีกรรม
13. นายทูน	ลุงช่วย	ผู้มีความรู้ด้านการละเล่นและเครื่องดนตรี
14. นายชาติ	จันทรา	ผู้มีความรู้ด้านการเพาะปลูก

ประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่ม

- ร่วมกันพิจารณาความถูกต้อง ครบถ้วนของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้รับจากการสัมภาษณ์
- ภูมิปัญญาใดที่มีข้อจำกัด หรือไม่เหมาะสมในการเผยแพร่ภูมิปัญญาไปสู่บุคคลภายนอก

รายชื่อผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus group)
วันที่ 3 เมษายน 2554 ณ ศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านชุมชน

1. นายคำ	จองตาล	ผู้นำทางสังคม
2. นายนันทา	อาซุง	ประธานกลุ่มการท่องเที่ยว
3. นายตาล	จองคำ	หัวหน้ากลุ่มที่พัก
4. นายณรงค์	ลุงคำ	หัวหน้ากลุ่มรักษาความปลอดภัย
5. นางคอง	เหง	หัวหน้ากลุ่มแม่บ้าน
6. นายภูวดล	จองคำ	หัวหน้ากลุ่มเยาวชน
7. นายอ่อง	คำยี่	สมาชิกกลุ่มที่พัก
8. นายคำยี่	นาแหง	สมาชิกกลุ่มที่พัก
9. นายนำแสง	ลุงเมือง	ประธานป่าชุมชน
10. นายยูน	ลุงเมือง	ผู้มีความรู้ด้านสมุนไพรพื้นบ้าน
11. นายเปา	ลุงเมือง	ผู้มีความรู้ด้านการอนุรักษ์ป่า
12. นายยอด	ลุงเมือง	ผู้มีความรู้ด้านความเชื่อและพิธีกรรม
13. นายทูน	ลุงช่วย	ผู้มีความรู้ด้านการละเล่นและเครื่องดนตรี
14. นายชาติ	จันทรา	ผู้มีความรู้ด้านการเพาะปลูก
15. นายสนิท	ชอหนอซุ	มัคคุเทศก์นำเที่ยวของบริษัท Intrepid travel
16. นายอดิเรก	อินตะฟองคำ	เจ้าหน้าที่โครงการขยายผลกลุ่มน้ำปิงตอนบน บ้านปางแดงใน
17. นางสาวดวงใจ	ดำรงศณาเกียรติ	เจ้าหน้าที่โครงการขยายผลกลุ่มน้ำปิง ตอนบนบ้านปางแดงใน

ประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่ม

- ภูมิปัญญาท้องถิ่นใดที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน
- วิธีการที่เหมาะสมในการเลือกภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ควรมีการจัดการความรู้ในลำดับแรกเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยว
- วิธีการที่เหมาะสมในการจัดเก็บภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้สะดวกต่อการแบ่งปันและใช้ประโยชน์ภูมิปัญญาท้องถิ่น

รายชื่อผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่ม (Focus group)
วันที่ 26 เมษายน 2554 ณ ศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้านชุมชน

1. นายคำ	จองตาล	ผู้นำทางสังคม
2. นายนันทา	อาซุง	ประธานกลุ่มการท่องเที่ยว
3. นายตาล	จองคำ	หัวหน้ากลุ่มที่พัก
4. นายณรงค์	ลุงคำ	หัวหน้ากลุ่มรักษาความปลอดภัย
5. นางคอง	เหง	หัวหน้ากลุ่มแม่บ้าน
6. นายภูวดล	จองคำ	หัวหน้ากลุ่มเยาวชน
7. นายอ่อง	คำยี่	สมาชิกกลุ่มที่พัก
8. นายคำยี่	นาแหง	สมาชิกกลุ่มที่พัก
9. นายนำแสง	ลุงเมือง	ประธานป่าชุมชน
10. นายยูน	ลุงเมือง	ผู้มีความรู้ด้านสมุนไพรพื้นบ้าน
11. นายเปา	ลุงเมือง	ผู้มีความรู้ด้านการอนุรักษ์ป่า
12. นายยอด	ลุงเมือง	ผู้มีความรู้ด้านความเชื่อและพิธีกรรม
13. นายทูน	ลุงช่วย	ผู้มีความรู้ด้านการละเล่นและเครื่องดนตรี
14. นายชาติ	จันทรา	ผู้มีความรู้ด้านการเพาะปลูก
15. นายอดิเรก	อินตะฟองคำ	เจ้าหน้าที่โครงการขยายผลลุ่มน้ำปิงตอนบน บ้านปางแดงใน
16. นางสาวดวงใจ	ดำรงศรนาเกียรติ	เจ้าหน้าที่โครงการขยายผลลุ่มน้ำปิง ตอนบนบ้านปางแดงใน

ประเด็นคำถามในการสนทนากลุ่ม

- สรุปบทเรียน และผลที่ได้จากการดำเนินการตามกระบวนการจัดการความรู้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

สำหรับนักวิจัย

ลำดับที่
วันที่
เวลา

แบบสอบถามความคิดเห็นนักท่องเที่ยวที่มีต่อการนำองค์ความรู้มาใช้ในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
ของชุมชนบ้านปางแดงใน อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

โดย นางสาวขวัญฤทัย ครองยุติ นิสิตปริญญาโท สาขา อุทยาน นันทนาการและการท่องเที่ยว
คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

แบบสอบถามนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสอบถามความคิดเห็นนักท่องเที่ยวที่มีต่อการจัดการความรู้
ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว เชิงนิเวศโดยชุมชนปะหล่องบ้านปางแดงใน อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่
ทั้งนี้เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการวิเคราะห์การใช้ประโยชน์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านการ
ท่องเที่ยว โดยผลการศึกษาในครั้งนี้จะนำไปสู่การเสนอแนะกระบวนการจัดการความรู้ในด้านการ
ท่องเที่ยว เชิงนิเวศให้ชุมชนสามารถพัฒนาประสิทธิภาพการดำเนินการท่องเที่ยวได้อย่างมี
ประสิทธิภาพต่อไป

แบบสอบถามชุดนี้ประกอบด้วย 3 ตอน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับการเดินทาง และการเข้าร่วมกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยว

- ท่านเคยมาเยือนหมู่บ้านปางแดงในมาก่อนหรือไม่
 - ไม่เคย
 - เคย ครั้งนี้เป็นครั้งที่ (โปรดระบุ) _____
- การมาเยือนครั้งนี้ท่านได้ทำการติดต่อจองที่พัก/โปรแกรมท่องเที่ยวผ่านช่องทางใด
 - ติดต่อผู้นำ/ตัวแทนของชุมชน
 - บริษัทนำเที่ยว (ระบุ) _____
 - ที่พัก/โรงแรมที่พักอาศัย (ระบุ) _____
 - ไม่ได้ติดต่อผ่านช่องทางใด _____
- สื่อประเภทใดที่มีผลต่อการตัดสินใจเดินทางมากเยือนแหล่งท่องเที่ยวนี้มากที่สุด
 - วิทยู
 - โทรทัศน์
 - อินเทอร์เน็ต (internet)
 - จากคนที่เคยไปมาก่อน
 - นิตยสาร หนังสือ (โปรดระบุ) _____
 - บริษัทนำเที่ยว (โปรดระบุ) _____
 - อื่นๆ (โปรดระบุ) _____
- กลุ่มในการเดินทางมาครั้งนี้
 - เดินทางมาคนเดียว
 - กลุ่มเพื่อน
 - กลุ่มครอบครัว

- กลุ่มผสมระหว่างเพื่อนกับครอบครัว กลุ่มที่ทำงาน อื่นๆ (โปรดระบุ)

5. จำนวนสมาชิกในการเดินทางครั้งนี้ _____ คน (รวมตัวท่านด้วย)
6. การมาเยือนในครั้งนี้ ท่านพักค้างคืนที่โฮมสเตย์หมู่บ้านปางแดงในหรือไม่
 ไม่พักค้าง โดยใช้เวลาอยู่ในแหล่งท่องเที่ยวนี้ประมาณกี่ชั่วโมง
 1-3 ชั่วโมง 4-6 ชั่วโมง มากกว่า 6 ชั่วโมง
- พักค้าง จำนวน _____ คืน
ประเภทที่พัก โฮมสเตย์ กางเต็นท์ อื่นๆ (โปรดระบุ)
7. วัตถุประสงค์หลักในการเดินทางมาเยือนหมู่บ้านปางแดงใน (เลือกตอบเพียง 1 ข้อ)
 การได้เรียนรู้ศึกษาธรรมชาติ การได้มีโอกาสพบปะผู้คนใหม่ๆ
 การได้ศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตท้องถิ่น เพื่อพักผ่อนตามลำพัง
 เพื่อพักผ่อนร่วมกับเพื่อนๆ/ครอบครัว
8. ในการมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวครั้งนี้ ท่านต้องการประกอบกิจกรรมอะไรบ้าง และกิจกรรมใดที่ได้ประกอบกิจกรรมจริง (โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในตารางระบุกิจกรรมที่ต้องการและกิจกรรมที่ประกอบจริง)

กิจกรรม	กิจกรรมที่ต้องการ	กิจกรรมที่ประกอบจริง
1. เดินป่าศึกษาธรรมชาติ		
2. ทอดชมป่าชุมชนและธนาคารอาหารของชุมชน		
3. ศึกษา/ชมวิถีชีวิต การแสดง และหัตถกรรมพื้นบ้านของชนเผ่า		
4. พักโฮมสเตย์ร่วมกับชนเผ่าปะหล่อง		
5. ซี่ช้าง		
6. ดูนก		
7. ถ่ายภาพ		
8. ปั่นจักรยาน		
9. อื่นๆ (ระบุ)		

ตอนที่ 2 ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในจัดการท่องเที่ยวของชุมชน

9. จงเรียงลำดับความสนใจที่จะศึกษาเรียนรู้ในระหว่างการมาเยือนและประกอบกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยวนี้

ประเด็นความรู้ของชุมชนที่ท่านสนใจ	ระดับความสนใจ
1. การฟังเพลง และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น สมุนไพร ยารักษาโรค	
2. วิธีการอนุรักษ์ รักษาป่าของชาวบ้าน เช่น ป่าชุมชน ธนาคารอาหาร	
3. การสร้างบ้านเรือน	
4. ภาษาท้องถิ่น	
5. อาหารท้องถิ่น	
6. การแต่งกายท้องถิ่น	
7. ความเชื่อ คติ พิธีกรรมต่างๆ	
8. การละเล่น เครื่องดนตรี การฟ้อนรำ	
9. การย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติ และการทอผ้า	
10. การสร้างวัดแบบดลละอั้ง	

10. ท่านคิดว่าการมาเยือนครั้งนี้ท่านได้รับความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ท่านสนใจข้างต้นมากน้อยเพียงใด

ประเด็นความรู้ของชุมชนที่ท่านสนใจ	ระดับความรู้ที่ได้รับ		
	น้อย	ปานกลาง	มาก
1. การฟังเพลง และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น สมุนไพร ยารักษาโรค			
2. วิธีการอนุรักษ์ รักษาป่าของชาวบ้าน เช่น ป่าชุมชน ธนาคารอาหาร			
3. การสร้างบ้านเรือน			
4. ภาษาท้องถิ่น			
5. อาหารท้องถิ่น			
6. การแต่งกายท้องถิ่น			
7. ความเชื่อ คติ พิธีกรรมต่างๆ			
8. การละเล่น เครื่องดนตรี การฟ้อนรำ			
9. การย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติ และการทอผ้า			
10. การสร้างวัดแบบดลละอั้ง			

11. ความรู้ที่ท่านได้รับในระหว่างการมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวในครั้งนี้ ส่วนใหญ่มาจากแหล่งข้อมูลใด
- แผ่นป้ายสื่อความหมายในชุมชน เอกสาร สิ่งพิมพ์ แผ่นพับ
- คำบอกเล่าจากประชาชนชุมชน สอบถามจากชาวบ้านในชุมชน
- มัคคุเทศก์ท้องถิ่น มัคคุเทศก์นำเที่ยวของบริษัททัวร์
12. ท่านคิดว่าข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่ท่านได้รับ มีความน่าเชื่อถือและสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในชุมชนท้องถิ่นนี้หรือไม่ อย่างไร
- น่าเชื่อถือและสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในชุมชนดีแล้ว
- ไม่น่าเชื่อถือเท่าที่ควร เนื่องจาก (โปรดระบุ) _____
- _____
- _____
13. ความรู้ที่ท่านได้รับจากการมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวในครั้งนี้ เพียงพอต่อความสนใจของท่านหรือไม่ และท่านต้องการให้การจัดการความรู้ในด้านใดเพิ่มเติมอีกหรือไม่
- เพียงพอแล้ว
- ยังไม่เพียงพอ ต้องการให้เพิ่มเติมความรู้ในเรื่อง (โปรดระบุ) _____
- _____
- _____
14. จงเรียงลำดับปัจจัยสำคัญที่ทำให้ท่านรู้สึกพึงพอใจในการมาเยือนแหล่งท่องเที่ยวในครั้งนี้
- ทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงาม เอกลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่น
- กิจกรรมนันทนาการ สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการ
- มนุษยสัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น ความเจียบสงบและได้พักผ่อนตามลำพัง
15. ท่านคิดว่าจำเป็นหรือไม่ที่ชุมชนควรมีการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นเอกลักษณ์ของตนมา สอดแทรกไว้ในกิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์การท่องเที่ยวที่ดีในการมาเยือนให้แก่นักท่องเที่ยว
- จำเป็น เพราะจะทำให้แหล่งท่องเที่ยวมีความน่าสนใจยิ่งขึ้น
- ไม่จำเป็น เพราะไม่น่าสนใจเท่าที่ควร

researcher

No.
Date
Time

**Visitor survey about use of local wisdom in ecotourism management of
Pang Dang Nai village, Chiang Mai**

Miss Khwanruethai Krongyut Master degree of Park recreation and tourism

Forestry Faculty Kasetsart University

The purpose of this survey is to gain understanding of visitors' opinions about knowledge management in ecotourism. The information has important to analyze ecotourism management by using local wisdom at Pang Dang Nai village, Chiang Mai. Your opinions will assist community base management to advise the knowledge management process to enhance efficiency of tourism progress. Please complete the questionnaire and return it to the research attendance. Thank you very much.

Section 1 General information on travel pattern and recreation activities

- Have you ever been to this village before?
 - No Yes, how many times (include this time) _____
- What cannel that you contract to book this program?
 - Local leader Travel agency, please specify _____
 - Guesthouse/hotel, please specify _____
 - others, please specify _____
- What kind of media affects your decision to visit Pang Dang Nai village?
 - Radio Television
 - Internet Other people who visited this site before
 - Magazine, please specify _____ Travel agency, please specify _____
 - others, please specify _____

4. Who do you travel with on this trip?
- Travel alone Friends
- Family member Mixed between friends and family member
- Colleagues at work or office others, please specify _____
5. Numbers of people in your group (including you) _____
6. On this trip, do you stay overnight in the homestay at Pang Dang Nai village?
- No, But I plan to spend my time on this site about _____hrs
- Yes, For _____night
- Types of your accommodation
- Homestay Bring my own tent Other, please specify _____
7. Main objective of visiting this village (choose only one answer)
- To study nature or ecosystem To be close to the nature
- To study local life style and local wisdom To meet new friends and interact with other people (socialize)
- To relax and spend times with family and friends To relax alone
8. What are activities you really participated in and expect to participate in this trip?

Activities	Expect to participate	Already participated
1. Hiking/Walking nature trail		
2. Study local forest and food bank		
3. Study/or watch local life style, show and local handicraft		
4. Stay overnight with Pang Dang Nai Homestay		
5. elephant riding		
6. Bird watching		
7. Taking photograph		
8. Biking		
9. Others, please specify _____		

Section 2 Your opinion on local wisdom in ecotourism management at Pang Dang Nai village

9. What are local wisdoms you interested in between trip? (Please order 1-5 number)

Local wisdom of Pangdang village	number
1. utilization of natural resource ex herb	
2. forest conservation ex local forest , food bank	
3. building home	
4. language	
5. food	
6. dressing	
7. traditional, common practice or worship	
8. show, music or Da-ra-Aung dancing	
9. dyeing form natural and weaving	
10. building temple	

10. On this trip, please indicate how perceive knowledge you are with the local wisdom of Pangdang village?

Local wisdom of Pangdang village	Level of knowledge		
	few	moderate	most
1. utilization of natural resource ex herb			
2. forest conservation ex local forest , food bank			
3. building home			
4. language			
5. food			
6. dressing			
7. traditional, common practice or worship			
8. show, music or Da-ra-rung dancing			
9. dyeing form natural and weaving			
10. building temple			

11. Please tell the source of knowledge about local wisdom of Pangdang village

On this trip?

☐ Exhibition/	☐ publish or brochure
☐ Local philosopher	☐ local people
☐ local guide	☐ guide of tour agency

12. Can you truth of knowledge that you get from the source?

Yes, I'm truth it because _____

No, I'm doesn't truth it because _____

13. How about local wisdom of Da-ra-aung that you received from this trip?

- Appropriate
- Should be improve, please specify _____

14. Is it important that community should bring their own local wisdom which is identity into traveling activities for making a good experience of visitors?

Yes, because it can make interested site.

No, I'm doesn't interested it.

15. Could you order the factor affects your satisfaction in this trip

☐ Attractive natural	☐ Unique of local wisdom
☐ Recreation activities	☐ facility and service
☐ Friendliness of the local people	☐ Relax alone in quite environment

16. Total satisfaction on this trip? (Please circle only one number on the scale).

0 1 2 3 4 5

Not satisfy -----> Most satisfy

17. Your opinion on knowledge management in ecotourism management of Pang Dang Nai village?

Section 3 Visitor background

18. Gender male female

19. Age _____ years old

20. Education

- primary school high school Bachelors degree
 Master degree PhD Others

21. Occupation

- Students Government service Public enterprises
 Private enterprises Own private business general workers
 retired unemployed

22. Your country _____

Thank you for taking your time to complete this survey

Your opinions are very important to me.

Good luck for your trip.

ภาคผนวก ฉ

ผลการศึกษาความคิดเห็นนักท่อเที่ยวที่มีต่อการนำองค์ความรู้มาใช้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
โดยชุมชนบ้านปางแดงใน จังหวัดเชียงใหม่

จากการเก็บแบบสอบถามความคิดเห็นของนักท่งเที่ยวที่มีต่อการนำความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนบ้านปางแดงใน จำนวน 100 ชุด เพื่อนำไประบุถึงความต้องการในการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน ได้ผลการศึกษาดังต่อไปนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานและภูมิหลังของนักท่งเที่ยวที่มาเยือนบ้านปางแดงใน

ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 60.0 มีอายุระหว่างอยู่ระหว่าง 21 – 30 ปี คิดเป็นร้อยละ 42.0 รองลงมาคืออายุระหว่าง 31 – 40 ปี คิดเป็นร้อยละ 30.0 การศึกษาสูงสุดคือระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. คิดเป็นร้อยละ 47.0 รองลงมาคือระดับมัธยมศึกษาตอนต้น คิดเป็นร้อยละ 27.0 ประกอบอาชีพรับราชการ คิดเป็นร้อยละ 23.0 รองลงมาคืออาชีพพนักงานบริษัทเอกชน คิดเป็นร้อยละ 21.0 มีภูมิลำเนาอยู่ประเทศไทย คิดเป็นร้อยละ 30.0 รองลงมาคือออสเตรเลีย คิดเป็นร้อยละ 26.0 ดังแสดงในตารางผนวกที่ ฉ 1

ตารางผนวกที่ ฉ 1 ข้อมูลพื้นฐานและภูมิหลังนักท่งเที่ยว

ข้อมูลพื้นฐานและภูมิหลังท่งเที่ยว		จำนวน	ร้อยละ
เพศ			
ชาย		40	40.0
หญิง		60	60.0
รวม		100	100.0
อายุ			
น้อยกว่า 20 ปี		3	3.0
21 – 30 ปี		42	42.0
31 – 40 ปี		30	30.0
41 – 50 ปี		11	11.0
51 – 60 ปี		10	10.0
มากกว่า 60 ปีขึ้นไป		4	4.0
รวม		100	100.0

$$\bar{X} = 34.17; SD = 1.23$$

ตารางผนวกที่ ๑1 (ต่อ)

ข้อมูลพื้นฐานและภูมิหลังที่เกี่ยวข้อง	จำนวน	ร้อยละ
ระดับการศึกษาสูงสุด		
ประถมศึกษา	2	2.0
มัธยมศึกษาตอนต้น	27	27.0
มัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช.	47	47.0
อนุปริญญา/ปวส.	7	7.0
ปริญญาตรีหรือเทียบเท่า	14	14.0
ปริญญาโท	3	3.0
ปริญญาเอก	0	0.0
รวม	100	100.0
อาชีพ		
นักเรียน/นักศึกษา	13	13.0
ข้าราชการ	23	23.0
พนักงานรัฐวิสาหกิจ	11	11.0
พนักงานบริษัทเอกชน	21	21.0
ธุรกิจส่วนตัว	15	15.0
รับจ้างทั่วไป	15	15.0
เกษียณอายุ	1	1.0
แม่/พ่อบ้าน, ไม่ได้ทำงาน	1	1.0
รวม	100	100.0
ภูมิลำเนา		
ออสเตรเลีย	26	26.0
เนเธอร์แลนด์	5	5.0
อังกฤษ	23	23.0
สวิสเซอร์แลนด์	4	4.0
นิวซีแลนด์	5	5.0
เยอรมัน	7	7.0
ไทย	30	30.0
รวม	100	100.0

ตอนที่ 2 ข้อมูลทั่วไปในการเดินทางมาเยือนและการประกอบกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่เคยมาเยือนในพื้นที่มาก่อน คิดเป็นร้อยละ 99.0 โดยใช้ช่องทางในการติดต่อจองที่พักหรือโปรแกรมการท่องเที่ยวผ่านทางบริษัทนำเที่ยว คิดเป็นร้อยละ 56.0 รองลงมาคือไม่ได้ติดต่อผ่านช่องทางใด คิดเป็นร้อยละ 28.0 :ซึ่งได้รับการบริการจากบริษัท Intrepid travel มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 28.2 รองลงมาคือบริษัท Tucan travel คิดเป็นร้อยละ 19.2 ซึ่งสื่อที่ผลต่อการตัดสินใจของนักท่องเที่ยวในการมาเยือนมากที่สุดคือการโฆษณาของบริษัทนำเที่ยว คิดเป็นร้อยละ 39.0 รองลงมาคืออินเทอร์เน็ต คิดเป็นร้อยละ 34.0 กลุ่มในการเดินทางส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเพื่อน คิดเป็นร้อยละ 42.0 รองลงมาคือกลุ่มครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 18.0 ขนาดกลุ่มในการเดินทางเป็นกลุ่มขนาดกลาง มีจำนวนสมาชิกอยู่ระหว่าง 6 – 10 คน คิดเป็นร้อยละ 44.0 รองลงมาคือ 11– 15 คน คิดเป็นร้อยละ 31.0 โดยส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวแบบไม่พักค้าง คิดเป็นร้อยละ 71.0 โดยจะใช้เวลาอยู่ในพื้นที่ระหว่าง 1 – 3 ชั่วโมง คิดเป็นร้อยละ 96.6 มีวัตถุประสงค์หลักในการมาเยือนเพื่อศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 54.0 รองลงมาคือการได้มีโอกาสพบปะผู้คนใหม่ๆ คิดเป็นร้อยละ 26.0 โดยมีความคาดหวังจะได้ประกอบกิจกรรมเดินป่าศึกษาธรรมชาติและดูนกมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 67.0 รองลงมาคือกิจกรรมเที่ยวชมป่าชุมชนและธนาคารอาหารของชุมชน คิดเป็น ร้อยละ 62.0 สำหรับกิจกรรมที่ได้ประกอบจริงในพื้นที่มากที่สุดคือกิจกรรมถ่ายภาพ คิดเป็นร้อยละ 85.0 รองลงมาคือปั่นจักรยาน คิดเป็นร้อยละ 80.0 ดังแสดงในตารางผนวกที่ ๓2

ตารางผนวกที่ ๓2 ข้อมูลทั่วไปในการเดินทางมาเยือน

ข้อมูลทั่วไปในการเดินทางมาเยือน	จำนวน	ร้อยละ
ประสบการณ์ในการมาเยือน		
ไม่เคย	99	99.0
เคยมาแล้ว 1 ครั้ง	1	1.0
รวม	100	100
ช่องทางการติดต่อจองที่พักหรือโปรแกรมการท่องเที่ยว		
ติดต่อผู้นำ/ตัวแทนของชุมชน	14	14.0
บริษัทนำเที่ยว	56	56.0
ที่พัก/โรงแรมที่พักอาศัย	2	2.0
ไม่ได้ติดต่อผ่านช่องทางใด	28	28.0
รวม	100	100.0

ตารางผนวกที่ ๑๒ (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไปในการเดินทางมาเยือน	จำนวน	ร้อยละ
บริษัทนำเที่ยวให้บริการ		
Intrepid travel	22	28.2
Khiri travel	14	17.9
Erlebe Thailand	4	5.1
Tischler	5	6.4
Thailand sunny tour	8	10.3
Tucan travel	15	19.2
สยามนูโว	6	7.7
อุดมพรทัวร์	2	2.6
Chiangdao nest	2	2.6
รวม	78	100.0
สื่อที่มีผลต่อการตัดสินใจมาเยือนแหล่งท่องเที่ยว		
วิทยุ	2	2.0
โทรทัศน์	2	2.0
อินเทอร์เน็ต	34	34.0
จากคนที่เคยไปมาก่อน	20	20.0
นิตยสาร	3	3.0
บริษัทนำเที่ยว	39	39.0
รวม	100	100.0
กลุ่มในการเดินทาง		
เดินทางมาคนเดียว	11	11.0
กลุ่มเพื่อน	42	42.0
กลุ่มครอบครัว	18	18.0
กลุ่มที่ทำงาน	9	9.0
กลุ่มผสมระหว่างเพื่อนกับครอบครัว	3	3.0
กลุ่มทัวร์	14	14.0
คู่หู	3	3.0
รวม	100	100.0

ตารางผนวกที่ ๑๒ (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไปในการเดินทางมาเยือน	จำนวน	ร้อยละ
จำนวนสมาชิกในกลุ่ม		
1 – 5 คน	9	9.0
6 – 10 คน	44	44.0
11– 15 คน	31	31.0
มากกว่า 15 คนขึ้นไป	16	16.0
รวม	100	100.0
$\bar{X} = 6.62; SD = 4.46$		
การพักค้างคืน		
พักค้างคืน	29	29.0
ไม่พักค้างคืน	71	71.0
รวม	100	100.0
ระยะเวลาที่อยู่ในแหล่งท่องเที่ยว		
1-3 ชั่วโมง	28	96.6
4-6 ชั่วโมง	1	3.4
มากกว่า 6 ชั่วโมง	0	0.0
รวม	29	100.0
$\bar{X} = 1.03; SD = 0.18$		
วัตถุประสงค์หลักในการมาเยือน		
การได้เรียนรู้ศึกษาธรรมชาติ	9	9.0
การได้มีโอกาสพบปะผู้คนใหม่ๆ	26	26.0
การได้ศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตท้องถิ่น	54	54.0
เพื่อพักผ่อนตามลำพัง	7	7.0
เพื่อพักผ่อนร่วมกับเพื่อนๆ/ครอบครัว	4	4.0
รวม	100	100.0
ความคาดหวังที่จะประกอบกิจกรรมเดินป่าศึกษาธรรมชาติ		
คาดหวัง	67	67.0
ไม่คาดหวัง	33	33.0
รวม	100	100.0
ความคาดหวังที่จะประกอบกิจกรรมเที่ยวชมป่าชุมชนและธนาคารอาหารของชุมชน		
คาดหวัง	62	62.0
ไม่คาดหวัง	38	38.0
รวม	100	100.0

ตารางผนวกที่ ๑2 (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไปในการเดินทางมาเยือน	จำนวน	ร้อยละ
ความคาดหวังที่จะประกอบกิจกรรมศึกษา/ชมวิถีชีวิต การแสดง และหัตถกรรม		
พื่นบ้านของชนเผ่า		
คาดหวัง	81	81.0
ไม่คาดหวัง	19	19.0
รวม	100	100.0
ความคาดหวังที่จะประกอบกิจกรรมเข้าพักโฮมสเตย์ร่วมกับชุมชน		
คาดหวัง	49	49.0
ไม่คาดหวัง	51	51.0
รวม	100	100.0
ความคาดหวังที่จะประกอบกิจกรรมขี่ช้าง		
คาดหวัง	33	33.0
ไม่คาดหวัง	67	67.0
รวม	100	100.0
ความคาดหวังที่จะประกอบกิจกรรมดูนก		
คาดหวัง	67	67.0
ไม่คาดหวัง	33	33.0
รวม	100	100.0
ความคาดหวังที่จะประกอบกิจกรรมถ่ายภาพ		
คาดหวัง	53	53.0
ไม่คาดหวัง	47	47.0
รวม	100	100.0
ความคาดหวังที่จะประกอบกิจกรรมปั่นจักรยาน		
คาดหวัง	50	50.0
ไม่คาดหวัง	50	50.0
รวม	100	100.0
ความคาดหวังที่จะประกอบกิจกรรมล่องแก่ง		
คาดหวัง	93	93.0
ไม่คาดหวัง	7	7.0
รวม	100	100.0

ตารางผนวกที่ ๑๒ (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไปในการเดินทางมาเยือน	จำนวน	ร้อยละ
การได้ประกอบกิจกรรมเดินป่าศึกษาธรรมชาติ		
ไม่ได้ประกอบกิจกรรม	21	21.0
ได้ประกอบกิจกรรม	79	79.0
รวม	100	100.0
การได้ประกอบกิจกรรมเที่ยวชมป่าชุมชนและธนาคารอาหารของชุมชน		
ไม่ได้ประกอบกิจกรรม	48	48.0
ได้ประกอบกิจกรรม	52	52.0
รวม	100	100.0
การได้ประกอบกิจกรรมศึกษา/ชมวิถีชีวิต การแสดง และหัตถกรรมพื้นบ้านของ ชนเผ่า		
ไม่ได้ประกอบกิจกรรม	92	92.0
ได้ประกอบกิจกรรม	8	8.0
รวม	100.0	100.0
การได้ประกอบกิจกรรมเข้าพักโฮมสเตย์ร่วมกับชุมชน		
ไม่ได้ประกอบกิจกรรม	50	50.0
ได้ประกอบกิจกรรม	50	50.0
รวม	100	100.0
การได้ประกอบกิจกรรมขี่ช้าง		
ไม่ได้ประกอบกิจกรรม	52	52.0
ได้ประกอบกิจกรรม	48	48.0
รวม	100	100.0
การได้ประกอบกิจกรรมดูนก		
ไม่ได้ประกอบกิจกรรม	89	89.0
ได้ประกอบกิจกรรม	11	11.0
รวม	100	100.0
การได้ประกอบกิจกรรมถ่ายภาพ		
ไม่ได้ประกอบกิจกรรม	15	15.0
ได้ประกอบกิจกรรม	85	85.0
รวม	100	100.0

ตารางผนวกที่ ๑2 (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไปในการเดินทางมาเยือน	จำนวน	ร้อยละ
การได้ประกอบกิจกรรมปั่นจักรยาน		
ไม่ได้ประกอบกิจกรรม	20	20.0
ได้ประกอบกิจกรรม	80	80.0
รวม	100	100.0
การได้ประกอบกิจกรรมล่องแก่ง		
ไม่ได้ประกอบกิจกรรม	99	99.0
ได้ประกอบกิจกรรม	1	1.0
รวม	100	100.0

ตอนที่ 3 ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจเรียนรู้ 5 อันดับแรก ได้แก่ วิธีการอนุรักษ์รักษาป่าของชาวบ้าน คิดเป็นร้อยละ 18.0 ความเชื่อ คติ พิธีกรรมต่างๆเกี่ยวกับชนเผ่าดาระอั้ง คิดเป็นร้อยละ 19.0 การละเล่น เครื่องดนตรี การฟ้อนรำ คิดเป็นร้อยละ 19.0 การย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติ และการทอผ้า คิดเป็นร้อยละ 17.0 และการแต่งกายท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 16.0 ในส่วนของความรู้ที่ได้รับจากการมาเยือนในพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในระดับน้อยทั้งหมด มีเพียงความรู้ ด้านการแต่งกายเท่านั้นที่นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 47.0 โดยนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ได้รับความรู้จากมัคคุเทศก์ของบริษัทนำเที่ยว คิดเป็นร้อยละ 53.0 รองลงมาคือมัคคุเทศก์ท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 29.0 ซึ่งนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ให้ความเชื่อถือแหล่งข้อมูลที่ได้รับ คิดเป็นร้อยละ 99.0 แต่ข้อมูลที่ได้รับนั้นยังไม่เพียงพอต่อความสนใจของนักท่องเที่ยว คิดเป็นร้อยละ 89.0 โดยส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความจำเป็นต่อการเพิ่มประสบการณ์ในการท่องเที่ยว คิดเป็นร้อยละ 98.0 ดังแสดงในตารางผนวกที่ ๑3

สำหรับปัจจัยที่ผลต่อความพึงพอใจในการมาเยือน 3 อันดับแรกได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงาม คิดเป็นร้อยละ 41.0 มนุษย์สัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น คิดเป็นร้อยละ 37.0 และเอกลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่น คิดเป็น ร้อยละ 34.0 โดยความพึงพอใจโดยรวมของนักท่องเที่ยวในการมาเยือนส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 50.0รองลงมาคือมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 37.0 ดังแสดงในตารางผนวกที่ ๑3

ตารางผนวกที่ ๑3 ความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวต่อการใช้ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน

ความคิดเห็นนักท่องเที่ยว	จำนวน	ร้อยละ
ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นักท่องเที่ยวสนใจอันดับ 1		
การพึ่งพิง และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น สมุนไพร ยารักษาโรค	11	11.0
วิธีการอนุรักษ์ รักษาป่าของชาวบ้านเช่น ป่าชุมชน ธนาคารอาหาร	18	18.0
การสร้างบ้านเรือน	4	4.0
ภาษาท้องถิ่น	7	7.0
อาหารท้องถิ่น	13	13.0
การแต่งกายท้องถิ่น	15	15.0
ความเชื่อ คติ พิธีกรรมต่างๆ	17	17.0
การละเล่น เครื่องดนตรี การฟ้อนรำ	6	6.0
การย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติ และการทอผ้า	4	4.0
การสร้างวัดแบบดาระอั้ง	5	5.0
รวม	100	100.0
ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นักท่องเที่ยวสนใจอันดับ 2		
การพึ่งพิง และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น สมุนไพร ยารักษาโรค	12	12.0
วิธีการอนุรักษ์ รักษาป่าของชาวบ้านเช่น ป่าชุมชน ธนาคารอาหาร	10	10.0
การสร้างบ้านเรือน	1	1.0
ภาษาท้องถิ่น	3	3.0
อาหารท้องถิ่น	16	16.0
การแต่งกายท้องถิ่น	18	18.0
ความเชื่อ คติ พิธีกรรมต่างๆ	19	19.0
การละเล่น เครื่องดนตรี การฟ้อนรำ	15	15.0
การย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติ และการทอผ้า	6	6.0
การสร้างวัดแบบดาระอั้ง	0	0.0
รวม	100	100.0
ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นักท่องเที่ยวสนใจอันดับ 3		
การพึ่งพิง และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น สมุนไพร ยารักษาโรค	16	16.0
วิธีการอนุรักษ์ รักษาป่าของชาวบ้านเช่น ป่าชุมชน ธนาคารอาหาร	7	7.0
การสร้างบ้านเรือน	10	10.0
ภาษาท้องถิ่น	9	9.0
อาหารท้องถิ่น	9	9.0

ตารางผนวกที่ ๓ (ต่อ)

ความคิดเห็นนักท่องเที่ยว	จำนวน	ร้อยละ
การแต่งกายท้องถิ่น	10	10.0
ความเชื่อ คติ พิธีกรรมต่างๆ	11	11.0
การละเล่น เครื่องดนตรี การฟ้อนรำ	19	19.0
การย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติ และการทอผ้า	8	8.0
การสร้างวัดแบบดาระอั้ง	1	1.0
รวม	100	100.0
ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นักท่องเที่ยวสนใจอันดับ 4		
การพึ่งพิง และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น สมุนไพร ยารักษาโรค	6	6.0
วิธีการอนุรักษ์ รักษาป่าของชาวบ้านเช่น ป่าชุมชน ธนาคารอาหาร	11	11.0
การสร้างบ้านเรือน	15	15.0
ภาษาท้องถิ่น	12	12.0
อาหารท้องถิ่น	8	8.0
การแต่งกายท้องถิ่น	10	10.0
ความเชื่อ คติ พิธีกรรมต่างๆ	5	5.0
การละเล่น เครื่องดนตรี การฟ้อนรำ	10	10.0
การย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติ และการทอผ้า	17	17.0
การสร้างวัดแบบดาระอั้ง	6	6.0
รวม	100	100.0
ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่นักท่องเที่ยวสนใจอันดับ 5		
การพึ่งพิง และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น สมุนไพร ยารักษาโรค	14	14.0
วิธีการอนุรักษ์ รักษาป่าของชาวบ้านเช่น ป่าชุมชน ธนาคารอาหาร	9	9.0
การสร้างบ้านเรือน	3	3.0
ภาษาท้องถิ่น	14	14.0
อาหารท้องถิ่น	15	15.0
การแต่งกายท้องถิ่น	16	16.0
ความเชื่อ คติ พิธีกรรมต่างๆ	6	6.0
การละเล่น เครื่องดนตรี การฟ้อนรำ	8	8.0
การย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติ และการทอผ้า	15	15.0
การสร้างวัดแบบดาระอั้ง	0	0
รวม	100	100.0

ตารางผนวกที่ ๓ (ต่อ)

ความคิดเห็นนักท่องเที่ยว	จำนวน	ร้อยละ
ระดับความรู้เรื่องการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ได้รับจากการมาเยือน		
น้อย	54	54.0
ปานกลาง	37	37.0
มาก	9	9.0
รวม	100	100.0
ระดับความรู้เรื่องวิธีการอนุรักษ์ป่าที่ได้รับจากการมาเยือน		
น้อย	56	56.0
ปานกลาง	36	36.0
มาก	8	8.0
รวม	100	100.0
ระดับความรู้เรื่องการสร้างบ้านเรือนที่ได้รับจากการมาเยือน		
น้อย	59	59.0
ปานกลาง	32	32.0
มาก	9	9.0
รวม	100	100.0
ระดับความรู้เรื่องภาษาท้องถิ่นที่ได้รับจากการมาเยือน		
น้อย	57	57.0
ปานกลาง	40	40.0
มาก	3	3.0
รวม	100	100.0
ระดับความรู้เรื่องอาหารท้องถิ่นที่ได้รับจากการมาเยือน		
น้อย	46	46.0
ปานกลาง	37	37.0
มาก	17	17.0
รวม	100	100.0
ระดับความรู้เรื่องการแต่งกายท้องถิ่นที่ได้รับจากการมาเยือน		
น้อย	29	29.0
ปานกลาง	47	47.0
มาก	24	24.0
รวม	100	100.0

ตารางผนวกที่ ๓ (ต่อ)

ความคิดเห็นนักท่องเที่ยว	จำนวน	ร้อยละ
ระดับความรู้เรื่องความเชื่อ คติ และพิธีกรรมที่ได้รับจากการมาเยือน		
น้อย	53	53.5
ปานกลาง	29	29.3
มาก	17	17.2
รวม	99	100.0
ระดับความรู้เรื่องการเล่นพื้นบ้านที่ได้รับจากการมาเยือน		
น้อย	50	50.0
ปานกลาง	21	21.0
มาก	29	29.0
รวม	100	100.0
ระดับความรู้เรื่องการย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติและการทอผ้าที่ได้รับจากการมาเยือน		
น้อย	52	53.1
ปานกลาง	38	38.8
มาก	8	8.2
รวม	98	100.0
ระดับความรู้เรื่องการสร้างวัดแบบดาระอั้งที่ได้รับจากการมาเยือน		
น้อย	82	82.8
ปานกลาง	15	15.2
มาก	2	2.0
รวม	99	100.0
แหล่งข้อมูลที่นักท่องเที่ยวได้รับ		
แผ่นป้ายสื่อความหมายในชุมชน	0	0.0
เอกสาร สิ่งพิมพ์ แผ่นพับ	0	0.0
คำบอกเล่าจากปราชญ์ชุมชน	5	5.0
สอบถามจากชาวบ้านในชุมชน	13	13.0
มีคคุเทศก์ท้องถิ่น	29	29.0
มีคคุเทศก์ของบริษัทนำเที่ยว	53	53.0
รวม	100	100.0

ตารางผนวกที่ ๓ (ต่อ)

ความคิดเห็นนักท่องเที่ยว	จำนวน	ร้อยละ
ความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล		
น่าเชื่อถือ	99	99.0
ไม่น่าเชื่อถือ	1	1.0
รวม	100	100.0
ความรู้ที่ได้รับมีความเพียงพอต่อความสนใจหรือไม่		
เพียงพอ	11	11.0
ไม่เพียงพอ	89	89.0
รวม	100	100.0
ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความจำเป็นต่อการเพิ่มประสบการณ์ในการท่องเที่ยวหรือไม่		
จำเป็น	98	98.0
ไม่จำเป็น	2	2.0
รวม	100	100.0
ปัจจัยที่มีความสำคัญอันดับแรกต่อความรู้สึกพึงพอใจในการมาเยือน		
ทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงาม	41	41.0
เอกลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่น	18	18.0
กิจกรรมนันทนาการ	1	1.0
สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการ	1	1.0
มนุษย์สัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น	35	35.0
ความสะอาดและได้พักผ่อนตามลำพัง	4	4.0
รวม	100	100.0
ปัจจัยที่มีความสำคัญอันดับสองต่อความรู้สึกพึงพอใจในการมาเยือน		
ทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงาม	27	27.0
เอกลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่น	21	21.0
กิจกรรมนันทนาการ	2	2.0
สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการ	6	6.0
มนุษย์สัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น	37	37.0
ความสะอาดและได้พักผ่อนตามลำพัง	7	7.0
รวม	100	100.0

ตารางผนวกที่ ๓ (ต่อ)

ความคิดเห็นนักท่องเที่ยว	จำนวน	ร้อยละ
ปัจจัยที่มีความสำคัญอันดับสามต่อความรู้สึกพึงพอใจในการมาเยือน		
ทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงาม	22	22.2
เอกลักษณ์และภูมิปัญญาท้องถิ่น	34	34.3
กิจกรรมนันทนาการ	8	8.1
สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการ	10	10.1
มนุษย์สัมพันธ์ของคนในท้องถิ่น	13	13.1
ความเงียบสงบและได้พักผ่อนตามลำพัง	12	12.1
รวม	99	100.0
ความรู้สึกพึงพอใจโดยรวมในการมาเยือน		
น้อยที่สุด	1	1.0
น้อย	1	1.0
ปานกลาง	11	11.0
มาก	50	50.0
มากที่สุด	37	37.0
รวม	100	100.0

